ਅੰਬਰ-ਦੇ-ਸ਼ਿਗਾਰ

(ਸ਼ਿਗਰ ਕਵਿਤਾਵਲੀ)

ਤ੍ਰਕ/[illegible]

ਅੰਦਾਜ਼-ਏ-ਜਿਗਰ

ਜਿਗਰ ਜਾਲੰਧਰੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਭਗ ਸਭ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਰਦੂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਰ ਦਿਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਦਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾ ਕੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅੱਲੁਕ਼ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ।

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੋਕੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਰਦੂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਲਿਪੀ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁਵਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗ਼ਾਲਿਬ, ਸਰ ਮੁਹੰਮਦ ਇਕ਼ਬਾਲ ਅਤੇ ਜ਼ੌਕ਼ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਚੋਣਵੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦਾ ਕਲਾਮ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਇਰ ਜਿਗਰ ਜਲੰਧਰੀ ਦੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਅੰਦਾਜ਼ੇ-ਏ-ਜਿਗਰ' ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ।

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੱਕੜ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ,
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਖ਼ੁਦਾਏ ਕਰੀਮ[1] ਸੇ

ਮੇਰੇ ਲਬ[2] ਪਰ ਨਾਮ ਤੇਰਾ,
ਹੈ ਯਿਹ ਖ਼ਾਸ ਇਨਾਮ ਤੇਰਾ।
ਵੋਹ ਜ਼ੱਰਾ[3] · ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦ ਬਨਾ,
ਜਿਸ ਪੇ ਹੂਆ ਇਕਰਾਮ[5] ਤੇਰਾ
ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਆਗ਼ਾਜ਼[6] ਨਹੀਂ,
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅੰਜਾਮ[7] ਤੇਰਾ।
ਦਿਲ ਕਾ ਸਕੂੰ[8] ਹੈ ਯਾਦ ਤੇਰੀ,
ਰਾਹਤੇ[9]-ਜਾਂ ਹੈ ਨਾਮ ਤੇਰਾ।
ਤੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਖ਼ੁਦ ਕੋ ਕੀਆ,
ਆਗੇ ਅਬ ਹੈ ਕਾਮ ਤੇਰਾ।
ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੈ ਤਸਵੀਰ ਤੇਰੀ,
ਹੋਟੋਂ ਪਰ ਹੈ ਨਾਮ ਤੇਰਾ।
ਤੁਝ ਕੋ ਪਾ ਲੂੰ ਦੇਕਰ ਜਾਨ,
ਇਤਨਾ ਸਸਤਾ ਦਾਮ[10] ਤੇਰਾ?
ਜਬ ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਜਾਏ 'ਜਿਗਰ',
ਲਬ ਪਰ ਹੋ ਬਸ ਨਾਮ ਤੇਰਾ।

ਰੱਬ ਨੂੰ 2. ਬੁੱਲ੍ਹ, ਹੋਂਠ 3. ਕਣ 4. ਸੂਰਜ 5. ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ 6. ਆਰੰਭ 7. ਅੰਤ 8. ਚੈਨ, ਕ਼ਰਾਰ 9. ਜਾਨ
ਆਰਾਮ 10. ਮੁੱਲ

ਗ਼ਮ ਹਮਾਰੇ ਹੀ ਲੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ,
ਹਮ ਨੇ ਆਂਸੂ ਹੀ ਪੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।
ਤੁਮ ਕੋ ਭੀ ਕੁਛ ਤੋ ਜੁਦਾਈ ਨੇ ਸਤਾਇਆ ਹੋਗਾ,
ਹਮੀਂ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਜੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।
ਮੇਰੀ ਫ਼ਿਤਰਤ[1] ਭੀ ਤੋ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ ਆਜ਼ਾਰ-ਤਲਬ[2],
ਤੁਮਹੀਂ ਨੇ ਰੰਜ ਦੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।
ਚਾਕ[3] ਦਾਮਨ ਜੋ ਕੀਏ ਫਿਰਤੇਂ ਹੈਂ, ਇਨ ਲੋਗੋਂ ਨੇ,
ਚਾਕ ਸੀਨੇ ਭੀ ਕੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।
ਮੁਦਆ[4] ਜੀਨੇ ਕਾ ਕੁੱਛ ਔਰ ਭੀ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ,
ਤੇਰੇ ਵਾਅਦੇ ਪੇ ਜੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।
ਸੀ ਲੀਏ ਚਾਕੇ-ਗਿਰੇਬਾਂ[5] ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਰਖਨੇ ਕੋ,
ਚਾਕ ਦਿਲ ਕੇ ਭੀ ਸੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।
ਹਮ ਉਨੀਂ ਕੇ ਲੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਤੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਮਗਰ,
ਵੋਹ ਹਮਾਰੇ ਹੀ ਲੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।
ਖ਼ੂਨੇ-ਦਿਲ ਸੇ ਭੀ ਤੋ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈਂ ਸੁਰਖ਼ ਆਂਖੇਂ 'ਜਿਗਰ',
ਹਮ ਨੇ ਸਾਗ਼ਰ ਹੀ ਪੀਏ ਹੋਂ ਯਿਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਨਹੀਂ।

---

1. ਸੁਭਾ, ਆਦਤ, 2. ਦੁਖ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ, 3. ਲੀਰੋ ਲੀਰ, 4 ਉਦੇਸ਼, 5 ਗਲਮਿਆਂ ਦੇ ਫਟੇ ਭਾਗ

ਹਰ ਏਕ ਗ਼ਮ ਕੋ ਸਮਝ ਕਰ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ[1] ਮੈਂ ਨੇ,
ਹਜ਼ਾਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਆ ਔਰ ਲੇ ਲੀਆ ਮੈਂਨੇ।
ਗ਼ਰੀਬ ਦਿਲ ਕਾ ਨਾ ਸੋਚਾ ਯਿਹ ਕਿਆ ਕੀਆ ਮੈਂਨੇ,
ਕਿਸੀ ਕੇ ਚਿਹਰੇ ਸੇ ਪਰਦਾ ਉਠਾ ਦੀਆ ਮੈਂ ਨੇ।
ਤੁਮਹਾਰੇ ਹੁਸਨ ਕੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਫਿਰ ਭੀ ਹੋ ਨਾ ਸਕੀ,
ਤਮਾਮ ਹੁਸਨੇ-ਬਿਆਂ[2] ਸਰਫ਼[3] ਕਰ ਦੀਆ ਮੈਂਨੇ।
ਜੋ ਬਾਤ ਦਿਲ ਮੇ ਥੀ ਵੋ ਬਾਤ ਦਿਲ ਮੇਂ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕੀ,
ਤੁਮਹਾਰੇ ਕਹਿਨੇ ਪੇ ਗੋ[4] ਲਬ ਕੋ ਸੀ ਲੀਆ ਮੈਂ ਨੇ।
ਤੁਮਹਾਰੇ ਜਲਵੇ[5] ਕੋ ਦੇਖਾ ਜੋ ਬੰਦ ਆਂਖੋਂ ਸੇ,
ਤੋ ਬੰਦ ਕਰ ਦੀਆ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਦੇਖਨਾ ਮੈਂ ਨੇ।
ਕਿਸੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਸੇ ਦੇਖਾ ਤੋ ਯੂੰ ਲਗਾ ਮੁਝ ਕੋ,
ਤਮਾਮ ਦੋਲਤੇ-ਦੁਨੀਆ ਕੋ ਪਾ ਲੀਆ ਮੈਂ ਨੇ।
ਤੇਰੇ ਕਰਮ[6] ਕੀ ਥੀ ਤੌਹੀਨ ਏ ਖ਼ੁਦਾਏ ਕਰੀਮ,
ਨਾ ਹਾਥ ਉਠਾਇਆ ਨਾ ਮਾਂਗੀ ਕਭੀ ਦੁਆ ਮੈਂ ਨੇ।
ਹਰ ਇਕ ਸਜ਼ਾ ਕੋ ਸਮਝ ਕਰ ਲਿਖਾ ਮੁਕ਼ੱਦਰ ਕਾ,
'ਜਿਗਰ' ਕਹਾ ਨਾ ਕਿਸੀ ਕੋ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਮੈਂ ਨੇ।

1. ਮਰਜ਼ੀ 2. ਵਰਣਨ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ 3. ਖ਼ਰਚ 4. ਭਾਵੇਂ 5. ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਰਸ਼ਨ 6. ਦਇਆ, ਮੇਹਰ

ਵਫ਼ਾ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਜਫ਼ਾ[1] ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ,
ਤੇਰਾ ਹੋਸਲਾ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।
ਹਰ ਇਕ ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੋ ਇਨਤਿਹਾ[2] ਕੀ ਮਹੱਬਤ,
ਮੈਂ ਉਸ ਦੋਰ ਕੀ ਇਬਤਿਦਾ[3] ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।
ਪਲਕ ਕੀ ਝਪਕ ਭੀ ਗਵਾਰਾ[4] ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਬਰਾਬਰ[5] ਤੁਝੇ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।
ਹਰ ਇੱਕ ਸਾਂਸ ਜ਼ੰਜੀਰ ਲਗਨੇ ਲਗੀ ਹੈ,
ਮੈਂ ਯਿਹ ਸਿਲਸਿਲਾ[6] ਤੋੜਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।
ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੇ ਗ਼ਮ ਯਾਦ ਆਨੇ ਲਗੇ ਹੈਂ,
ਤੇਰਾ ਗ਼ਮ ਤੁਝੇ ਸੌਂਪਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।
ਕੋਈ ਬੇਮੁਰੱਵਤ[7] ਗਲੇ ਮਿਲ ਰਹਾ ਹੈ,
ਤੁਝੇ ਜਜ਼ਬੇ[8]-ਦਿਲ ਪੂਜਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।
'ਜਿਗਰ' ਫੂਲ ਸ਼ੁਅਲੇ ਉਗਲਨੇ ਲਗੇ ਹੈਂ,
ਗੁਲਿਸਤਾਂ[9] ਕੋ ਅਬ ਛੋੜਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।

---

1. ਜ਼ੁਲਮ, ਅਤਿਆਚਾਰ 2. ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ 3. ਆਰੰਭ 4. ਬਰਦਾਸ਼ਤ 5. ਲਗਾਤਾਰ 6. ਜ਼ੰਜੀਰ ਬੇਲਿਹਾਜ਼ਾ, ਪਿਆਰੋਂ ਵਾਝਾਂ 8. ਦਿਲ ਦੀ ਖਿੱਚ 9. ਬਾਗ਼, ਚਮਨ।

ਦਰਦੇ-ਦਿਲ ਕੀ ਦਵਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇਮਜ਼ਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਲੁਤਫ਼ ਦੇਤੀ ਹੈ ਕਯਾ ਉਮੀਦੇ-ਵਫ਼ਾ,
ਬੇਵਫ਼ਾ ਬਾਵਫ਼ਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਕੈਸੇ ਬੇਤਾਬ ਉਨ ਕੋ ਦੇਖੂੰਗਾ,
ਆਹ, ਯਾ ਰੱਬ ਰਸਾ[1] ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਦਿਲ ਮੇਂ ਹਸਰਤ[2] ਬਸਾ ਤੋ ਲੀ ਹੈ ਮਗਰ,
ਯਿਹ ਕੜੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਅਪਨੀ ਦੁਨੀਆ ਇਸੀ ਸੇ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ,
ਗੁਲ ਚਿਰਾਗ਼ੋ-ਵਫ਼ਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਦਿਲ ਹੈ ਮਗ਼ਰੂਰ ਤਰਕੇ[3]-ਉਲਫ਼ਤ ਪਰ,
ਆਪ ਕਾ ਸਾਮਨਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਹਮ ਸਿਤਮ ਕੋ ਕਰਮ ਸਮਝਤੇ ਹੈਂ,
ਉਨ ਪੇ ਯਿਹ ਰਾਜ਼[4] ਵਾ[5] ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਇਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਉਸ ਕਾ ਦੀਵਾਨਾ,
ਕਹੀਂ ਵੋਹ ਬੁਤ[6] ਖ਼ੁਦਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।
ਤੁਮ ਅਗਰ ਛੂ ਲੋ ਆਪਣੇ ਹੋਂਟੋਂ ਸੇ,
ਸ਼ਿਅਰ ਮੇਰਾ ਤਰਾਨਾ[7] ਹੋ ਜਾਏ।
ਦਿਲ ਲੁਟਾ ਕਰ 'ਜਿਗਰ' ਹਮਾਰੀ ਤਰਹ,
ਕੋਈ ਬੇਆਸਰਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।

---

1. ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੀ 2. ਸੱਧਰ 3. ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ 4. ਭੇਦ 5. ਖੁੱਲਾ ਹੋਇਆ, ਪ੍ਰਗਟ 6. ਪਿਆਰਾ, ਮਹਿਬੂਬ 7. ਮਧੁਰ ਗੀਤ।

ਰੋਕੇਂ ਲਾਖ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਾਲੇ,
ਆ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਆਨੇ ਵਾਲੇ।
ਜਸ਼ਨ[1] ਮਨਾਤੇ ਹੈਂ ਮੁਰਦੋਂ ਕਾ,
ਜ਼ਿੰਦੋਂ ਕੋ ਦਫ਼ਨਾਨੇ ਵਾਲੇ।
ਹਮ ਮੇ ਤਾਬੇ[2]-ਦੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈਂ,
ਓ ਹਮ ਸੇ ਛੁਪ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ।
ਹਮ ਜਬ ਜਾਨੇਂ ਦਿਲ ਕੀ ਤੜਪ ਕੋ,
ਖ਼ੁਦ ਤੜਪੇਂ ਤੜਪਾਨੇ ਵਾਲੇ।
ਰੋਤੇ ਔਰ ਰੁਲਾਤੇ ਦੇਖੇ,
ਹੰਸਨੇ ਔਰ ਹੰਸਾਨੇ ਵਾਲੇ।
ਯਿਹ ਭੀ ਪਿਆਸਾ ਵੋਹ ਵੀ ਪਿਆਸਾ,
ਹੋਸ਼ ਕਰ ਐ ਮੈਖ਼ਾਨੇ ਵਾਲੇ।
ਦੂਰ ਹੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸੇ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ,
ਬੈਠੇ ਹੀ ਥਕ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ।
ਤੁਮ ਮਗ਼ਰੂਰ ਹੋ ਕਯੋਂ ਜਲਵੋਂ ਪਰ,
ਫੂਲ ਹੈਂ ਯਿਹ ਮੁਰਝਾਨੇ ਵਾਲੇ।
ਸ਼ਿਅਰ 'ਜਿਗਰ' ਕੇ ਸਭ ਰੋਤੇ ਹੈਂ,
ਮਹਿਫਲ ਕੋ ਗਰਮਾਨੇ ਵਾਲੇ।

---

1. ਉਤਸਵ 2. ਦੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਹੋ ਨਾ ਕੁਛ ਬਾਤ ਮਗਰ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਏ ਰਖਨਾ,
ਇਸ ਤਰਹ ਔਰੋਂ ਕੋ ਹਮਦਰਦ ਬਨਾਏ ਰਖਨਾ।
ਤੁਮ ਅਗਰ ਚਾਹਤੇ ਹੋ ਸਭ ਤੁਮ੍ਹੇਂ ਹੰਸ ਹੰਸ ਕੇ ਮਿਲੇਂ
ਅਪਨਾ ਗ਼ਮ ਅਪਨੇ ਹੀ ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਛੁਪਾਏ ਰਖਨਾ।
ਦੂਰ ਰਖਨਾ ਨਾ ਕਭੀ ਜਲਵੋਂ ਕੋ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਸੇ,
ਇਸ ਚਮਨ ਕੋ ਇਨ੍ਹੀਂ ਫੂਲੋਂ ਸੇ ਸਜਾਏ ਰਖਨਾ।
ਇ੍ਸ ਸੇ ਪੁਰਨੂਰ[1] ਹੂਆ ਮੇਰੀ ਤਮੰਨਾ ਕਾ ਦੀਯਾ,
ਰੁਖ਼ੇ[2]-ਰੋਸ਼ਨ ਸੇ ਯੂਹੀਂ ਪਰਦਾ ਹਟਾਏ ਰਖਨਾ।
ਯਿਹ ਹਮਾਰਾ ਹੀ ਕਲੇਜਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਗ਼ਮ ਕੋ,
ਦਿਲ ਕੀ ਮਾਨਿੰਦ[3] ਕਲੇਜੇ ਸੇ ਲਗਾਏ ਰਖਨਾ।
ਯਿਹ ਅਦਾ ਉਨ ਕੀ ਮਸੀਹਾ[4] ਭੀ ਹੈ ਕ਼ਾਤਿਲ ਭੀ ਹੈ,
ਸਾਮਨੇ ਆ ਕੇ ਨਿਗਾਹੋਂ ਕੋ ਝੁਕਾਏ ਰਖਨਾ।
ਤੁਮ ਅਗਰ ਚਾਹਤੇ ਹੋ ਕੋਈ ਤਮੰਨਾ ਨਾ ਰਹੇ,
ਹਾਥ ਹਰ ਏਕ ਤਮੰਨਾ ਸੇ ਉਠਾਏ ਰਖਨਾ।
ਦਰੇ-ਮਹਿਬੂਬ[5] ਪੇ ਹਰ ਵਕ਼ਤ ਪੜੇ ਰਹਿਨਾ 'ਜਿਗਰ'
ਯਾਨੀ ਉਸ ਦਰ ਕੋ ਦਰੇ ਕਾਅਬਾ[6] ਬਨਾਏ ਰਖਨਾ।

ਰੌਸ਼ਨੀ ਭਰਿਆ, ਚਮਕੀਲਾ 2. ਚਮਕੀਲਾ ਚੇਹਰਾ 3. ਵਾਂਗ 4. ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ, ਮੁਰਦੇ ਜੀਂਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 5. ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਚੌਖਟ 6. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਕਾਅਬੇ ਦੀ ਚੌਖਟ।

ਜਬ ਪੜਾ ਅਕਸੇ[1]-ਯਾਰ ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ,
ਆ ਗਿਆ ਫਿਰ ਨਿਖਾਰ ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।
ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਸੇ ਮਿਲਤੇ ਜੁਲਤੇ ਹੈਂ,
ਕਯੋਂ ਨਾ ਫਿਰ ਆਏ ਪਿਆਰ ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ?
ਹਮ ਨਹੀਂ ਕ਼ਾਇਲ[2] ਉਨ ਬਹਾਰੋਂ ਕੇ,
ਜਿਨ ਕਾ ਹੋ ਇਨਹਸਾਰ[3] ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।
ਪਿਆਰ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਕਾਂਟੋਂ ਸੇ,
ਔਰ ਕੋਈ ਨਿਸਾਰ[4] ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।
ਕਟ ਗਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਆਠ ਪਹਿਰ,
ਚਾਰ ਕਾਂਟੋਂ ਪੇ, ਚਾਰ ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।
ਉਨ ਕੇ ਰੁਖ਼ਸਾਰੇ[5]-ਸੁਰਖ਼ ਪਰ ਆਂਸੂ,
ਪੜ ਰਹੀ ਹੈ ਫ਼ੁਹਾਰ ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।
ਆਂਧੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈਂ ਗੁਲਸ਼ਨੰ ਮੇਂ,
ਜਮ ਰਹਾ ਹੈ ਗ਼ੁਬਾਰ[6] ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।
ਸ਼ਾਮੇ[7]-ਫ਼ੁਰਕਤ ਮੇਂ ਦਾਗ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈਂ
ਹੈ ਖ਼ਜ਼ਾਂ ਮੇਂ ਬਹਾਰ ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।
ਐ 'ਜਿਗਰ' ਹੁਸਨੇ-ਯਾਰ ਹਾਵੀ[8] ਹੈ,
ਗੁਲਸਿਤਾਂ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ੂਲੋਂ ਪਰ।

---

1. ਯਾਰ ਦਾ ਪਰਛਾਂਵਾਂ 2. ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ 3. ਦਾਰੋਮਦਾਰ, ਆਧਾਰ 4. ਕੁਰਬਾਨ 5. ਲਾਲ ਗੱਲ੍ਹ 6. ਘੱਟਾ 7. ਵਿਦੀ ਸ਼ਾਮ 8. ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ।

ਹੈ ਰਾਹੇ-ਵਫ਼ਾ ਪੇਸ਼ੇ-ਨਜ਼ਰ[1] ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?
ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਬਹੁਤ ਇਸਕਾ ਸਫ਼ਰ ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?
ਉੱਮੀਦੇ-ਸਹਰ[2] ਮੇ ਸ਼ਬੇ-ਗ਼ਮ[3] ਕਾਟ ਰਹੇ ਹੈਂ,
ਹਾਲ ਅਪਨਾ ਮਗਰ ਵਕ਼ਤੇ-ਸਹਰ ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?
ਦਿਲ ਮੇਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤਕ ਹੈ ਪਹੁੰਚਨੇ ਕੀ ਤਮੰਨਾ,
ਕਮ ਉਮਰ ਹੈ ਲੰਬਾ ਹੈ ਸਫ਼ਰ ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?
ਤੂਫ਼ਾਨੋਂ ਕੇ ਹਮਲੇ ਹੈਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪੇ ਮੁਸਲਸਲ[4],
ਦੀਵਾਰੇਂ ਬਨੀ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਦਰ ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?
ਦਿਲ ਇਨ ਦਿਨੋਂ ਦੁਖ ਦਰਦ ਮੁਸੀਬਤ ਕੀ ਹੈ ਜ਼ਦ[5] ਮੇਂ,
ਇਕ ਕਸ਼ਤੀ ਹੈ ਕਿਤਨੇ ਹੈਂ ਭੰਵਰ ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?
ਉਸ ਗ਼ੈਰਤੇ-ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦ[6] ਕੇ ਦੀਦਾਰ ਕੀ ਖ਼ਾਤਿਰ,
ਟਕਰਾਈ ਹੈ ਜਲਵੋਂ ਸੇ ਨਜ਼ਰ ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?
ਮਰਨੇ ਕੀ ਤਮੰਨਾ ਮੇਂ ਜੀਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਲੋਗ,
ਹਸ਼ਰ[7] ਉਨਕਾ ਪਸੇ-ਮਰਗ[8] 'ਜਿਗਰ' ਦੇਖੀਏ ਕਿਯਾ ਹੋ?

---

1. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੱਗੇ 2. ਸੁਬਹ ਦੀ ਆਸ 3. ਦੁਖ ਦੀ ਰਾਤ 4. ਲਗਾਤਾਰ 5. ਮਾਰ, ਪ੍ਰਭਾਵ 6. ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ 7. ਨਤੀਜਾ 8. ਮੌਤ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ।

ਜਬ ਨਿਗਾਹੇਂ ਲੜੀਂ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ।
ਆਂਧੀਆਂ ਉੱਠੀਂ ਦਿਲ ਕੀ ਰਾਹੋਂ ਸੇ।
ਜੁਰਮ ਸਾਬਿਤ ਨਾ ਹੋ ਤੋ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ,
ਕਤਲ ਕਰਤੇ ਰਹੋ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ।
ਹਮ ਨੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਪਾਲ ਰੱਖੇ ਹੈਂ।
ਅਪਨੇ ਅਸ਼ਕੋਂ ਸੇ ਅਪਨੀ ਆਹੋਂ ਸੇ।
ਅਪਨੇ ਜਲਵੇਂ ਕੋ ਦੇਖਨੇ ਕੇ ਲੀਏ,
ਖ਼ੁਦ ਕੋ ਦੇਖੇ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ।
ਗਰਦੇ[1] - ਰਾਹ ਕਾ ਭੀ ਇਹਤਰਾਮ[2] ਕਰੋ,
ਇਸ ਕੋ ਨਿਸਰਤ[3] ਹੈ ਬਾਦਸ਼ਾਹੋਂ ਸੇ।
ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ[4] ਕੋ ਰਖ ਕੇ ਮੱਦੇ[5]-ਨਜ਼ਰ,
ਦਿਲ ਕੋ ਬਹਿਲਾ ਲੀਆ ਗੁਨਾਹੋਂ ਸੇ।
ਵੋਹੀ ਦਿਲ ਕੇ ਕ਼ਰੀਬ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ,
ਦੂਰ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ।
ਜਬ ਸੇ ਧੋਕੇ ਦੀਏ ਹੈਂ ਦਿਲ ਨੇ ਮੁਝੇ,
ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਤਾ ਹੂੰ ਖ਼ੈਰ-ਖ਼ਾਹੋਂ[6] ਸੇ।
ਜ਼ੱਰਾ-ਜ਼ੱਰਾ[7] ਮਹਿਕ ਉਠਾ ਹੈ ਜਿਗਰ,
ਕੌਨ ਗੁਜ਼ਰਾ ਹੈ ਦਿਲ ਕੀ ਰਾਹੋਂ ਸੇ?

1. ਰਾਹ ਦੀ ਧੂਲ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ 2. ਆਦਰ 3. ਸਬੰਧ 4. ਦਇਆ, ਕਰਮ 5. ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ 6. ਸੁਭਚਿੰਤਕ 7. ਕਣ ਕਣ।

ਇਧਰ ਦਿਲ ਗ਼ਮੋਂ ਸੇ ਬਹਿਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ,
ਉਧਰ ਆਸਮਾਂ ਹਾਥ ਮਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
ਗ਼ਰਜ਼ ਪੜ ਗਈ ਹੈ ਮੁਝੇ ਦੋਸਤੋਂ ਸੇ,
ਭਰਮ ਦੋਸਤੀ ਕਾ ਨਿਕਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਬੁਰਾਈ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜ਼ੁਬਾਂ ਸੇ?
ਜ਼ਮਾਨਾ ਕੋਈ ਚਾਲ ਚਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
ਵੋਹ ਚਿਹਰੇ ਸੇ ਪਰਦੇ ਕੋ ਸਰਕਾ ਰਹੇ ਹੈਂ,
ਗੁਮਾਂ[1] ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
ਹਸਦ[2] ਦੋਸਤ ਸੇ ਦੋਸਤ ਕਰਨੇ ਲਗੇ ਹੈਂ,
ਯਿਹ ਸਾਂਪ ਆਸਤੀਨੋਂ ਮੇਂ ਪਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
ਕੋਈ ਗੁਲ ਖਿਲਾਨੇ ਲਗੀ ਹੈ ਮਹੱਬਤ,
ਲਹੂ ਚਸ਼ਮੇ[3]-ਤਰ ਸੇ ਨਿਕਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
ਖ਼ੁਦਾ ਕੇ ਲੀਏ ਆਪ ਰੁਕ ਜਾਏਂ ਦਮ ਭਰ,
ਬਸ ਅਬ ਦਮ ਕਿਸੀ ਕਾ ਨਿਕਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
ਉਧਰ ਡਗਮਗਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ ਜ਼ਮਾਨਾ,
ਇਧਰ ਕੋਈ ਗਿਰ ਕਰ ਸੰਭਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।
'ਜਿਗਰ' ਪਾਲਕੀ ਸਜ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਸੀ ਕੀ,
ਕਿਸੀ ਕਾ ਜਨਾਜ਼ਾ[4] ਨਿਕਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।

---

1. ਸ਼ੱਕ, ਵਹਿਮ 2. ਈਰਖਾ 3. ਗਿੱਲੀ ਅੱਖ 4. ਅਰਥੀ।

ਦਿਲ ਸੇ ਅਬ ਉਨ ਕੇ ਵਾਦੋਂ ਕੋ ਦੁਹਰਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ,
ਟੂਟੇ ਹੂਏ ਖਿਲੌਨੇਂ ਸੇ ਬਹਿਲਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਜਬ ਸੇ ਹੂਆ ਹੈ ਇਲਮ ਮੁਝੇ ਅਪਨੀ ਜ਼ਾਤ ਕਾ,
ਸਜਦੇ ਪੇ ਸਜਦਾ[1] ਖ਼ੁਦਾ ਕੋ ਕੀਏ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਇਸਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਆ ਹੋ ਤੇਰੇ ਗ਼ਮ ਕਾ ਇਹਤਰਾਮ,
ਸਾਰੇ ਜਹਾਂ ਕੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀਓਂ ਕੋ ਠੁਕਰਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਜੀਨੇ ਕੀ ਆਰਜ਼ੂ ਮੇਂ ਮਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ ਲੋਗ,
ਮਰਨੇ ਕੀ ਆਰਜ਼ੂ ਮੇਂ ਜੀਏ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੂਆ ਹੈ ਅਬ ਉਨ੍ਹੇਂ ਬੇਤਾਬ[2] ਦੇਖਨਾ,
ਫ਼ਰਜਾਦੇ - ਕਾਮਯਾਬ ਪੇ ਪਛਤਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਮਯ[3] ਕਾ ਨਹੀ ਯਿਹ ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਕਾ ਕਮਾਲ ਹੈ,
ਬਲ ਖਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਬਜ਼ਮ ਮੇ ਲਹਿਰਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈ।
ਗਰਮੇ-ਸਫ਼ਰ ਹੂੰ ਸ਼ਾਮੋ-ਸਹਿਰ ਯਿਹ ਖ਼ਬਰ ਤੋ ਹੈ,
ਇਸ ਕੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਹਾਂ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਐ ਮੇਹਰਬਾਂ! ਤੁਮਾਰੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਕਾ ਫ਼ੈਜ਼[4] ਹੈ,
ਜ਼ੱਰੇ ਸੇ ਆਫ਼ਤਾਬ[5] ਬਨਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਉਸ ਜਾਨੇ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਜੁਦਾਈ ਮੇ ਐ 'ਜਿਗਰ',
ਹੈਰਾਂ ਹੂੰ ਇਸ ਤਰਹ ਭੀ ਜੀਏ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।

1. ਸ਼ੀਸ ਝੁਕਾਣਾ 2. ਬੇਚੈਨ 3. ਸ਼ਰਾਬ 4. ਕਿਰਪਾ 5. ਸੂਰਜ।

ਜਬ ਵੋਹ ਨਾ-ਮੇਹਰਬਾਂ[1] ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਆਸਮਾਂ, ਆਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਹਮ ਜ਼ਮਾਨੇ ਸੇ ਕਿਆ ਉਮੀਦ ਕਰੇਂ,
ਤੂ ਹੀ ਜਬ ਮੇਹਰਬਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਕਹਾਂ ਆਰਾਮ ਢੂੰਡਨੇ ਜਾਏਂ?
ਕਿਸ ਜਗਹ ਆਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ?
ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਸੇ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕਰ ਭੀ,
ਵੋਹ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਨਿਹਾਂ[2] ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਉਸਕੋ ਨਜ਼ਰੇਂ ਬਿਆਨ ਕਰਤੀ ਹੈਂ।
ਜੋ ਜ਼ਬਾਂ ਸੇ ਬਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਉਜ਼ਰ[3] ਅਬ ਕਿਉਂ ਹੈ ਮੁਝ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਮੇਂ?
ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰਮਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਦੈਰੋ-ਕਾਅਬਾ[4] ਮੇਂ ਢੂੰਡਨੇ ਵਾਲੇ,
ਉਸ ਕਾ ਜਲਵਾ ਕਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ?
ਦਰਦ ਕਾ ਕਿਆ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰੂੰ,
ਇਸਕਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਲਾਖ ਆਰਾਮ ਹੋਂ ਕ਼ਫ਼ਸ[5] ਮੇਂ ਮਗਰ
ਫਿਰ ਭੀ ਵੋਹ ਆਸ਼ੀਆਂ[6] ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਇਮਤਿਹਾਨੇ-ਵਫ਼ਾ ਸੇ ਬੜ੍ਹ ਕੇ 'ਜਿਗਰ',
ਕੋਈ ਭੀ ਇਮਤਿਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।

---

1. ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ 2. ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ 3. ਬਹਾਨਾ 4. ਮੰਦਿਰ ਤੇ ਮਸਜਿਦ 5. ਪਿੰਜਰਾ 6. ਆਲ੍ਹਣਾ।

ਐ ਦੋਸਤ! ਤੇਰੇ ਹਿਜਰ ਮੇਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਬੜੀ ਹੈ,
ਏਕ ਏਕ ਘੜੀ ਮੁੱਝ ਕੋ ਕ਼ਿਆਮਤ ਕੀ ਘੜੀ ਹੈ।
ਜੋ ਕਹਿਤਾ ਥਾ ਮਰ ਕਰ ਮੁਝੇ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇਗਾ,
ਉਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਕੀ ਚੌਰਾਹੇ ਮੇ ਅਬ ਲਾਸ਼ ਪੜੀ ਹੈ।
ਇਕ ਰਾਤ ਕੀ ਹੈ ਬਾਤ ਕਿ ਵੋਹ ਬਿਛੜੇ ਥੇ ਹਮ ਸੇ,
ਉਸ ਦਿਨ ਸੇ ਵਹੀਂ ਕੀ ਵਹੀਂ ਵੋਹ ਰਾਤ ਖੜੀ ਹੈ।
ਦਿਲ ਔਰ ਸਰੇਆਮ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ਼ ਦਾ ਦਾਅਵਾ।
ਮੂੰਹ ਛੋਟਾ ਹੈ ਹਜ਼ਰਤ ਕਾ, ਮਗਰ ਬਾਤ ਬੜੀ ਹੈ।
ਕਿਆ ਖ਼ੂਬ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ ਤੇਰੇ ਜਲਵੋਂ ਕਾ ਦਿਲ ਮੇਂ,
ਆਈਨੇ[1] ਮੇਂ ਸੌ ਰੰਗ ਕੀ ਤਸਵੀਰ ਜੜੀ ਹੈ।
ਯਿਹ ਇਸ਼ਕ਼ ਕਹੀਂ ਆਗ ਬਨਾ ਹੈ ਕਹੀਂ ਪਾਨੀ,
ਦਿਲ ਜਲਤਾ ਹੈ ਔਰ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਅਸ਼ਕੋਂ[2] ਕੀ ਝੜੀ ਹੈ।
ਦਾਮਨ[3] ਤੇਰੀ ਉਲਫ਼ਤ ਕਾ ਕਹੀਂ ਛੂਟ ਨਾ ਜਾਏ,
ਆਜ਼ਾਰੋ-ਮੁਸੀਬਤ[4] ਕੀ ਹਵਾ ਤੇਜ਼ ਬੜੀ ਹੈ।
ਖ਼ੁਦਦਾਰੀ[5] ਕੀ ਦੌਲਤ ਭੀ ਤੋ ਕੁਛ ਕਮ ਨਹੀਂ ਐ ਦਿਲ।
ਬੇਸ਼ਕ ਤੁਝੇ ਇਸ ਕਾਮ ਮੇਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਬੜੀ ਹੈ।
ਉਸ ਪੇੜ ਕੀ ਸੂਰਤ[6] ਹੈ 'ਜਿਗਰ' ਆਪਨੀ ਤਮੰਨਾ,
ਫਲ ਆਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਪੇ ਮਗਰ ਛਾਂਵ ਬੜੀ ਹੈ।

---

1. ਦਰਪਨ 2. ਅੱਥਰੂਆਂ 3. ਪੱਲੂ 4. ਦੁਖ ਤੇ ਕਸ਼ਟ 5. ਅਣਖ 6. ਵਾਂਗ।

ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਗ਼ਮ ਕੀ ਹੈ ਯਿਹ ਮੇਹਰਬਾਨੀ,
ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸੇ ਕਟ ਰਹੀ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ।
ਅਗਰ ਬਚਨਾ ਹੈ ਤੁਝ ਕੋ ਹਾਦਿਸੋਂ ਸੇ,
ਨਾ ਸੌਂਪ ਔਰੋ ਕੋ ਆਪਨੀ ਪਾਸਬਾਨੀ[1]।
ਕਭੀ ਗ਼ਮ ਸ਼ਾਦਮਾਨੀ ਮੇਂ ਮਿਲਾ ਹੈ,
ਕਭੀ ਗ਼ਮ .ਮੇ ਮਿਲੀ ਹੈ ਸ਼ਾਦਮਾਨੀ[2]।
ਬਿਛੜ ਕਰ ਫਿਰ ਨਾ ਹਮ ਸੇ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ,
ਗਲੇ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਮਿਲ ਲੇ ਐ ਜਵਾਨੀ।
ਸਿਤਮ ਕੋ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਕਹਿ ਰਹਾ ਹੂੰ,
ਮਹੱਬਤ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਯਿਹ ਮੇਹਰਬਾਨੀ।
ਮਹੱਬਤ ਛੋੜ ਕਰ ਕੈਸੇ ਜੀਏਂ ਗੇ?
ਮਹੱਬਤ ਹੈ ਹਮਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ।
ਲਗਾ ਦੀ ਆਗ ਤਨ ਮਨ ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਨੇ,
ਹਮਾਰੇ ਆਂਸੂਉਂ ਕੋ ਕਹਿ ਕੇ ਪਾਨੀ।
'ਜਿਗਰ' ਮੌਜ਼ੋਂ[3] ਕੀ ਸੂਰਤ ਜੀ ਰਹੇ ਹੈਂ,
ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਹਮਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ।

---

1. ਰਖਵਾਲੀ, ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ 2. ਖ਼ੁਸ਼ੀ 3. ਲਹਿਰਾਂ।

ਪਿਆਰ ਹੋਨੇ ਨਾ ਪਾਏ ਜੁਦਾ ਦੇਖਨਾ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਨ ਨਾ ਜਾਏ ਸਜ਼ਾ ਦੇਖਨਾ।
ਇਸ ਤਰਹ ਆਪ ਮੁਝ ਕੋ ਨਾ ਦੇਖਾ ਕਰੇਂ,
ਮਾਰ ਡਾਲੇਗਾ ਯੂੰ ਆਪ ਕਾ ਦੇਖਨਾ।
ਪਿਆਰ ਸੇ ਬਜ਼ਮੇ-ਹਸਤੀ[1] ਮੇਂ ਹੈ ਰੋਸ਼ਨੀ,
ਬੁੰਝ ਨਾ ਜਾਏ ਕਹੀਂ ਸੇ ਦੀਯਾ ਦੇਖਨਾ।
ਪੜ ਗਈ ਹੈਂ ਦਿਲੋਂ ਮੇਂ ਦਰਾੜੇਂ ਕਈ,
ਕੈਸਾ ਆਯਾ ਹੈ ਯਿਹ ਜ਼ਲਜ਼ਲਾ[2] ਦੇਖਨਾ।
ਉਮਰ ਭਰ ਕਾ ਸਫ਼ਰ ਤਯ ਕੀਆ ਰਾਤ ਮੇਂ,
ਸ਼ਮਾ ਥੀ ਕਿਸ ਕ਼ਦਰ ਤੇਜ਼-ਪਾ[3] ਦੇਖਨਾ।
ਆਦਮੀ ਆਦਮੀ ਸੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ,
ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਯਿਹ ਕੈਸੀ ਹਵਾ ਦੇਖਨਾ।
ਸ਼ਮਾ ਪਰਵਾਨੇ ਮਰ ਮਿਟ ਕੇ ਇਕ ਹੋ ਗਏ,
ਦੇਖਨਾ ਇਸ਼ਕ਼ ਕੀ ਇਨਤਿਹਾ[4] ਦੇਖਨਾ।
ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਸੁਲਝਾ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸੇ,
ਔਰ ਉਲਝੇਗਾ ਯਿਹ ਮਸਅਲਾ ਦੇਖਨਾ।
ਯਾਦ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਇਨ ਬੁਤੋਂ ਕੀ 'ਜਿਗਰ',
ਭੂਲ ਜਾਏ ਨਾ ਤੁਮ ਕੋ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇਖਨਾ।

---

1. ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਲ 2. ਭੂਚਾਲ 3. ਛੇਤੀ ਚਲਣ ਵਾਲੀ 4. ਹੱਦ, ਅਖੀਰ।

ਜਬ ਕੋਈ ਗ਼ਮ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਅਸ਼ਕ ਬਹਾਊਂ ਕੈਸੇ?
ਖ਼ੁਦ ਕੋ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਅਦਾਕਾਰੀ[1] ਸਿਖਾਊਂ ਕੈਸੇ?

ਤੇਰੀ ਹਰ ਏਕ ਝਲਕ ਔਰ ਬੜ੍ਹਾਤੀ ਹੈ ਤਲਬ[2],
ਐਸੇ ਮੇਂ ਪਿਆਸ ਨਿਗਾਹੋਂ ਕੀ ਬੁਝਾਊਂ ਕੈਸੇ?

ਖ਼ੁਦ ਬਾਖ਼ੁਦ ਆਂਖੋਂ ਕੇ ਪੈਮਾਨੇ ਛਲਕ ਪੜਤੇ ਹੈਂ,
ਸ਼ਿਦੱਤੇ[3]-ਗ਼ਮ ਕੋ ਛੁਪਾਊਂ ਤੋ ਛੁਪਾਊਂ ਕੈਸੇ?

ਚਾਂਦ ਤਾਰੋਂ ਸੇ ਜ਼ਰਾ ਭੀ ਤੁਝੇ ਤਸਕੀਨ[4] ਨਹੀਂ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਬ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂਗ ਸਜਾਊਂ ਕੈਸੇ?

ਜਿਸ ਕੋ ਆਨੇ ਕੀ ਤਸੱਵੁਰ[5] ਮੇਂ ਭੀ ਫ਼ੁਰਸਤ ਨਾ ਮਿਲੇ,
ਹਾਲੇ-ਦਿਲ ਉਸ ਕੋ ਸੁਨਾਊਂ ਤੋਂ ਸੁਨਾਊਂ ਕੈਸੇ?

ਬਚ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ ਖ਼ਤਾ[6] ਕਰ ਤੋਂ ਲੂੰ,
ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਸੇ ਮਗਰ ਖ਼ੁਦ ਕੋ ਗਿਰਾਊਂ ਕੈਸੇ?

ਆਗ ਹੋ ਤੋ ਇਸੇ ਪਾਨੀ ਸੇ ਬੁਝਾ ਭੀ ਲੂੰ 'ਜਿਗਰ',
ਯਿਹ ਲਗੀ ਦਿਲ ਕੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਕੋ ਬੁਝਾਊਂ ਕੈਸੇ?

...ਜ, ਐਕਟਿੰਗ 2. ਮੰਗ, ਇੱਛਾ 3. ਗ਼ਮ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ 4. ਤਸੱਲੀ, ਸੰਤੋਖ 5. ਕਲਪਨਾ 6. ਕ਼ਸੂਰ।

ਕਿਸ ਕਾ ਲਬ ਪਰ ਮੇਰੇ ਫ਼ਸਾਨਾ ਹੈ?
ਹਮਾ-ਤਨ ਗੋਸ਼[1] ਇਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਏਕ ਖ਼੍ਵਾਬ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ,
ਇਸ ਹਕ਼ੀਕ਼ਤ[2] ਕੋ ਕਿਸ ਨੇ ਜਾਨਾ ਹੈ?
ਕਿਸ ਤਰਹ ਗ਼ਮ ਕੋ ਛੋੜ ਦੂੰ ਯਕਲਖ਼ਤ[3],
ਇਸ ਸੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਨਾ ਹੈ।
ਔਰ ਥੋੜੀ ਸੀ ਕੀਜੀਏ ਤਕਲੀਫ਼,
ਦੋ ਕ਼ਦਮ ਪਰ ਗ਼ਰੀਬਖ਼ਾਨਾ[4] ਹੈ।
ਆਪ ਕੇ ਲੌਟਨੇ ਕੀ ਦੇਰ ਹੈ ਬਸ,
ਉਮਰੇ-ਰਫ਼ਤਾ[5] ਕੋ ਲੌਟ ਆਨਾ ਹੈ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਤੁਝ ਸੇ ਕਿਆ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰੂੰ?
ਚਾਲ ਤੇਰੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਨਾ ਹੈ।
ਰੂਬਰੂ[6] ਦਿਲ ਕੇ ਹੈ ਵੋਹ ਸ਼ੋਖ਼ ਨਜ਼ਰ,
ਬਰਕ਼[7] ਕੀ ਜ਼ਦ[8] ਮੇਂ ਆਸ਼ੀਆਨਾ ਹੈ।
ਹੈ ਤਮੰਨਾ ਕਿਸੀ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਕੀ,
ਮੌਤ ਤੋ ਐ 'ਜਿਗਰ' ਬਹਾਨਾ ਹੈ।

---

1. ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਕੰਨ ਲਾਈਂ ਬੈਠਾ 2. ਯਥਾਰਥ, ਅਸਲੀਅਤ 3. ਇਕ ਦਮ 4. ਗ਼
5. ਬੀਤੀ ਉਮਰ 6. ਆਮ੍ਹਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ 7. ਬਿਜਲੀ 8. ਮਾਰ।

ਬਨ ਕਰ ਨੀਲਾ ਪੀਲਾ ਪੱਥਰ,
ਖ਼ੂਬ ਦਿਖਾਏ [illegible]ੈਲਾ [illegible]ੱਥਰ।
ਆਈ ਜਵਾਨੀ ਕਿਆ ਉਸ ਬੁਤ ਪਰੰ,
ਸੋਖ਼ ਹੂਆ ਸ਼ਰਮੀਲਾ ਪੱਥਰ।
ਅੰਦਰ ਉਸ ਕੇ ਆਗ ਲਗੀ ਥੀ,
ਬਾਹਰ ਸੇ ਥਾ ਗੀਲਾ ਪੱਥਰ।
ਬੇਸ਼ਕ ਫਾਂਸੀ ਪਰ ਲਟਕਾ ਦੋ,
ਕਬ ਹੋਤਾ ਹੈ ਢੀਲਾ ਪੱਥਰ?
ਸੰਗਦਿਲੀ[1] ਮੇਂ ਰੰਗ ਨਾ ਬਦਲੇ,
ਕਾਲਾ, ਪੀਲਾ, ਨੀਲਾ ਪੱਥਰ।
ਹੀਰਾ ਪੰਨਾ ਕਹਿਲਾਤਾ ਹੈ,
ਚਮਕੀਲਾ, ਰੰਗੀਲਾ ਪੱਥਰ।
ਵੋਹ ਕੋਈ ਦੀਵਾਨਾ ਹੋਗਾ,
ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਛੀਲਾ ਪੱਥਰ।
ਜੀਵਨ ਜ਼ਹਿਰ ਕੀ ਖ਼ਾਤਿਰ ਕੋਈ,
ਚਾਟ ਗਿਆ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਪੱਥਰ।
ਚੋਟ ਲਗਾਨਾ ਕਾਮ ਹੈ ਉਸ ਕਾ,
ਅਰਸ਼[2] 'ਜਿਗਰ' ਹੈ ਨੀਲਾ ਪੱਥਰ।

1. ਪੱਥਰ-ਦਿਲੀ 2. ਆਕਾਸ਼।

ਕਿਸ ਕੇ ਦਰ ਕੀ ਮਿਲੀ ਯਿਹ ਧੂਲ ਮੁਝੇ?
ਕੀਮੀਆ[1] ਭੀ ਲਗੇ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਮੁਝੇ।
ਹਕ਼ ਤੋਂ ਸਾਬਿਤ ਹੂਆ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਪਰ,
ਖ਼ਾਰ[2] ਬੇਸ਼ਕ ਹੂਏ ਹਸੂਲ[3] ਮੁਝੇ।
ਆਪ ਕੀ ਮੀਠੀ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਆ ਕਰ,
ਜ਼ਹਿਰ ਕਰਨਾ ਪੜਾ ਕ਼ਬੂਲ ਮੁਝੇ।
ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਕੇ ਨਾਜ਼ ਉਠਾਤਾ ਹੂੰ,
ਮੌਤ ਕਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕ਼ਬੂਲ ਮੁਝੇ।
ਕਿਆ ਬਤਾਊਂ ਕਿ ਇਕ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕੇ ਲੀਏ?
ਕਿਤਨਾ ਹੋਨਾ ਪੜਾ ਮਲੂਲ[4] ਮੁਝੇ।
ਭੂਲ ਕਰ ਭੀ ਨਾ ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਆਏ,
ਭੂਲਨੇ ਵਾਲੇ ਯੂੰ ਨਾ ਭੂਲ ਮੁਝੇ।
ਕੋਈ ਹਸਰਤ ਨਾ ਕੋਈ ਅਰਮਾਂ ਹੈ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਗਤੀ ਹੈ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਮੁਝੇ।
ਬਾਗ਼ੇ-ਹਸਤੀ[5] ਸੇ ਸਰਵ ਕੀ ਮਾਨਿੰਦ[6],
'ਜਿਗਰ' ਇਕ ਭੀ ਮਿਲਾ ਨਾ ਫੂਲ ਮੁਝੇ।

1. ਰਸਾਇਣ, ਬੜੀ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤੂ 2. ਕੰਡੇ 3. ਪ੍ਰਾਪਤ 4. ਦੁਖੀ 5. ਜੀਵਨ ਉਪਵਨ 6. ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਇਸ ਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਗ਼ਮ ਕਿ ਫ਼ਕ਼ਤ[1] ਗ਼ਮ ਦੀਆ ਮੁਝੇ,
ਇਸ ਕੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ ਆਪ ਸੇ ਕੁਛ ਤੋ ਮਿਲਾ ਮੁਝੇ।
ਗੋ ਹਰ ਬਲਾ ਮੇਂ ਇਸ ਨੇ ਕੀਆ ਮੁਬਤਲਾ[2] ਮੁਝੇ।
ਫਿਰ ਭੀ ਮਿਲਾ ਨਾ ਦਿਲ ਸਾ ਕੋਈ ਆਸ਼ਨਾ[3] ਮੁਝੇ।
ਇਸ ਕੀ ਅਜ਼ੀਅਤੋਂ[4] ਸੇ ਕਰੂੰ ਤਰਕੇ-ਆਸ਼ਿਕੀ[5],
ਹੈਰਾਨ ਹੂੰ, ਜ਼ਮਾਨਾ ਸਮਝਤਾ ਹੈ ਕਿਆ ਮੁਝੇ?
ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਮੇਹਰਬਾਨ ਕੀ ਯਿਹ ਖ਼ਾਸ ਦੇਨ ਹੈ,
ਗ਼ਮ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਂ ਅਜ਼ੀਜ਼[6] ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸੇ ਸਵਾ ਮੁਝੇ?
ਦੁਨੀਆ ਪੁਕਾਰਤੀ ਹੈ ਮੁਝੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਸੇ,
ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਹੈ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਨੇ ਕਿਆ ਮਰਤਬਾ[7] ਮੁਝੇ।
ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਉਲਝਨੋਂ ਸੇ ਬਚਾਨੇ ਕੇ ਵਾਸਤੇ,
ਦੀਵਾਨਾ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਕੋ ਬਨਾਨਾ ਪੜਾ ਮੁਝੇ।
ਉਨ ਕੀ ਨਿਗਾਹੇ-ਮਸਤ ਸੇ ਪੀਤਾ ਹੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ,
ਦੁਨੀਆ ਸਮਝ ਰਹੀ ਹੈ 'ਜਿਗਰ' ਪਾਰਸਾ[8] ਮੁਝੇ।

ਵਲ 2. ਗ੍ਰਸਤ 3. ਪਰਿਚਿਤ, ਦੋਸਤ 4. ਕਸ਼ਟ 5. ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ 6. ਪਿਆਰੇ 7. ਰੁਤਬਾ, ਦਰਜਾ 8. ਗਾਰ, ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲਾ।

ਜੀ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਬਨ ਕੇ ਤੇਰਾ ਆਈਨਾ ਰਹੂੰ,
ਤੇਰੀ ਅਦਾਏਂ[1] ਸ਼ਾਮੋ-ਸਹਰ ਦੇਖਤਾ ਰਹੂੰ।
ਐ ਆਸਮਾਨ! ਇਸ ਮੇਂ ਤੇਰਾ ਕਿਆ ਬਿਗਾੜ ਹੈ?
ਮੇਰੇ ਬਨੇ ਰਹੇਂ ਵੋਹ, ਮੈਂ ਉਨ ਕਾ ਬਨਾ ਰਹੂੰ।
ਐ ਦੋਸਤ! ਹੋ ਨਾ ਇਸ ਮੇਂ ਅਗਰ ਤੁਝਕੋ ਏਤਰਾਜ,
ਮਾਨਿੰਦੇ-ਸੰਗ[2] ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਪਰ ਪੜਾ ਰਹੂੰ।
ਯਿਹ ਸ਼ਰਮ ਯਿਹ ਹਿਜਾਬ[3], ਮੁਕੱਦਰ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ,
ਹੋ ਕਰ ਭੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਮੈਂ, ਤੁਝ ਸੇ ਜੁਦਾ ਰਹੂੰ।
ਕਿਤਨਾ ਅਜੀਬ ਰੋਗ ਹੈ ਯਾ ਰਬ! ਯਿਹ ਆਸ਼ਿਕੀ,
ਹਰ ਸ਼ਖ਼ਸ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਬਤਲਾ ਰਹੂੰ।
ਉਸ ਚਸ਼ਮੇ-ਮੈਫ਼ਰੋਸ਼[4] ਕੀ ਦਾਵਤ ਹੈ, ਐ 'ਜਿਗਰ',
ਹੈ ਅਬ ਗ਼ਲਤ ਯਿਹ ਬਾਤ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਰਸਾ ਰਹੂੰ।

---

1. ਹਾਵ ਭਾਵ 2. ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ 3. ਪਰਦਾ 4. ਸ਼ਰਾਬੀ ਅੱਖ।

ਯਾ ਰਬ! ਮੇਰੇ ਸਿਵਾ ਨਾ ਕਿਸੀ ਕੋ ਸਤਾਏ ਗ਼ਮ,
ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਜਬ ਮੈਂ ਜਾਊਂ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਜਾਏ ਗ਼ਮ।
ਆਨਾ ਜੋ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ, ਆਏ ਗ਼ਮ,
ਮੈਂ ਆਜ਼ਮਾਊਂ ਗ਼ਮ ਕੋ ਮੁਝੇ ਆਜ਼ਮਾਏ ਗ਼ਮ।
ਕਿਆ ਫ਼ਾਇਦਾ ਤੜਪਨੇ ਕਾ, ਐ ਮੁਬਤਲਾਏ-ਗ਼ਮ?
ਜਬ ਮੌਤ ਕੇ ਸਿਵਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਦਵਾਏ-ਗ਼ਮ।
ਰੋਤਾ ਹੂੰ ਦੂਸਰੋਂ ਕੀ ਮੁਸੱਰਤ[1] ਕੇ ਵਾਸਤੇ,
ਖ਼ੁਸ਼ੀਊਂ ਕੋ ਬਾਂਟਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਲੇਕਰ ਪਰਾਏ ਗ਼ਮ।
ਪੱਥਰ ਬਨਾ ਹੂਆ ਹੂੰ ਮੈਂ ਬੇਤਾਬੀਓਂ ਕੇ ਬਾਅਦ,
ਵੋਹ ਇਬਤਿਦਾਏ-ਗ਼ਮ[2] ਥੀ, ਯਿਹ ਹੈ ਇਨਤਿਹਾਏ-ਗ਼ਮ[3]।
ਅਬ ਆਂਸੂਓਂ ਕੋ ਪੋਂਛੀਏ, ਦਿਲ ਕੋ ਸੰਭਾਲੀਏ,
ਕਹਿਤੇ ਥੇ ਬਾਰ ਬਾਰ "ਸੁਨਾ" ਮਾਜਰਾ-ਏ-ਗ਼ਮ[4]।
ਮਿਲਤੀ ਹੈ ਯਿਹ ਤੋ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਨਸੀਬ ਕੋ,
ਹਰ ਏਕ ਕਾ ਨਸੀਬ ਕਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਖਾਏ ਗ਼ਮ?
ਖ਼ਾਤਿਰ ਤਵਾਜ਼ੋ[5] ਉਸ ਕੀ ਹੋ ਜਬ ਖ਼ੂਨੇ-ਦਿਲ ਕੇ ਸਾਥ,
ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੂ ਮੇਂ ਆਏ ਗ਼ਮ?
ਕਿਸਮਤ ਹਮਾਰੀ ਉਸਕੋ 'ਜਿਗਰ'! ਸੌਂਪ ਦੀ ਗਈ,
ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਥਾ ਹਾਥ ਮੇਂ ਜਿਸ ਕੇ ਸਿਵਾਏ ਗ਼ਮ।

ਗ਼ਮ ਦਾ ਆਰੰਭ 3. ਗ਼ਮ ਦਾ ਅੰਤ 4. ਕਥਾ, ਹਾਲ 5. ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ।

ਇਕ ਬੇਵਫ਼ਾ ਨੇ ਹਮ ਕੋ ਰੁਲਾਇਆ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ,
ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਹਮ ਨੇ ਖ਼ੂਨ ਬਹਾਇਆ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ।

ਹਮ ਆਜ ਤਕ ਨਾ ਤੁਮ ਕੋ ਫ਼ਰਾਮੋਸ਼[1] ਕਰ ਸਕੇ,
ਗੋ ਤੁਮ ਨੇ ਹਮ ਕੋ ਦਿਲ ਸੇ ਭੁਲਾਇਆ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ।

ਫਿਰ ਭੀ ਨਾ ਆਪਨੇ ਸੋਜ਼ੇ-ਜਿਗਰ ਮੇਂ ਕਮੀ ਹੂਈ,
ਇਹਸਾਨ ਚਸ਼ਮੇ[2]-ਤਰ ਕਾ ਉਠਾਇਆ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ।

ਮਹਿਰੂਮ[3] ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਭੀ ਹਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਕਰ ਦੀਆ,
ਯੂੰ ਭੀ ਹਮਾਰੇ ਦਿਲ ਕੋ ਸਤਾਇਆ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ।

ਆਪਨੀ ਹੀ ਆਂਖ ਤਾਬੇ-ਨਜ਼ਾਰਾ[4] ਨਾ ਲਾ ਸਕੀ,
ਪਰਦਾ ਤੋ ਉਸ ਨੇ ਰੁਖ਼[5] ਸੇ ਉਠਾਇਆ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ।

ਹਮਕੋ ਨਾ ਦਾਗ਼ੇ-ਦਿਲ ਸੇ 'ਜਿਗਰ'! ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲੀ,
ਗੋ ਹਮ ਨੇ ਯਿਹ ਚਿਰਾਗ਼ ਜਲਾਇਆ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ।

---

1. ਭੁਲਾ ਸਕੇ 2. ਗਿੱਲੀ ਜਾਂ ਰੋਂਦੀ ਅੱਖ 3. ਵੰਚਿਤ, ਵਾਂਝਾ 4. ਦੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 5. ਚਿਹਰਾ।

ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਲੇ ਕੇ ਮੁਝੇ ਆਪ ਦਗ਼ਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ,
ਕਭੀ ਸੋਚਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆ ਲੇਤੇ ਹੈਂ? ਕਿਆ ਦੇਤੇ ਹੈਂ?
ਜਿਨ ਕੋ ਵੋਹ ਮਸਤ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ ਪਿਲਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ,
ਤਾ-ਕ਼ਿਆਮਤ[1] ਉਨਹੇਂ ਸਰਮਸਤ ਬਨਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਸ਼ਮਾ ਹੀ ਹੈ ਵੋਹ ਜੋ ਰੋ ਲੇਤੀ ਹੈ ਚੁਪਕੇ ਚੁਪਕੇ,
ਹਮ ਤੋ ਜਬ ਰੋਤੇ ਹੈਂ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਕੋ ਰੁਲਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਕ਼ਾਬਿਲੇ[2]-ਦੀਦ ਅਗਰ ਹੈ ਤੋ ਜਨੂੰ[3] ਉਨ ਕਾ ਹੈ,
ਪੁਰਜ਼ੇ ਜੋ ਕਾਮਨੇ-ਹਸਤੀ ਕੇ ਉੜਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਜਾਨ ਦੇ ਦੇਂਗੇ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ਼ ਮੇਂ ਹਮ, ਝੂਟ ਨਹੀਂ,
ਹਮ ਜੋ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਵਹੀ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਇਕ ਤਰਫ਼ ਵੋਹ ਹੈਂ ਜੋ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਜਫ਼ਾ[4] ਸ਼ਾਮੋ-ਸਹਰ,
ਇਕ ਤਰਫ਼ ਹਮ ਹੈਂ ਕਿ ਇਸ ਪਰ ਭੀ ਦੁਆ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਤਨਜ਼ੀਆ[5] ਬਾਤ ਵੋਹ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮ ਸੇ,
ਸ਼ੀਰੋ-ਸ਼ੱਕਰ ਮੇਂ 'ਜਿਗਰ' ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।

1. ਹਸ਼ਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਲਯ ਤੱਕ 2. ਦੇਖਣ ਯੋਗ 3. ਪਾਗਲਪਨ 4. ਅਤਿਆਚਾਰ 5. ਵਿਅੰਗ ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਮਿਠਾ।

ਬਾਤ ਜੋ ਹਕ[1] ਕੀ ਹੈ ਹਕ਼ ਵਾਲੇ ਸੁਨਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ,
ਲੋਗ ਬੇਸ਼ਕ ਉਨੇਂ ਸੂਲੀ ਪੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਡਾਲ ਕਰ ਅਕਸ[2] ਵੋਹ ਆਈਨੇ ਮੇਂ ਭਰ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਰੰਗ,
ਵਰਕ਼ੇ[3]-ਸਾਦਾ ਕੋ ਤਸਵੀਰ ਬਨਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਸੌ ਬਹਾਰੋਂ ਪੇ ਭੀ ਫੂਲ ਇਤਨੇ ਨਾ ਖਿਲਨੇ ਪਾਏਂ,
ਜਿਤਨੇ ਇਕ ਜੁੰਬਸ਼ੇ[4]-ਲਬ ਸੇ ਵੋਹ ਖਿਲਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਖ਼ੂਨੇ[5]-ਨਾ-ਹਕ਼ ਨਹੀਂ ਪਰਵਾਨੋਂ ਕਾ ਦੇਖਾ ਜਾਤਾ,
ਹਮ ਚਿਰਾਗ਼ੋਂ ਕੋ ਸਰੇਸ਼ਾਮ ਬੁਝਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਸ਼ਿਅਰੋਂ ਮੇਂ ਹੁਸਨੋ-ਅਦਾ ਰੰਗੋ-ਤਬਸੁੱਮ[6] ਭਰ ਕਰ,
ਹਮ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੋ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਬਨਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਦਿਲ ਸੀ ਸ਼ੈ ਹਮਨੇ ਤੋ ਕਰਦੀ ਹੈ ਨਿਛਾਵਰ ਉਨਪਰ,
ਦੇਖੀਏ ਇਸ ਕੇ ਇਵਜ਼[7] ਵੋਹ ਹਮੇਂ ਕਿਆ ਦੇਤੇ ਹੈਂ?
ਮੁਜਰਿਮੇ-ਇਸ਼ਕ ਹੂੰ ਮੈਂ ਸਬ ਸੇ ਬੜਾ ਜੁਰਮ ਹੈ ਇਸ਼ਕ,
ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਮੁਝ ਕੋ ਵੋਹ ਦੇਤੇ ਹੈਂ, ਬਜਾ[8] ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਇਮਤਿਹਾਂ ਅਹਲੇ-ਹਵਸ[9] ਕਾ ਹੈ ਅਬਸ[10], ਯਾਦ ਰਹੇ,
ਜਾਨ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਅਰਬਾਬੇ[11]-ਵਫ਼ਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।
ਐਸੇ ਲੋਗੋਂ ਸੇ 'ਜਿਗਰ' ਕਿਆ ਹੋ ਤਵੱਕੋ[12] ਹਮ੍ਹ ਕੋ,
ਕ਼ਤਲ ਕਰ ਕੇ ਭੀ ਜੋ ਇਹਸਾਨ ਜਤਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।

---

1. ਸੱਚੀ 2. ਪ੍ਰਤੀ ਬਿੰਬ, ਪਰਛਾਵਾਂ 3. ਕੋਰਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ 4. ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰਕਤ 5. ਨਾਵਾਜਿਬ 6. ਮੁਸਕਾਨ 7. ਬਦਲੇ 8. ਸਹੀ 9. ਲਾਲਚੀ, ਕਾਮੀ ਲੋਕ 10. ਵਿਅਰਥ, ਫ਼ਜ਼ੂਲ 11. ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਲੋਕ 12. ਆਸ।

ਸੁਨਾ ਤੂਨੇ ਮੁਝੇ ਕਹਿਤੀ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਤੇਰਾ ਦੀਵਾਨਾ,
ਕਹੋ ਤੂ ਭੀ ਤੋ ਹੋ ਜਾਏ ਮੁਕੰਮਲ ਮੇਰਾ ਅਫ਼ਸਾਨਾ।
ਸਰੇ[1]-ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਨਿਕ਼ਾਬੇ-ਰੂਏ[2]-ਤਾਬਾਂ ਤੁਮ ਨਾ ਸਰਕਾਨਾ,
ਸਮਝ ਕਰ ਸ਼ਮੇ-ਰੋਸ਼ਨ ਆ ਨਾ ਜਾਏ ਕੋਈ ਪਰਵਾਨਾ।
ਸਰੂਰੇ[3]-ਇਸ਼ਕ਼ ਮੁਝ ਕੋ ਹੈ, ਗ਼ਰੂਰੇ-ਹੁਸਨ ਤੁਝ ਕੋ ਹੈ,
ਇਧਰ ਮੈਂ ਭੀ ਹੂੰ ਮਸਤਾਨਾ, ਉਧਰ ਤੂ ਭੀ ਹੈ ਮਸਤਾਨਾ।
ਅਨੋਖੀ ਬਾਤ ਯਿਹ ਦੇਖੀ ਜਹਾਨੇ-ਇਸ਼ਕ਼ ਮੇਂ ਹਮ ਨੇ,
ਜੋ ਦੀਵਾਨਾ ਵੋਹ ਫ਼ਰਜ਼ਾਨਾ[4], ਜੋ ਫ਼ਰਜ਼ਾਨਾ ਵੋਹ ਦੀਵਾਨਾ।
ਵੁਫ਼ੂਰੇ-ਰੰਜੋ-ਗ਼ਮ[5] ਮੇਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਨਿਕਲੇਂ ਆਂਖ ਸੇ ਆਂਸੂ?
ਛਲਕ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜਬ ਲਬਰੇਜ਼[6] ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਪੈਮਾਨਾ[7]।
ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀ ਹਵਸ ਉਸ ਕੋ ਨਾ ਸ਼ੁਹਰਤ[8] ਕੀ ਤਲਬ ਉਸਕੋ,
ਭਰੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਸੇ ਜਲ ਜਾਤਾ ਹੈ ਪਰਵਾਨਾ।
ਹਜੂਮੇ-ਯਾਸੋ-ਹਸਰਤ[9] ਸੇ ਯਿਹ ਸੂਰਤ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੀ,
ਕਿ ਆਬਾਦੀ ਕੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ, ਵੀਰਾਨੇ ਕਾ ਵੀਰਾਨਾ।
ਮਹੱਬਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਇਕ ਤੁਮੀਂ ਕੋ ਸਜਦਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ,
ਉਨ੍ਹੇਂ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕੀ, ਯਿਹ ਕਾਅਬਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਤਖ਼ਾਨਾ[10]।
ਮੁਝੇ ਡਰ ਕੁਫ਼ਰ[11] ਕੀ ਤਾਰੀਕਿਓਂ[12] ਕਾ ਐ 'ਜਿਗਰ' ਕਿਉਂ ਹੋ?
ਮੁਨੱਵਰ[13] ਸ਼ਮੇ-ਈਮਾਂ[14] ਸੇ ਹੂਆ ਹੈ ਮੇਰਾ ਕਾਸ਼ਾਨਾ[15]।

ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿਚ 2. ਚਮਕੀਲੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਪਰਦਾ 3. ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਸਤੀ 4. ਅਕ਼ਲਮੰਦ 5. ਦੁਖ ਦਰਦ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 6. ਭਰਪੂਰ 7. ਜਾਮ 8. ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ 9. ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਧਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ 10. ਮੰਦਿਰ 11. ਨਾਸਤਿਕਤਾ 1[illegible] 13. ਰੋਸ਼ਨ 14. ਧਰਮ ਦਾ ਦੀਪਕ 15. ਘਰ।

ਉਮਰੇ-ਦੋ-ਰੋਜ਼ਾ[1] ਨੇ ਆਰਾਮ ਸੇ ਰਹਿਨੇ ਨਾ ਦੀਆ।
ਮੁਝ ਕੋ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਤੇਰਾ ਜੌਰ[2] ਭੀ ਸਹਿਨੇ ਨਾ ਦੀਆ।

ਖ਼ੁਦਨੁਮਾਈ[3] ਕੀ ਹਵਾ ਐਸੀ ਚਲੀ, ਜਿਸਨੇ ਕਹੀਂ,
ਏਕ ਭੀ ਪਰਦਾ-ਨਸ਼ੀਂ[4] ਪਰਦੇ ਮੇਂ ਰਹਿਨੇ ਨਾ ਦੀਆ।

ਮੌਜਜ਼ਨ[5] ਦਿਲ ਮੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਥੇ, ਮਗਰ ਉਨ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ[6],
ਜ਼ਬਤੇ-ਕਮਬਖ਼ਤ[7] ਨੇ ਇਕ ਅਸ਼ਕ ਭੀ ਬਹਿਨੇ ਨਾ ਦੀਆ।

ਹਮਤੋ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਤਲਬ[8] ਨੇ ਸ਼ਬੋਰੋਜ਼[9],
ਚਾਂਦ ਸੂਰਜ ਕੋ ਭੀ ਆਰਾਮ ਸੇ ਰਹਿਨੇ ਨਾ ਦੀਆ।

ਘਰ ਮੇਂ, ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ, ਚਮਨਜ਼ਾਰੋਂ[10] ਮੇਂ, ਸਹਰਾਓਂ[11] ਮੇਂ,
ਬੇਕ਼ਰਾਰੀ ਨੇ ਕਹੀਂ ਚੈਨ ਸੇ ਰਹਿਨੇ ਨਾ ਦੀਆ।

ਆਗ ਲਗ ਜਾਏ 'ਜਿਗਰ'! ਐਸੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਕੋ,
ਜਿਸਨੇ ਕ਼ਾਤਿਲ ਕੋ ਭੀ ਕ਼ਾਤਿਲ ਹਮੇਂ ਕਹਿਨੇ ਨਾ ਦੀਆ।

---

1. ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 2. ਅਤਿਆਚਾਰ 3. ਸਵੈ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ 4. ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ 5. ਲਹਿਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ 6. ਸਾਮ੍ਹਣੇ 7. ਭੈੜਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੰਜਮ 8. ਤਲਾਸ਼ 9. ਰਾਤ ਦਿਨ 10. ਉਪਵਨ 11. ਰੇਗਿਸਤਾਨ।

ਬਨ ਸੰਵਰ ਕਰ ਵੋਹ ਜਬ ਨਿਕਲਤਾ ਹੈ,
ਦੇਖ ਕਰ ਆਫ਼ਤਾਬ ਜਲਤਾ ਹੈ।
ਪਹਿਲੇ ਬਹਿਤੇ ਥੇ ਅਸ਼ਕ ਆਂਖੋਂ ਸੇ,
ਖ਼ੂਨ ਹੀ ਖ਼ੂਨ ਅਬ ਨਿਕਲਤਾ ਹੈ।
ਮੌਤ ਹੀ ਇਕ ਇਲਾਜੇ-ਗ਼ਮ ਹੈ, ਮਗਰ,
ਇਸ ਪੇ ਭੀ ਕਿਸ ਕਾ ਜ਼ੋਰ ਚਲਤਾ ਹੈ?
ਰਾਹੇ-ਉਲਫ਼ਤ ਕੀ ਲਗਜ਼ਿਸ਼ੇਂ[1] ਤੌਬਾ,
ਹਰ ਕ਼ਦਮ ਪਰ ਕ਼ਦਮ ਫਿਸਲਤਾ ਹੈ।
ਰੁਕ ਹੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਗਰਦਿਸ਼ੇ-ਦੌਰਾਂ[2],
ਜਾਮ ਜਬ ਮੈਕਦੇ ਮੇ ਚਲਤਾ ਹੈ।
ਹੋ ਚੁਕਾ ਅਬ ਮਰੀਜ਼ੇ-ਗ਼ਮ ਕਾ ਇਲਾਜ,
ਚਾਰਾਗਰ[3] ਬੈਠਾ ਹਾਥ ਮਲਤਾ ਹੈ।
ਯੂੰ ਨਿਕਲਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਸੇ ਲਹੂ,
ਜੈਸੇ ਚਸ਼ਮਾ ਕੋਈ ਉਬਲਤਾ ਹੈ।
ਉਸ ਨੇ ਰੁਖ਼ ਸੇ ਨਿਕ਼ਾਬ ਉਲਟ ਕੇ ਕਹਾ,
"ਚਾਂਦ ਬਦਲੀ ਸੇ ਯੂੰ ਨਿਕਲਤਾ ਹੈ"।
ਹਰ ਗ਼ਜ਼ਲ ਮੇਂ 'ਜਿਗਰ' ਕਲਮ ਤੇਰਾ,
ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਗੌਹਰ[4] ਉਗਲਤਾ ਹੈ।

[illegible] 2. ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਚੱਕਰ 3. ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹਕੀਮ 4. ਮੋਤੀ।

ਕੋਈ ਬੇਹਤਰ ਹੈ ਨਾ ਬਦਤਰ[1] ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ,
ਸਾਰੇ ਪੱਥਰ ਹੈਂ ਬਰਾਬਰ ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ।
ਸੰਗਦਿਲ[2] ਲੋਗੋਂ ਮੇਂ ਹਮ ਨੇ ਉਮਰ ਸਾਰੀ ਕਾਟ ਦੀ,
ਕੋਈ ਇਕ ਦਿਨ ਦੇਖੇ ਰਹਿ ਕਰ ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ,
ਜਬ ਸੇ ਤੇਰੇ ਦਰ ਪੇ ਆਇਆ ਸੰਗੇ-ਅਸਵਦ[3] ਬਨ ਗਿਆ,
ਵਰਨਾ ਥਾ ਬੇਕਾਰ ਪੱਥਰ, ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ।
ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ ਕਹਿਤੇ ਹੋ "ਪੱਥਰ ਹੈ ਫ਼ਕ਼ਤ"
ਔਰ ਕਿਆ ਹੋਂ ਲਾਲੋ-ਗੌਹਰ[4] ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ?
ਬੇਹਿਸੋਂ[5] ਕੀ ਸੁਹਬਤੋਂ[6] ਨੇ ਮੁਝ ਕੋ ਬੇਹਿਸ ਕਰ ਦੀਆ,
ਬਨ ਗਿਆ ਪੱਥਰ ਮੈਂ ਰਹਿ ਕਰ ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ।
ਜੀਤੇ ਜੀ ਤੋ ਮਿਲ ਗਈਂ ਹਮ ਕੋ ਬੁਤੋਂ ਕੀ ਸੁਹਬਤੇਂ,
ਦਫ਼ਨ ਭੀ ਹੋਂ ਕਾਸ਼ ਮਰ ਕਰ ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ।
ਅਪਨੇ ਮੰਦਿਰ ਕੀ ਮੈਂ ਜਿਸ ਸੇ ਮੂਰਤੀ ਬਨਵਾ ਸਕੂੰ,
ਢੂੰਢਤਾ ਹੂੰ ਐਸਾ ਪੱਥਰ ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ,
ਤੁਮ ਕੋ ਉੱਮੀਦੇ-ਵਫ਼ਾ, ਵੋਹ ਭੀ ਬੁਤੋਂ ਸੇ ਐ 'ਜਿਗਰ'।
ਢੂੰਢਤੇ ਹੋ ਫੂਲ ਜਾ ਕਰ ਪੱਥਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ।

---

1. ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੁਰਾ 2. ਪੱਥਰ-ਹਿਤ 3. ਕਾਲਾ ਪੱਥਰ - ਜਿਹੜਾ ਕਾਅਬੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਹਾਜੀ ਚੁੰਮ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਬਖ਼ਸ਼ਵਾਉਂਦੇ ਹਨ 4. ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ 5. ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 6. ਸੰਗਤਾਂ।

ਕਿਸੀ ਸੇ ਰਬਤ[1] ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਸੀ ਸੇ ਪਿਆਰ ਮੁਝੇ,
ਨਾ ਜਾਨੇ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਫਿਰ ਕਿਸ ਕਾ ਇਨਤਿਜ਼ਾਰ ਮੁਝੇ।
ਹਰ ਏਕ ਸਾਂਸ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਕੋ ਘਟਾਤੀ ਹੈ,
ਨਫ਼ਸ[2] ਕਾ ਤਾਰ ਹੈ ਗੋਯਾ ਕਫ਼ਨ[3] ਕਾ ਤਾਰ ਮੁਝੇ।
ਮੇਰੀ ਬਹਾਰ ਕੇ ਮੌਸਮ ਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ,
ਕੋਈ ਜੋ ਹੰਸ ਕੇ ਮਿਲਾ, ਮਿਲ ਗਈ ਬਹਾਰ ਮੁਝੇ।
ਨਾ ਬੇਕ਼ਰਾਰ ਹੋ ਤੂ ਮੇਰੀ ਬੇਕ਼ਰਾਰੀ ਪਰ,
ਤੜਪ ਤੜਪ ਕੇ ਖ਼ੁਦ ਆ ਜਾਏਗਾ ਕ਼ਰਾਰ ਮੁਝੇ।
ਯਿਹ ਦਿਲ ਕਾ ਆਈਨਾ ਅਬ ਤੋੜਨੇ ਕੇ ਕ਼ਾਬਿਲ ਹੈ,
ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਮੇਂ ਰੂਏ-ਯਾਰ[4] ਮੁਝੇ।
ਕਿਸੀ ਕੇ ਹੁਸਨ ਕੀ ਮੈਂ ਨੇ ਬਹਾਰ ਦੇਖੀ ਹੈ,
ਚਮਨ ਕੇ ਫੂਲ ਦਿਖਾਤੇ ਹੈਂ ਕਿਆ ਬਹਾਰ ਮੁਝੇ?
ਯਿਹ ਖ਼ੁਦਫ਼ਰੇਬੀ[5] ਹੈ ਮੇਰੀ ਕਿ ਖ਼ੁਦਫ਼ਰਾਮੋਸ਼ੀ[6],
ਨਾ ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਇਨਤਿਜ਼ਾਰ ਮੁਝੇ।
ਮੇਰੇ ਵਜੂਦ ਸੇ ਹਰਕਤ ਤੋ ਹੈ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ,
ਅਗਰਚਿ ਮੌਜ ਕੀ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕ਼ਰਾਰ ਮੁਝੇ।
ਜਿਗਰ ਕੇ ਖ਼ੂਨ ਸੇ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਸੁਰਖ਼ ਡੋਰੇ ਹੈਂ,
ਸਮਝ ਰਹਾ ਹੈ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸ਼ਰਾਬਖ਼ਾਰ[7] ਮੁਝੇ।

---

1. ਰਿਸ਼ਤਾ, ਲਗਾਓ 2. ਸਾਹ 3. ਕਫ਼ਨ 4. ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਚਿਹਰਾ 5. ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ 6. ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲਾ।

ਦਾਗ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈਂ ਯੂੰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ।
ਸ਼ਮਾ ਜਲਤੀ ਹੈ ਜੈਸੇ. ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ।
ਏਕ ਦੋ ਕੀ ਤੋ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਾ ਥੀ,
ਲਾਖ ਅਰਮਾਨ ਹੈਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ।
ਖ਼ੁਦ ਬਖ਼ੁਦ ਝੁਕ ਗਈ ਮੇਰੀ ਗਰਦਨ,
ਦੇਖ ਕਰ ਤੇਗ਼ ਦਸਤੇ-ਕ਼ਾਤਿਲ[1] ਮੇਂ।
ਦਿਲ ਮਿਲੇਂ ਜਬ ਉਨ੍ਹੇ ਜਲਾਨੇ ਕੋ,
ਕਿਉਂ ਜਲਾਏਂ ਵੋਹ ਸ਼ਮਾ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ?
ਤੇਰੀ ਉਲਫ਼ਤ ਮੇਂ ਜਾਨ ਦੇਂਗੇ,
ਕਰ ਲੀਆ ਹੈ ਯਿਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿਲ ਮੇਂ।
ਕਿਸ ਕ਼ਦਰ ਲੋਗ ਜਮਾ ਰਹਿਤੇ ਹੈ,
ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਮੇਂ, ਤੇਰੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ।
ਜਲ ਰਹਾ ਹੂੰ ਚਿਰਾਗ਼ ਕੀ ਮਾਨਿੰਦ,
ਐ 'ਜਿਗਰ' ਇਸ ਜਹਾਂ ਕੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ।

1. ਕ਼ਾਤਿਲ ਦਾ ਹੱਥ।

ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਹਮੀਂ ਪਰ ਬੇਹਿਸਾਬ।
ਦਾਦ ਕੇ ਕ਼ਾਬਿਲ ਹੈ ਉਨ ਕਾ ਇੰਤਖ਼ਾਬ[1]।
ਡਾਲਤੇ ਹੋ ਕਿਸ ਲੀਏ ਰੁਖ਼ ਪਰ ਨਿਕ਼ਾਬ?
ਛੁਪ ਭੀ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਹੀਂ ਯਿਹ ਆਫ਼ਤਾਬ?
ਦੇਖਤਾ ਹੂੰ ਦੋ-ਪਹਿਰ ਕਾ ਆਫ਼ਤਾਬ,
ਯਾਦ ਆਤਾ ਹੈ ਤੇਰਾ ਹੁਸਨੋ-ਸ਼ਬਾਬ[2]।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਰ ਹਮ ਭਰੋਸਾ ਕਿਆ ਕਰੇਂ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋ ਹੈ ਸਰਾਸਰ ਏਕ ਖ਼ਾਬ।
ਇਸ਼ਕ਼ ਕਿਆ ਹੈ ਕ਼ਤਰਾ[3]-ਏ-ਸ਼ਬਨਮ ਫ਼ਕ਼ਤ,
ਹੁਸਨ ਕਿਆ ਹੈ ਇਕ ਚਮਕਤਾ ਆਫ਼ਤਾਬ।
ਸ਼ੌਕ਼ੇ ਕਾਮਿਲ[4] ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੋਨਾ ਚਾਹੀਏ,
ਖ਼ੁਦਬਖ਼ੁਦ ਉਠ ਜਾਏਂਗੇ ਸਾਰੇ ਹਿਜਾਬ।
ਹਮ ਅਗਰ ਸਚ ਭੀ ਕਹੇਂ ਵੋ ਝੂਟ ਹੈ,
ਆਪ ਕਾ ਤੋ ਝੂਟ ਭੀ ਸਚ ਹੈ ਜਨਾਬ।
ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਮਖ਼ਮੂਰ[5] ਇਸ ਸੇ ਅਹਿਲੇ-ਬਜ਼ਮ[6],
ਮੇਰਾ ਇਕ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਹੈ ਜਾਮੇ-ਸ਼ਰਾਬ।
ਦਿਲਕਸ਼ੀ[7] ਹਰ ਸ਼ਿਅਰ ਮੇਂ ਹੈ, ਐ 'ਜਿਗਰ',
ਯਿਹ ਗ਼ਜ਼ਲ ਤੁਮਨੇ ਕਹੀ ਹੈ ਲਾਜਵਾਬ[8]।

---

2. [illegible] ਤੇ ਜਵਾਨੀ 3. ਤ੍ਰੇਲ ਦਾ ਤੁਪਕਾ 4. ਪੂਰਣ ਰੁਚੀ 5. ਮਸਤ 6. ਮਹਿਫ਼ਲ ਵਾਲੇ 7. ਰੋਚਕਤਾ 8. [illegible]।

ਕੁਛ ਇਸ ਕ਼ਦਰ ਇਸ ਦੋਰ ਮੇ ਹੈ ਖ਼ਾਰ[1] ਮਹੱਬਤ,
ਬਿਕਤੀ ਹੂਈ ਦੇਖੀ ਸਰੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਹੱਬਤ।
ਦਿਲ ਆਪ ਕਾ ਰਖ ਦੇਗੀ ਯਕੀਨਨ ਯਿਹ ਬਦਲ ਕਰ,
ਸਰਕਾਰ ਮਹੱਬਤ ਹੈ ਯਿਹ, ਸਰਕਾਰ ਮਹੱਬਤ।
ਦਾਗ਼ੋਂ ਸੇ ਹੈ ਭਰਪੂਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ,
ਨਾਦਾਰ[2] ਕੋ ਕਰ ਦੇਤੀ ਹੈ ਜ਼ਰਦਾਰ[3] ਮਹੱਬਤ।
ਜਿਸ ਕੋ ਯਿਹ ਹੰਸਾਤੀ ਹੈ, ਰੁਲਾਤੀ ਭੀ ਹੈ ਉਸਕੋ,
ਹੈ ਫੂਲ ਕਭੀ ਔਰ ਕਭੀ ਖ਼ਾਰ ਮਹੱਬਤ।
ਫੂਲੋਂ ਪੇ ਭੀ ਰੋਤੇ ਹੂਏ ਦੇਖਾ ਹੈ ਇਸੀ ਕੋ,
ਹੰਸਤੀ ਹੂਈ ਦੇਖੀ ਹੈ ਸਰੇ-ਦਾਰ[4] ਮਹੱਬਤ।
ਐ ਕਾਸ਼! ਕਰੂੰ ਤੇਰੀ ਤਰਹ ਤੁਝ ਪੇ ਜਫ਼ਾਏਂ,
ਤੂ ਮੇਰੀ ਤਰਹ ਮੁਝ ਸੇ ਕਰੇ ਪਿਆਰ ਮਹੱਬਤ।
ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ[5] 'ਜਿਗਰ' ਹਿਜਰ ਮੇਂ ਜੀਨਾ,
ਇਤਨੀ ਨਾ ਬੜ੍ਹਾ ਉਨ ਸੇ ਮੇਰੇ ਯਾਰ! ਮਹੱਬਤ।

1. ਜ਼ਲੀਲ, ਖੱਜਲ 2. ਗ਼ਰੀਬ 3. ਅਮੀਰ 4. ਸੂਲੀ 5. ਕਠਿਨ।

दाद ਉਲਫ਼ਤ ਕੀ ਪਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਉਨ ਕੋ ਭੀ ਯਾਦ ਆ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਖ਼ੁਦ ਸੇ ਗੋ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ,
ਤੇਰੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਕਿਸ ਕ਼ਦਰ ਇਹਤਰਾਮ[1] ਹੈ ਗ਼ਮ ਕਾ,
ਗ਼ਮ ਮੇਂ ਭੀ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਖ਼ਾਕ ਹੋਨਾ ਭੀ ਰਾਇਗਾਂ[2] ਨਾ ਗਿਆ,
ਸਾਰੇ ਆਲਮ[3] ਪੇ ਛਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਏਗਾ ਯੂੰ ਸੁਰਾਗ਼[4] ਤੇਰਾ,
ਆਪਨੀ ਹਸਤੀ[5] ਮਿਟਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਸ਼ਕੇ-ਚਮਨ[6] ਹੋ ਕੁੰਜੇ-ਕਫ਼ਸ[7],
ਅਸ਼ਕੇ[8]-ਖ਼ੂਨੀ ਬਹਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਸ਼ਬੇ-ਫ਼ੁਰਕ਼ਤ[9] ਮੇਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੇ ਲੀਏ,
ਦਾਗ਼ ਦਿਲ ਕੇ ਜਲਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।
ਦਿਲ ਪੇ ਹਸਰਤ ਕਾ ਦਾਗ਼ ਲੇ ਕੇ 'ਜਿਗਰ',
ਬਾਗ਼ੇ-ਹਸਤੀ ਸੇ ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ।

[illegible], ਮਾਨ 2. ਵਿਅਰਥ 3. ਸੰਸਾਰ 4. ਪਤਾ, ਠਿਕਾਣਾ, ਸੂਹ 5. ਹੋਂਦ 6. ਉਪਵਨ ਤੇ ਵੀ ਸੁੰਦਰ 7. ਪਿੰਜਰੇ [illegible] 8. [illegible] 9. [illegible] ਦੀ ਰਾਤ।

ਕਮਾਲੇ-ਜ਼ਬਤ[1] ਥਾ ਅਪਨਾ, ਜੋ ਆਹ ਭੀ ਨਾ ਹੂਈ,
ਕਿਸੀ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮੋ-ਸਿਤਮ ਮੇਂ ਮਗਰ ਕਮੀ ਨਾ ਹੂਈ।
ਮਿਟੀ ਨਾ ਤੀਰਗੀਏ[2]-ਸ਼ਬ ਜਿਗਰ ਕੇ ਦਾਗ਼ੋਂ ਸੇ,
ਜਲੇ ਚਿਰਾਗ਼, ਮਗਰ ਘਰ ਮੇਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾ ਹੂਈ।
ਤਮਾਮ ਉਮਰ ਇਕੱਠੇ ਰਹੇ, ਮਗਰ ਫਿਰ ਭੀ,
ਗੁਲ ਔਰ ਖ਼ਾਰ ਕੀ ਆਪਸ ਮੇਂ ਦੋਸਤੀ ਨਾ ਹੂਈ।
ਚਿਰਾਗ਼, ਸ਼ਮਸ[3], ਕ਼ਮਰ[4], ਆਈਨਾ, ਗੁਲੇ[5]-ਖ਼ੰਦਾਂ,
ਕਿਸੀ ਸੇ ਉਸ ਰੁਖ਼ੇ-ਰੋਸ਼ਨ ਕੀ ਹਮਸਰੀ[6] ਨਾ ਹੂਈ।
ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ਿਤਨੇ[7] ਉਠਾਏ ਫ਼ਲਕ[8] ਨੇ ਸ਼ਾਮੋ-ਸਹਰ,
ਸਿਤਮਗਰੀ[9] ਮੇਂ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਹੂਈ।
ਜਫ਼ਾ-ਓ-ਜੌਰ ਕੀ ਆਂਧੀ ਬਹੁਤ ਚਲੀ ਲੇਕਿਨ,
ਚਿਰਾਗ਼ੇ-ਇਸ਼ਕ਼ ਕੀ ਲੌ ਮੇਂ ਜ਼ਰਾ ਕਮੀ ਨਾ ਹੂਈ।
ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ ਚਮਨ ਮੇਂ ਬਹਾਰ ਆਈ, ਮਗਰ,
ਸ਼ਗੁਫ਼ਤਾ[10] ਮੇਰੇ ਹੀ ਦਿਲ ਕੀ ਕਲੀ ਕਭੀ ਨਾ ਹੂਈ।
ਖ਼ਿਆਲ ਥਾ ਕਿ ਗਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਹਮ ਕਰੇਂਗੇ ਗਿਲੇ,
ਵੋਹ ਜਬ ਮਿਲੇ ਤੋ 'ਜਿਗਰ' ਹਮ ਸੇ ਬਾਤ ਭੀ ਨਾ ਹੂਈ।

---

1. ਪੂਰੀ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ 2. ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ 3. ਸੂਰਜ 4. ਚੰਨ 5. ਹਸਦਾ ਫੁੱਲ 6. ਬਰਾਬਰੀ 7. ਝਗੜੇ 8. ਆਕਾਸ਼ 9. ਅਤਿਆਚਾਰ 10. ਖਿੜੀ ਹੋਈ, ਵਿਕਸਿਤ।

ਯਿਹ ਮੁਸਲਸਲ[1] ਬੇਕ਼ਰਾਰੀ ਕਿਉਂ ਹੈ ਪਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ?
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇਰੀ ਤੋ ਹੈ ਇਕ ਪਲ ਸ਼ਰਾਰੇ[2] ਕੀ ਤਰਹ।
ਤੂ ਅਗਰ ਪਿਆਸਾ ਹੈ ਦਰਿਆ ਸੇ ਨਾ ਲੇ ਪਾਨੀ ਕੀ ਬੂੰਦ,
ਅਪਨੀ ਖ਼ੁਦਦਾਰੀ ਕੋ ਕ਼ਾਇਮ ਰਖ ਕਿਨਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ।
ਆਰਜ਼ੂਓਂ ਕੀ ਤਰਹ ਦਿਲ ਮੇਂ ਛੁਪਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿਉਂ?
ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਕੇ ਮੁਕ਼ਾਬਿਲ[3] ਆ ਨਜ਼ਾਰੋਂ ਕੀ ਤਰਹ।
ਜਲਦ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋਕਰ ਖ਼ਾਕ ਮੇਂ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ,
ਕਿਉਂ ਹਵਾ ਮੇਂ ਉੜ ਰਹਾ ਹੈ ਤੂ ਗ਼ੁਬਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ।
ਸੌ ਸਮੁੰਦਰ ਭੀ ਉਸੇ ਸੈਰਾਬ[4] ਕਰ ਸਕਤੇ ਨਹੀਂ,
ਪਿਆਸ ਜੋ ਅਪਨੀ ਬੜ੍ਹਾਤਾ ਹੈ ਕਿਨਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ।
ਤੂ ਅਗਰ ਬੇਤਾਬ ਹੈ ਇਕਸੀਰ[5] ਬਨਨੇ ਕੇ ਲੀਏ,
ਅਪਨੀ ਹਸਤੀ ਕੋ ਮਿਟਾ ਦੇ ਕੁਸ਼ਤਾ[6] ਪਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ।
ਆਸਮਾਂ ਕੀ ਗਰਦਿਸ਼ੋਂ ਕਾ ਖ਼ੌਫ਼ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਕਿਉਂ,
ਤੂ ਜੋ ਮਰਕਜ਼[7] ਪਰ ਖੜਾ ਹੈ ਕੁਤਬ[8] ਤਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ।
ਸਾਮ੍ਹਨੇ ਮੇਰੇ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਹੁਸਨ ਕਾ ਦਰਿਆ ਰਹੇ,
ਔਰ ਮੈਂ ਦੇਖਾ ਕਰੂੰ ਤੁਮ ਕੋ ਕਿਨਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ।
ਹੈ ਤਸੱਵੁਰ ਮੇਂ ਮੇਰੇ ਵੋਹ[9] ਨੂਰ ਕਾ ਪੁਤਲਾ 'ਜਿਗਰ',
ਸ਼ਿਅਰ ਮੇਰਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ, ਸਿਤਾਰੇ ਕੀ ਤਰਹ।

ਤਾਰ 2. ਚੰਗਿਆੜੀ 3. ਸਾਮ੍ਹਣੇ 4. ਤ੍ਰਿਪਤ 5. ਰਸਾਇਣ 6. ਮੁਰਦਾ, ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ 7. ਧੁਰਾ 8. ਧਰੂਵ ਤਾਰਾ 9. ਕਲਪਨਾ।

ਉਸ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਕੀ ਤੌਸੀਫ਼[1] ਬਤਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ,
ਇਕ ਲੰਬੀ ਕਹਾਨੀ ਹੈ, ਸੁਨਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।
ਦਿਲ ਹੈ ਕਿ ਮਰਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਦੀਦਾਰ ਕੀ ਖ਼ਾਤਿਰ,
ਹਮ ਹੈਂ ਕਿ ਉਧਰ ਆਂਖ ਉਠਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।
ਅਸ਼ਕੋਂ ਸੇ ਕਭੀ ਸੋਜ਼ੇ-ਜਿਗਰ ਕਮ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ,
ਯਿਹ ਆਗ ਤੋ ਪਾਨੀ ਸੇ ਬੁਝਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।
ਦਿਲ ਸੇ ਤੋ ਤੇਰਾ ਦਾਗ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ ਨਾ ਛੁਪੇਗਾ,
ਆਈਨੇ ਸੇ ਤਸਵੀਰ ਛੁਪਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।
ਯਾ ਰੱਬ! ਕਹਾਂ ਲੇ ਜਾਊਂ ਮੈਂ ਹਸਰਤ[2]-ਜ਼ਦਾ ਦਿਲਕੋ,
ਯਿਹ ਲਾਸ਼ ਤੋ ਅਬ ਮੁਝ ਸੇ ਉਠਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।
ਆਹੋਂ ਸੇ ਕਮੀ ਗ਼ਮ ਮੇਂ ਨ ਹੋਗੀ ਦਿਲੇ-ਨਾਦਾਂ,
ਫੂੰਕੋਂ ਸੇ ਕਭੀ ਆਗ ਬੁਝਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।
ਕਿਉਂ ਅਸ਼ਕੇ-ਨਦਾਮਤ[3] ਨਾ ਬਹਾਏਂ 'ਜਿਗਰ'! ਆਂਖੇਂ?
ਜੋ ਦਿਲ ਮੇਂ ਲਗੀ ਹੈ, ਵੋਹ ਬੁਝਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।

---

1. ਸਿਫ਼ਤ 2. ਅਰਮਾਨਾਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ, ਨਿਰਾਸ਼ 3. ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੱਥਰੂ

ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ ਜਿਧਰ ਵੋਹ ਹੈਂ, ਉਧਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਹਮ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕਾ ਜਿਗਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਯਿਹ ਨਾਲਾ-ਏ-ਸ਼ਬ[1] ਹੀ ਕਾ ਅਸਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ,
ਆਜ ਉਨ ਕੋ ਜੋ ਹਮ ਵਕ਼ਤੇ-ਸਹਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਦੇਖੇ ਥੇ ਕਭੀ ਤਾਜੇ-ਸ਼ਹੀ[2] ਜਿਨ ਕੇ ਸਰੋਂ ਪਰ,
ਆਜ ਉਨ ਕੋ ਭੀ ਹਮ ਖ਼ਾਕ ਬਸਰ[3] ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈ।
ਐ ਹੁਸਨ! ਨਜ਼ਰ-ਸੋਜ਼[4] ਹੈ ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਬੇਸ਼ਕ,
ਜੋ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈਂ ਮਗਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਮੈਂ ਨੇ ਜੋ ਕਹਾ "ਦੇਖੇਂ ਇਧਰ ਭੀ" ਤੋ ਵੋ ਬੋਲੇ
"ਦੇਖੇਂਗੇ ਉਧਰ, ਹਮ ਤੋ ਜਿਧਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ"।
ਐ ਦੀਦਾਏ-ਖ਼ੂੰਬਾਰ[5]! ਤੇਰਾ ਲੁਤਫ਼ੋ[6]-ਕਰਮ ਹੈ,
ਦਾਮਨ ਮੇਂ ਜੋ ਹਮ ਲਾਲੋ-ਗੋਹਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਦੇਖਾ ਹੈ ਤੁਝੇ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੋਂ ਨੇ ਕਈ ਬਾਰ,
ਹਮ ਅਪਨੀ ਮਗਰ ਤਾਬੇ-ਨਜ਼ਰ[7] ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਹੈ ਕੌਨ ਜਿਸੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨਹੀਂ ਜ਼ਾਲਿਮ!
ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਯਿਹ ਹਮ ਸ਼ਾਮੇ-ਸਹਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈ।
ਜਲਤੇ ਹੂਏ ਦੇਖਾ ਹੈ 'ਜਿਗਰ' ਖ਼ਾਨਾ-ਏ-ਦਿਲ[8] ਕੋ,
ਯਿਹ ਆਤਿਸ਼ੇ-ਉਲਫ਼ਤ[9] ਕਾ ਅਸਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ।

---

1. [illegible] ਦਾ ਰੋਣਾ ਧੋਣਾ 2. ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਕਟ 3. ਜ਼ਲੀਲ 4. ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ 5. ਖ਼ੂਨ ਰੋਂਦੀ ਅੱਖ 6.
7. [illegible] ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 8. ਦਿਲ ਦਾ ਘਰ 9. ਪਿਆਰ ਦੀ ਅੱਗ।

ਆਜ ਕਿਆ ਜਾਨੇ, ਚਮਨ ਵਾਲੋਂ ਪੇ ਕਿਆ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ?
ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰਤੀ ਹੁਈ ਬਾਦੇ-ਸਬਾ[1] ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਰੀ ਜੋ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ ਤੋ ਕਿਆ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ?
ਕ਼ਹਿਰ ਗੁਜ਼ਰਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਸਰ ਸੇ, ਬਲਾ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ।

ਹਰ ਨਫ਼ਸ[2] ਇਸ ਨੇ ਮੁਝੇ ਕੂਚ ਕਾ ਪੈਗ਼ਾਮ ਦੀਆ,
ਬਨ ਕੇ ਹਰ ਸਾਂਸ ਮੇਰੀ ਬਾਂਗੇਦਰਾ[3] ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਨੇ ਕਾਂਟੋਂ ਸੇ ਭੀ ਫੂਲੋਂ ਕੀ ਤਰਹ ਪਿਆਰ ਕੀਆ,
ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਮੇਰੀ ਮਾਨਿੰਦੇ-ਸਬਾ[4] ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ।

ਕਿਸੀ ਬੇਚਾਰੇ ਕਾ ਦਿਲ ਟੂਟ ਗਿਆ ਹੋ ਸ਼ਾਯਦ,
ਦਿਲ-ਸ਼ਿਕਨ[5] ਇਕ ਮੇਰੇ ਕਾਨੋਂ ਮੇਂ ਸਦਾ[6] ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ।

ਅਹਿਲੇ-ਗੁਲਸ਼ਨ[7] ਤੋ 'ਜਿਗਰ' ! ਫਿਰ ਭੀ ਹੈਂ ਅਹਿਲੇ-ਗੁਲਸ਼ਨ,
ਹਮ ਕ਼ਫਸ[8] ਵਾਲੋਂ ਸੇ ਤੋ ਬਚ ਕੇ ਸਬਾ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ।

---

1. ਪੁਰੇ ਦੀ ਠੰਡੀ ਹਵਾ 2. ਸਾਹ 3. ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ 4. ਹਵਾ ਵਾਂਗ 5. ਦਿਲ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ 6. ਅ
7. ਉਪਵਨ ਵਾਸੀ 8. ਪਿੰਜਰਾ।

ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਤੁਝੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਮਹੱਬਤ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ,
ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇ ਕਦੂਰਤ[1] ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਇਸ ਜਨਮ ਮੇਂ ਹਮ ਤੁਝ ਸੇ ਜੁਦਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ,
ਆ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਦਿਲ ਮੇ ਤੇਰੇ, ਹਸਰਤ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਐਸਾ ਜੋ ਸੁਨੇ ਬਾਤ ਹਮਾਰੀ,
ਇਸ ਦੌਰ ਮੇਂ ਗੋਇਆ ਹੈਂ ਨਸੀਹਤ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਤੁਮ ਖਾਓ ਕ਼ਸਮ ਹਾਥ ਮੇਰਾ ਹਾਥ ਮੇ ਲੇਕਰ,
ਬਦਲੇਂਗੇ ਕਭੀ ਹਾਥ ਨਾ ਦੌਲਤ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਗੋ-ਵਕ਼ਤ ਨੇ ਚੱਕਰ ਦੀਏ ਹਰ ਦਮ ਹਮੇਂ ਲੇਕਿਨ,
ਮਰਕਜ਼[2] ਪੇ ਰਹੇ ਸੋਜ਼ਨੇ[3]-ਸਾਅਤ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਜਿਸ ਰੋਜ਼ ਸੇ ਐ ਦੋਸਤ! ਜੁਦਾ ਤੁਮ ਸੇ ਹੂਏ ਹੈਂ,
ਹਰ ਇਕ ਕੇ ਗਲੇ ਪੜਤੇ ਹੈਂ ਆਫ਼ਤ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਵੋਹ ਹਮ ਕੋ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ ਗਿਰਾ ਕਰ ਬੜੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੈਂ,
ਥੇ ਉਨ ਕੇ ਲੀਏ ਅਸ਼ਕੇ-ਨਦਾਮਤ[4] ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਅਫ਼ਸਾਨੇ ਕੀ ਮਾਨਿੰਦ ਹਮੇਂ ਭੂਲਨੇ ਵਾਲੇ!
ਹੋਂਗੇ ਤੇਰੇ ਹੋਂਟੋਂ ਪੇ ਕਹਾਵਤ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।
ਬਸ ਇਤਨੀ ਤਮੰਨਾ ਹੈ 'ਜਿਗਰ'! ਬਾਗ਼ੇ-ਜਹਾਂ ਮੇਂ,
ਉਸ ਗੁਲ ਕੇ ਰਹੇਂ ਸਾਥ ਹੀ ਨਕਹਤ[5] ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ।

---

1. ਨਫ਼ਰਤ, ਕੀਨਾ 2. ਕੇਂਦਰ 3. ਘੜੀ ਦੀ ਸੂਈ 4. ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੱਥਰੂ 5. ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ।

ਜ਼ਬਾਨ ਸੇ ਤੋ ਕਭੀ ਹਮ ਯਿਹ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ,
ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਜੌਰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।
ਚਮਕ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋ ਕ਼ਤਰੇ ਮੇਂ, ਫਿਰ ਭੀ ਕ਼ਤਰਾ ਹੈ,
ਹਮ ਇਸ ਪੇ ਕ਼ਤਰੇ ਕੋ ਗੌਹਰ[1] ਤੋ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।
ਨਿਗਾਹੇ-ਸ਼ੌਕ਼ ਉਠਾਏਗੀ ਏਕ ਦਿਨ ਪਰਦਾ,
ਵੋਹ ਖ਼ੁਦ ਭੀ ਚਾਹੇਂ ਤੋ ਪਰਦੇ ਮੇ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।
ਵੋਹ ਜ਼ਖ਼ਮ ਕਿਆ ਹੈਂ? ਨਾ ਰਿਸਤੇ ਰਹੇਂ ਜੋ ਸੀਨੇ ਮੇਂ,
ਵੋਹ ਅਸ਼ਕ ਕਿਆ ਹੈਂ? ਜੋ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਬਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ?
ਯਿਹ ਔਰ ਬਾਤ ਹੈ ਜੋ ਹਮ ਖ਼ਮੋਸ਼ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ,
ਹੈ ਵਰਨਾ ਬਾਤ ਵੋਹ ਕਿਆ, ਹਮ ਜੋ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ?
ਜ਼ਬਾਨ ਰਖਨੇ ਕੋ ਰਖਤੇ ਤੋ ਹੈਂ ਦਹਨ[2] ਮੇਂ ਮਗਰ,
ਜੋ ਦਿਲ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਹਮ ਉਨ ਸੇ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।
ਮੈਂ ਉਨ ਕੀ ਸੈਂਕੜੋਂ ਬੇਜਾ[3] ਭੀ ਸੁਨ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮਗਰ,
ਵੋ ਮੇਰੀ ਏਕ ਬਜਾ[4] ਬਾਤ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।
ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਕੀਏ ਜਾਤਾ ਹੋ ਪਰਦੇ ਪਰਦੇ ਮੇਂ,
ਹਮ ਐਸੇ ਦੋਸਤ ਕੋ ਤੋ ਦੋਸਤ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।
'ਜਿਗਰ'! ਨਾ ਕਰ ਕੋਈ ਪਰਵਾ ਤੂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੋਂ ਕੀ,
ਵੋਹ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀਏ[5]-ਬੇਜਾ ਸੇ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।

---

1. ਮੋਤੀ 2. ਮੂੰਹ 3. ਨਾਜਾਇਜ਼, ਨਾਮੁਨਾਸਿਬ 4. ਸਹੀ, ਠੀਕ 5. ਬੇਸਬਬ ਆਲੋਚਨਾ।

ਬਹਾ ਆਂਸੂ ਮਗਰ ਐ ਚਸ਼ਮੇ-ਤਰ[1] ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ
ਸ਼ਬੇ[2]-ਗ਼ਮ ਹੋ ਹੀ ਜਾਏਗੀ ਬਸਰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।
ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕਿਆ ਹੋ ਮੁਝੇ ਅਰਮਾਨੋਂ ਕੇ ਦਿਲ ਸੇ ਨਿਕਲਨੇ ਕੀ?
ਉਜੜਤਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਯਿਹ ਨਗਰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।
ਮੇਰੀ ਖ਼ੁਦਦਾਰੀਓਂ ਨੇ ਇਸ਼ਕ਼ ਕੀ ਦੁਨੀਆ ਬਦਲ ਡਾਲੀ,
ਬਨਾ ਹੂੰ ਮੁੰਤਜ਼ਿਰ[3] ਸੇ ਮੁੰਤਜ਼ਰ[4] ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।
ਜ਼ਮੀਂ ਮੇਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੈਂ ਦਫ਼ਨ ਲਾਖੋਂ ਜੌਹਰੇ-ਕ਼ਾਬਿਲ[5],
ਯਿਹ ਮਿੱਟੀ ਖਾ ਗਈ ਕਿਤਨੇ ਗੌਹਰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।
ਹਮ ਉਲਟੀ ਰਾਹ ਪਰ ਤੋ ਗਾਮਜ਼ਨ[6] ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ ਤੇਜ਼ੀ ਸੇ,
ਮਗਰ ਚਲਤੇ ਹੈਂ ਸੀਧੀ ਰਾਹ ਪਰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।
ਨਾ ਘਬਰਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਰੰਜੋ-ਗ਼ਮ ਸੇ, ਐ ਦਿਲੇ-ਨਾਦਾਂ!
ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਏਂਗੇ ਯਿਹ ਸ਼ਾਮੋ-ਸਹਰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।
ਟਪਕਤੇ ਹੈਂ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਯਾਦ ਮੇਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਸੇ,
ਵੋਹ ਆਂਸੂ ਬਨ ਹੀ ਜਾਏਂਗੇ ਗੌਹਰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।
ਕਹੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੇ ਭੀ ਜਾਤਾ ਹੈ ਉਨ ਕੇ ਇਸ਼ਕ਼ ਕਾ ਸੌਦਾ[7]?
'ਜਿਗਰ'! ਜਾਨੇ ਕੋ ਜਾਏਗਾ, ਮਗਰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ।

---

1. ਸਿੱਲੀ ਜਾਂ ਰੋਂਦੀ ਅੱਖ 2. ਗ਼ਮ ਦੀ ਰਾਤ 3. ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 4. ਜਿਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਏ 5. ਯੋਗ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ 6. ਚਲਨਾ 7. ਪਾਗਲਪਨ।

ਖ਼ੂਨ ਰੋਏਗੀ ਸ਼ਬੇ-ਰੋਜ਼ ਯਿਹ ਰੋਨਾ ਕਿਆ ਹੈ?
ਚਸ਼ਮੇ-ਤਰ! ਤੂਨੇ ਅਭੀ ਇਸ਼ਕ਼ ਮੇ ਦੇਖਾ ਕਿਆ ਹੈ?

ਹਮ ਹੈਂ ਅੰਜਾਮੇ-ਮਹੱਬਤ[1] ਸੇ ਬਖ਼ੂਬੀ[2] ਵਾਕ਼ਿਫ਼,
ਹਮ ਕੋ ਐ ਨਾਸਹੇ-ਨਾਦਾਂ[3] ਤੂ ਡਰਾਤਾ ਕਿਆ ਹੈ?

ਮੁਝ ਕੋ ਬਸ ਅਪਨਾ ਪਰਸਤਾਰ[4] ਸਮਝਤੇ ਰਹੀਏ,
ਯਿਹ ਤਮੰਨਾ ਹੈ ਮੇਰੀ, ਔਰ ਤਮੰਨਾ ਕਿਆ ਹੈ?

ਪਸੇ-ਪਰਦਾ[5] ਤੇਰਾ ਹੰਸਨਾ, ਤੇਰਾ ਬਾਤੇਂ ਕਰਨਾ,
ਫੂਲ ਕਾ ਖਿਲਨਾ, ਸ਼ਗੂਫ਼ੇ ਕਾ ਚਟਕਨਾ ਕਿਆ ਹੈ?

ਜਿਸ ਕੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ ਹੋ ਮਕੀਂ[6] ਉਸ ਕੇ ਲੀਏ,
ਬੁਤਕਦਾ[7] ਕਿਆ ਹੈ, ਹਰਮ[8] ਕਿਆ ਹੈ, ਕਲੀਸਾ[9] ਕਿਆ ਹੈ?

ਰੰਗ ਅਸ਼ਕੋਂ ਕਾ ਗੁਲਾਬੀ ਸਾ ਹੈ ਹਮ ਕਿਆ ਜਾਨੇਂ,
ਖ਼ੂਨੇ ਦਿਲ, ਖ਼ੂਨੇ ਜਿਗਰ, ਖ਼ੂਨੇ-ਤਮੰਨਾ ਕਿਆ ਹੈ?

ਰਸਮੇ-ਦੁਨੀਆ[10] ਕੀ 'ਜਿਗਰ'! ਇਸ਼ਕ ਕੋ ਪਰਵਾ ਕਿਉਂ ਹੋ?
ਜੋ ਹੋ ਪਾਬੰਦ ਕਿਨਾਰੋਂ ਕਾ, ਵੋਹ ਦਰਿਆ ਕਿਆ ਹੈ?

---

1. ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ 2. ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ 3. ਨਸੀਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੂਰਖ 4. ਪੁਜਾਰੀ 5. ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ 6. ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ 7. ਮੰਦਿਰ 8. ਮਸਜਿਦ 9. ਗਿਰਜਾ ਘਰ 10. ਸੰਸਾਰਕ ਰਿਵਾਜ

ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਹੀ ਸੇ ਕੁਛ ਆਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੁਝੇ ਸੁਬਹੋ-ਸ਼ਾਮ ਕ਼ਰਾਰ[1] ਹੈ।
ਮੇਰੇ ਗੁਲਸਤਾਨੇ[2]-ਹਯਾਤ ਮੇਂ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਹੀ ਸੇ ਬਹਾਰ ਹੈ।
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭੀ ਤੂ, ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਤੂ, ਮੇਰੀ ਆਨ ਤੂ, ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਤੂੰ,
ਤੇਰੇ ਦਮ ਸੇ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਤੇਰੇ ਦਮ ਸੇ ਦਿਲ ਕੋ ਕ਼ਰਾਰ ਹੈ।
ਤੂ ਹੰਸੇ ਤੋ ਲਾਲਾ[3]-ਓ-ਗੁਲ ਖਿਲੇਂ, ਤੂ ਚਲੇ ਤੋ ਸਰਵ[4] ਬਲਾਏਂ ਲੇਂ,
ਤੂ ਹਰ ਇਕ ਚਮਨ ਕੀ ਹੈ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਤੂ ਹਰ ਇਕ ਚਮਨ ਕੀ ਬਹਾਰ ਹੈ।
ਕੋਈ ਔਰ ਤੁਝ ਸਾ ਹਸੀਂ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਹੋ ਤੋ ਮੁਝ ਕੋ ਯਕੀਂ ਨਹੀਂ,
ਯਿਹ ਤਮਾਮ ਹੁਸਨੇ-ਗੁਲੋ-ਸਮਨ[5], ਤੇਰੇ ਆਗੇ ਮੁਸ਼ਤੇ-ਗੁਬਾਰ[6] ਹੈ।
ਜੋ ਨਸ਼ਾ ਹੈ ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਮੇਂ, ਵੋਹ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸ਼ਰਾਬ ਮੇਂ,
ਹੈ ਤੇਰੇ ਲਬੋਂ ਮੇਂ ਵੋਹ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਗੁਲੇ-ਤਰ ਭੀ ਜਿਸ ਪੇ ਨਿਸਾਰ ਹੈ।
ਮੇਰੀ ਆਂਖ ਕੋ ਤੇਰੀ ਜੁਸਤਜੂ[7], ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੋ ਭੀ ਤੇਰੀ ਆਰਜ਼ੂ,
ਮੇਰੀ ਆਂਖ ਕਾ ਭੀ ਤੂ ਨੂਰ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਭੀ ਤੂ ਕ਼ਰਾਰ ਹੈ।
ਤੇਰੇ ਹੁਸਨ ਮੇਂ ਹੈ ਵੋ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਜੋ ਬਹਾਰ ਮੇ ਭੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੀ,
ਕਿਸੀ ਫੂਲ ਮੇ ਭੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਾ, ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਜੋ ਨਿਖਾਰ ਹੈ।
ਦਿਲੇ-ਜ਼ਾਰ[8] ਕੀ ਤੋ ਹੈ ਬਾਤ ਕਿਆ, ਮੈਂ ਤੋ ਕਰਦੂੰ ਜਾਨੇ-ਹਜ਼ੀਂ[9] ਫ਼ਿਦਾ[10],
ਅਗਰ ਏਕ ਬਾਰ ਤੂ ਯਿਹ ਕਹੇ 'ਜਿਗਰ'! ਆਪ ਸੇ ਮੁਝੇ ਪਿਆਰ ਹੈ।

---

1. ਚੈਨ 2. ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਾਗ 3. ਫੁੱਲ 4. ਸਰੂ ਦਾ ਬੂਟਾ 5. ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ 6. ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੁੱਠ 7. ਤਲਾਸ਼, ਖੋਜ 8. ਰੋਂਦਾ ਦਿਲ 9. ਦੁਖੀ ਜਾਨ 10. ਕੁਰਬਾਨ।

ਸ਼ਬਾਬ[1] ਹੋਤਾ ਹੈ ਐ ਸ਼ੈਖ਼! ਆਸ਼ਿਕ਼ੀ ਕੇ ਲੀਏ,
ਨਾ ਵਕ਼ਫ[2] ਕਰ ਇਸੇ ਬੇਸੂਦ[3]-ਬੰਦਗੀ[4] ਕੇ ਲੀਏ।
ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਵਾਬਸਤਾ[5] ਰੰਜ ਹੋਤਾ ਹੈ,
ਨਾ ਬੇਕ਼ਰਾਰ ਹੋ ਇਤਨਾ ਭੀ ਤੂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕੇ ਲੀਏ।
ਮੁਝੇ ਚਿਰਾਗ਼ ਜਲਾਨੇ ਕੀ ਕਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ?
ਯਿਹ ਦਿਲ ਕੇ ਦਾਗ਼ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੇ ਲੀਏ।
ਬਹਾਰ ਆਨੇ ਕੋ ਆਈ ਤੋ ਹੈ ਚਮਨ ਮੇ ਮਗਰ,
ਤਰਸ ਰਹਾ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਗੁਲ ਸ਼ਗੁਫ਼ਤਗੀ[6] ਕੇ ਲੀਏ
ਉਨ੍ਹੀਂ ਕੀ ਫ਼ਿਕਰ, ਉਨ੍ਹੀਂ ਕਾ ਖ਼ਿਆਲ, ਉਨ੍ਹੀਂ ਕੀ ਬਾਤ,
ਨਹੀਂ ਅਬ ਔਰ ਕੋਈ ਸ਼ਗ਼ਲ[7] ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਲੀਏ।
ਯਿਹ ਕੋਹਕਨ[8] ਨੇ ਕਹਾ ਔਰ ਸਰ ਕੋ ਫੋੜ ਲੀਆ,
"ਕਲੇਜਾ ਚਾਹੀਏ ਪੱਥਰ ਕਾ ਆਸ਼ਿਕ਼ੀ ਕੇ ਲੀਏ"।
'ਜਿਗਰ' ਹੈ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਔਰ ਯਿਹ ਹੈ ਕਾਮ ਮੇਰਾ,
ਮੈਂ ਖ਼ੂਨ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਇਨਸਾਂ ਕੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਲੀਏ।

1. ਜਵਾਨੀ 2.ਅਰਪਨ 3. ਵਿਅਰਥ 4. ਪੂਜਾ ਪਾਠ 5. ਸੰਬੰਧਿਤ 6. ਖੇੜਾ 7. ਰੁਝੇਵਾਂ 8. ਪਹਾੜ ਕੱਟਣ ਵਾ ਫ਼ਰਹਾਦ।

ਕੀਆ ਸਾਹਿਲ ਨੇ ਜਬ ਹਮ ਸੇ ਕਿਨਾਰਾ।
ਬੜ੍ਹਾ ਕਰ ਹਾਥ ਤੂਫ਼ਾਂ ਨੇ ਪੁਕਾਰਾ।
ਖ਼ਜ਼ਾਂ ਆਨੇ ਕੋ ਹੈ ਸ਼ਾਯਦ ਚਮਨ ਮੇਂ,
ਯਹਾਂ ਅਬ ਜੀ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ ਹਮਾਰਾ।
ਡਬੋਇਆ ਜਿਸ ਜਗਹ ਭੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ,
ਵਹੀਂ ਸੇ ਮੌਤ ਨੇ ਮੁਝ ਕੋ ਉਭਾਰਾ।
ਮੇਰਾ ਦਾਮਨ ਅਭੀ ਜ਼ੇਰੇ-ਰਫ਼ੂ[1] ਹੈ,
ਬਹਾਰ ਆ ਭੀ ਗਈ ਜਾ ਕਰ ਦੋਬਾਰਾ।
ਅਜਲ[2] ਕੋ ਪਾ ਲੀਆ ਉਮਰੇ-ਰਵਾਂ[3] ਨੇ,
ਸਫ਼ੀਨੇ[4] ਕੋ ਮਿਲਾ ਆਖ਼ਿਰ ਕਿਨਾਰਾ।
ਮਿਲੀ ਸੱਯਾਦ[5] ਕੋ ਅਬ ਬਾਗ਼ਬਾਨੀ,
ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਮੁਮਕਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰਾ।
ਕਲੇਜੇ ਸੇ ਲਗਾ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਹਰ ਦਮ,
ਤੁਮਹਾਰਾ ਗ਼ਮ ਨਾ ਹੋ ਕਿਉਂ ਤੁਮ ਸੇ ਪਿਆਰਾ।
ਯਕੀਨਨ ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਕ਼ਾਤਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋ,
ਜ਼ਮਾਨਾ ਨਾਮ ਲੇਤਾ ਹੈ ਤੁਮਹਾਰਾ।
ਨਜ਼ਰ ਉਠਤੀ ਨਹੀਂ ਪਹਿਲੀ ਝਲਕ ਸੇ,
'ਜਿਗਰ'! ਦੇਖੂੰ ਉਨੇਂ ਕਿਉਂਕਰ ਦੋਬਾਰਾ?

---

1. ਰਫੂ ਅਧੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਰਫੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ 2. ਮੌਤ 3. ਜਾਰੀ ਜੀਵਨ 4. ਬੇੜੀ 5. ਸ਼ਿਕਾਰੀ।

ਕਿਸੀ ਸੂਰਤ ਭੀ ਖ਼ੂਏ[1]-ਮੈਕਸ਼ੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।
ਮਿਲੇ ਮਯ ਮੁਫ਼ਤ ਕੀ ਤੋ ਮੁਫ਼ਤ ਭੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।
ਕਰੇ ਬਰਬਾਦ ਜੋ ਅਪਨਾ ਵਤਨ ਵੋਹ ਨੌਜਵਾਂ ਕਿਆ ਹੈ?
ਜਲਾ ਦੇ ਘਰ ਕੋ ਜੋ ਵੋਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।
ਹਮਾਰਾ ਨਜ਼ਰੀਆ[2] ਉਸਕੋ ਬੁਰੀ ਅੱਛੀ ਬਨਾਤਾ ਹੈ,
ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਖ਼ੁਦ ਬੁਰੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।
ਯਿਹ ਜੀ ਕਾ ਰੋਗ ਬਨ ਜਾਤੀ ਹੈ ਇਕ ਦਿਨ, ਐ ਦਿਲੇ-ਨਾਦਾਂ!
ਹਸੀਨੋਂ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਲਗੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।
ਦਿਲ ਐਸਾ ਦੋਸਤ ਬਨ ਜਾਤਾ ਹੈ ਸੌ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕਾ ਇਕ ਦੁਸ਼ਮਨ
ਇਨ ਅੱਛੀ ਸੂਰਤੋਂ ਸੇ ਦੋਸਤੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।
ਕੋਈ ਆਫ਼ਤ, ਕੋਈ ਫ਼ਿਤਨਾ, ਕੋਈ ਖ਼ੰਜਰ, ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਤਰ,
ਅਦਾ ਉਸ ਦੁਸ਼ਮਨੇ-ਜਾਂ[3] ਕੀ ਕੋਈ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।
ਕਹਾਂ ਤਕ ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਸਮਝਾਉਂ ਉਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਤਬੀਅਤ ਕੋ,
ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਬਾਤ ਪਰ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ।

1. ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਆਦਤ 2. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ 3. ਜਾਨ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ (ਮਹਿਬੂਬ)।

ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਗ਼ਮ ਹੈਂ, ਇਕ ਜਾਨੇ-ਹਜ਼ੀਂ[1] ਹੈ,
ਕੋਈ ਬਚਨੇ ਕੀ ਸੂਰਤ ਅਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਉਨ੍ਹੀਂ ਕਾ ਗ਼ਮ ਫ਼ਕ਼ਤ ਦਿਲ ਮੇਂ ਮਕੀਂ[2] ਹੈ,
ਹਮੇਂ ਅਬ ਔਰ ਕੋਈ ਗ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਬਸ਼ਰ ਕੀ ਹੱਡੀਆਂ ਤਕ ਇਸ ਨੇ ਖਾ ਲੀਂ,
ਫ਼ਲਕ ਸੇ ਬੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਯਿਹ ਜ਼ਮੀਂ ਹੈ।
ਕੋਈ ਪਰਦਾ ਉਠਾਨੇ ਕੋ ਹੈ ਮੁਜ਼ਤਰ[3],
ਨਿਗਾਹੇ-ਸ਼ੌਕ! ਤੁਝ ਪਰ ਆਫ਼ਰੀਂ[4] ਹੈ।
ਕਿਸੀ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਜ਼ਹਿਰ ਦੁਨੀਆ,
ਕਿਸੀ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਯਿਹ ਅੰਗਬੀਂ[5] ਹੈ।
ਮਹੱਬਤ ਫੂਲ ਤੋ ਹੈ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ,
ਮਗਰ ਇਸ ਫੂਲ ਮੇ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਨਾ ਹੋ ਜਿਸ ਕੋ ਅਦੂ[6] ਸੇ ਭੀ ਅਦਾਵਤ[7],
ਵੋਹ ਦਿਲ ਕੁਛ ਜਾਮੇ-ਜਮ[8] ਸੇ ਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਿਲ ਮੇਂ ਕੋਈ ਭੀ ਤਮੰਨਾ,
ਵੋਹ ਹੈ ਇਕ ਫੂਲ ਜਿਸ ਮੇਂ ਬੂ[9] ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਨਿਸ਼ਾਂ ਤੀਰੇ-ਨਜ਼ਰ ਕਾ ਪੂਛਤੇ ਹੋ?
'ਜਿਗਰ' ਕੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਦਿਲ ਕੇ ਕ਼ਰੀਂ[10] ਹੈ।

[illegible] 2. ਨਿਵਾਸੀ 3. ਬੇਚੈਨ, ਉਤਾਵਲਾ 4. ਸਦਕੇ, ਸ਼ਾਬਾਸ਼ 5. ਸ਼ਹਿਦ, ਅਮ੍ਰਿਤ 6. ਦੁਸ਼ਮਣ 7.
8. ਜਮਸ਼ੀਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ 9. ਸੁਗੰਧ 10. ਨੇੜੇ।

ਨਿਕ਼ਾਬ ਇਸ ਲੀਏ ਰੁਖ਼ ਸੇ ਉਠਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ,
ਹਮਾਰੀ ਤਾਬੇ-ਨਜ਼ਰ[1] ਆਜ਼ਮਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।
ਛੁਪਾ ਕੇ ਚਿਹਰੇ ਕੋ ਰਖਨਾ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਹੈ, ਐ ਦੋਸਤ!
ਜੋ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਨੇ ਕੀ ਹੋ ਦਿਖਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।
ਮਿਲਾਏਂ ਦਿਲ ਸੇ ਵੋਹ ਦਿਲ ਕਿਆ, ਯਹੀ ਗ਼ਨੀਮਤ ਜਾਨ,
ਕਭੀ ਕਭੀ ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਮਿਲਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।
ਕਿਸੀ ਸੇ ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ ਵੋਹ ਹੰਸ ਕੇ ਬਾਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ,
ਕਿਸੀ ਕੇ ਸੀਨੇ ਪੇ ਬਿਜਲੀ ਗਿਰਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।
ਸਰਿਸ਼ਤੇ[2]-ਖ਼ਾਰ ਨਾ ਬਦਲੀ ਗੁਲੋਂ ਕੀ ਸੁਹਬਤ[3] ਮੇਂ,
ਬੁਰੇ ਹੈਂ ਜੋ ਕਭੀ ਉਨ ਕੀ ਬੁਰਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ?
ਜੋ ਸ਼ਕਲ ਸਿਰਫ਼ ਹਮੀਂ ਕੋ ਦਿਖਾਈ ਜਾਤੀ ਥੀ,
ਗ਼ਜ਼ਬ ਹੈ, ਆਜ ਹਮੀਂ ਸੇ ਛੁਪਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।
ਗ਼ੁਬਾਰੇ-ਦਿਲ[4] ਨਾ ਮਿਟਾ ਉਨ ਕਾ ਮੇਰੇ ਮਿਟਨੇ ਪੇ ਭੀ,
ਜਗਹ ਜਗਹ ਮੇਰੀ ਮਿੱਟੀ ਉੜਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।
ਹਮ ਇਨ ਬੁਤੋਂ ਕੋ 'ਜਿਗਰ'! ਕਿਉਂ ਨਾ ਫਿਰ ਖ਼ੁਦਾ ਮਾਨੇਂ,
ਜਿਧਰ ਯਿਹ ਜਾਤੇ ਹੈਂ, ਸਾਰੀ ਖ਼ੁਦਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ।

---

1. ਦੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 2. ਕੰਡੇ ਦੀ ਆਦਤ 3. ਸੰਗਤ 4. ਦਿਲ ਦੀ ਗਰਦ, ਮੰਦੀ ਭਾਵਨਾ।

ਐਸਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉਠਾ ਦੀਦਾਏ-ਤਰ[1] ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ,
ਜਾਨੇ ਪਾਏਂ ਨਾ ਕਿਸੀ ਤੌਰ ਵੋਹ ਘਰ ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ।
ਮੇਰੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇਗਾ ਵੋਹ ਰਸ਼ਕੇ-ਕ਼ਮਰ[2] ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ,
ਚਾਂਦ ਕੋ ਸੌਂਪੂੰਗਾ ਦਰਬਾਨੀਏ-ਦਰ[3] ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ।
ਸਾਮਨੇ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਵੋਹ ਰੂਪ ਸੁਨਹਿਰੀ ਲੇ ਕਰ,
ਤਾਰੇ-ਜ਼ੱਰੀਂ[4] ਹੈ ਮੇਰਾ ਤਾਰੇ-ਨਜ਼ਰ[5] ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ।
ਲੇਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕੋਈ ਸੁਰਖ਼ ਚਮਕਤਾ ਚੇਹਰਾ,
ਕਿਉਂ ਨਾ ਤਕ਼ਸੀਮ ਕਰੂੰ ਲਾਲੋ ਗੌਹਰ[6] ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ,
ਚਾਂਦ ਸਾ ਹੁਸਨ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਸੀ ਜਵਾਨੀ ਉਸਕੀ,
ਹੈ ਬਯਕ[7] ਵਕ਼ਤ ਬਹਮ[8] ਸ਼ਮਸੋ-ਕ਼ਮਰ[9] ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ।
ਨਾ ਹੋ ਦੌਰਾਨੇ-ਮੁਲਾਕ਼ਾਤ[10] ਮੇਂ ਦਿਨ ਕਾ ਖਟਕਾ,
ਐ ਫ਼ਲਕ! ਕਾਟ ਦੇ ਤੂ ਵਕ਼ਤ ਕੇ ਪਰ ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ,
ਕਲ ਮੁਲਾਕ਼ਾਤ ਕਾ ਵਾਅਦਾ ਹੈ ਕਿਸੀ ਖ਼ੁਸ਼ਰੂ[11] ਸੇ,
ਰਾਤ ਮੁਝ ਕੋ ਹੈ ਕ਼ਿਆਮਤ ਕੀ 'ਜਿਗਰ'! ਆਜ ਕੀ ਰਾਤ।

[illegible] ਸੋਹਣਾ 3. ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਪਹਿਰਾ 4. ਸੁਨਹਿਰੀ ਤਾਰ 5. ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਤਾਰ 6. ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ 7. [illegible] 9. ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ 10. ਮਿਲਣੀ ਸਮੇਂ 11. ਸੁੰਦਰ ਚੇਹਰੇ ਵਾਲਾ।

"ਭੂਲ ਜਾ ਅਬ ਤੂ ਉਸੇ, ਮੌਤ ਚਲੀ ਆਤੀ ਹੈ।"
ਮੁਝ ਕੋ ਯਾਰੋਂ ਕੀ ਨਸੀਹਤ ਪੇ ਹੰਸੀ ਆਤੀ ਹੈ।

ਤੂ ਬਤਾ ਅਬ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ਛੁਪਾਊਂ ਕੈਸੇ?
ਮੇਰੀ ਹਰ ਸਾਂਸ ਸੇ ਆਵਾਜ਼ ਤੇਰੀ ਆਤੀ ਹੈ।

ਕਿਸ ਕੋ ਮਾਲੂਮ ਕਿ ਵੋਹ ਸ਼ਖ਼ਸ ਹੈ ਕਿਸ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਮੇਂ?
ਜਿਸ ਕੇ ਲਬ ਪਰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੇ ਹੰਸੀ ਆਤੀ ਹੈ।

ਜਲਵਾਗਰ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਹਰਦਮ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ, ਉਸੇ,
ਸਾਮਨੇ ਆਤੇ ਹੂਏ ਸ਼ਰਮ ਬੜੀ ਆਤੀ ਹੈ।

ਉਸ ਕੋ ਕਿਸ ਬਾਤ ਕਾ ਡਰ ਹੈ ਯਿਹ ਖ਼ੁਦਾ ਹੀ ਜਾਨੇ,
ਸਹਿਮੀ ਸਹਿਮੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆਤੀ ਹੈ।

ਦੋਸਤੋ! ਆਪ ਕਾ ਇਰਸ਼ਾਦ[1] ਬਜਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ,
ਦਿਲ ਮੇਂ ਜਬ ਗ਼ਮ ਹੋਂ ਤੋ ਕਬ ਲਬ ਪੇ ਹੰਸੀ ਆਤੀ ਹੈ।

ਰੁਖ਼ਸਤੇ-ਯਾਰ[2] ਕੇ ਬਾਅਦ ਅਪਨੀ ਖ਼ਬਰ ਲੇਨੇ ਕੋ,
ਅਸ਼ਕ[3] ਆਤੇ ਹੈਂ ਕਭੀ, ਆਹ ਕਭੀ ਆਤੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਹੰਸ ਦੇਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਕ਼ਤ ਮੇਰੇ ਰੋਨੇ ਪਰ,
ਮੁਝ ਕੋ ਰੋਨੇ ਪੇ 'ਜਿਗਰ'! ਖ਼ੁਦ ਭੀ ਹੰਸੀ ਆਤੀ ਹੈ।

---

1. ਕਥਨ, ਫ਼ਰਮਾਨ 2. ਯਾਰ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ 3. ਅੱਥਰੂ।

ਯਿਹ ਬਾਤ ਸੋਚ ਲੋ ਪਹਿਲੇ ਹਮੇਂ ਉਠਾਨੇ ਸੇ,
ਰਹੇਗਾ ਬਜ਼ਮ[1] ਮੇਂ ਫਿਰ ਕਿਆ ਹਮਾਰੇ ਜਾਨੇ ਸੇ?
ਹੈ ਵਕ਼ਤੇ-ਨਜ਼ਾਅ[2] ਨਾ ਯੂੰ ਹਮ ਸੇ ਰੂਠ ਕਰ ਜਾਓ,
ਜੋ ਰੂਠੇ ਹਮ ਤੋ ਨਾ ਮਾਨੇਂਗੇ ਫਿਰ ਮਨਾਨੇ ਸੇ।
ਕਿਸੀ ਕੀ ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ ਜਾਨੇ ਸੇ ਰੋਕਨੇ ਵਾਲੋ!
ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਕੋ ਰੋਕੇਗਾ ਕੌਨ ਜਾਨੇ ਸੇ?
ਜੋ ਮਿਲ ਸਕੇ ਤੁਝੇ, ਲੇ ਲੇ ਤੂ ਗ਼ਮ ਕਾ ਸਰਮਾਇਆ,
ਕੋਈ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬੜ੍ਹ ਕਰ ਇਸ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਸੇ।
ਕਿਸੀ ਕੇ ਕੂਚੇ ਮੇਂ ਜਾਨੇ ਕੋ ਮੁਜ਼ਤਰਿਬ[3] ਹੂੰ ਬਹੁਤ,
ਦਿਲੇ -ਹਜ਼ੀਂ[4]! ਮੁਝੇ ਲੇ ਚਲ ਕਿਸੀ ਬਹਾਨੇ ਸੇ।
ਉਸੇ ਮਨਾਨੇ ਕੀ ਸੂਰਤ ਮੁਝੇ ਬਤਾਏ ਕੋਈ,
ਜੋ ਰੂਠੇ ਔਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਨਾਏ ਜਾਨੇ ਸੇ,
ਬਗ਼ੌਰ[5] ਸੁਨਤਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ 'ਜਿਗਰ'! ਇਸ ਕੋ,
ਸਦਾਏ-ਨੌਹਾ[6] ਭੀ ਆਤੀ ਹੈ ਸ਼ਾਦੀਆਨੇ[7] ਸੇ।

---

1. ਸਭਾ, ਮਹਿਫ਼ਿਲ 2. ਦਮ ਤੋੜਨ ਜਾਂ ਮਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ 3. ਬੇਚੈਨ 4.ਗ਼ਮ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਦਿਲ 5. ਗ਼ੌਰ ਜਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ 6. ਮਾਤਮੀ ਆਵਾਜ਼ 7. ਸ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਬਾਜਾ।

ਹੋ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਐਸੇ ਭੀ ਕਈ ਕਾਮ ਬਸ਼ਰ[1] ਸੇ,
ਗਿਰ ਜਾਤਾ ਹੈ ਖ਼ੁਦ ਆਪ ਹੀ ਵੋਹ ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ।
ਤਸ਼ਬੀਹ[2] ਨਾ ਦੇ ਉਨ ਕੋ ਅਬਸ[3] ਸ਼ਮਸੋ-ਕ਼ਮਰ[4] ਸੇ,
ਵੋਹ ਕਿਆ ਹੈਂ, ਜ਼ਰਾ ਪੂਛ ਤੋ ਲੇ ਅਹਿਲੇ-ਨਜ਼ਰ[5] ਸੇ।
ਉਲਫ਼ਤ ਮੇਂ ਗਿਰੇ ਅਸ਼ਕ ਅਗਰ ਦੀਦਾਏ-ਤਰ ਸੇ,
ਕ਼ੀਮਤ ਮੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਹੀਂ ਲਾਲੋ-ਗੌਹਰ ਸੇ।
ਦਿਲਕਸ਼ ਹੈ ਤੇਰਾ ਹੁਸਨ ਬਹਾਰੋਂ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ,
ਪੁਰਨੂਰ[6] ਤੇਰਾ ਰੁਖ਼ ਹੈ ਸਵਾ ਨੂਰੇ-ਸਹਰ[7] ਸੇ।
ਸਰ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜਾਏ, ਨਹੀਂ ਪਰਵਾ ਮੁਝੇ, ਲੇਕਿਨ,
ਐ ਦੋਸਤ! ਨਾ ਜਾਏ ਤੇਰਾ ਸੌਦਾ ਮੇਰੇ ਸਰ ਸੇ।
ਯਾ ਰਬ! ਹੈ ਅਜਬ ਜ਼ਿੰਦਗੀਓ-ਮਰਗ[8] ਕਾ ਚੱਕਰ,
ਆਤਾ ਹੂੰ ਉਧਰ ਸੇ, ਕਭੀ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਇਧਰ ਸੇ।
ਉਸ ਮਹਿਵੇ-ਤਗ਼ਾਫ਼ੁਲ[9] ਕੋ ਬਤਾ ਦੋ 'ਜ਼ਿਗਰ'! ਇਤਨਾ,
ਹਮ ਖੀਂਚ ਕੇ ਲਾਏਂਗੇ ਮਹੱਬਤ ਕੇ ਅਸਰ ਸੇ।

---

1. ਮਨੁੱਖ 2. ਉਪਮਾ 3. ਵਿਅਰਥ 4. ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ 5. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਵਾਨ 6. ਰੋਸ਼ਨ 7. ਸਵੇਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮ੍ਰਿਤੂ 9. ਬੇਧਿਆਨੀ ਵਿਚ ਰੁੱਝਿਆ।

ਤੁਮ ਹੁਸਨ ਕੋ ਨਾ ਦੇਖੋ ਖ਼ਰੀਦਾਰ ਕੀ ਤਰਹ,
ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਯਿਹ ਸੌਦਾਏ-ਬਾਜ਼ਾਰ[1] ਕੀ ਤਰਹ।
ਜੋ ਖ਼ੁਦ ਕਭੀ ਥੇ ਸੁਬਹੇ-ਜ਼ਿਆਬਾਰ[2] ਕੀ ਤਰਹ,
ਮੋਹਤਾਜੇ-ਰੋਸ਼ਨੀ[3] ਹੈਂ ਸ਼ਬੇ-ਤਾਰ[4] ਕੀ ਤਰਹ।
ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਉਸਕੋ ਜੈਸਾ ਭੀ ਚਾਹਾ ਬਨਾ ਦੀਆ,
ਜੋ ਸ਼ਖ਼ਸ ਚੁਪ ਰਹਾ ਦਰੋ-ਦੀਵਾਰ ਕੀ ਤਰਹ।
ਉਲਫ਼ਤ ਕੋ ਅਬ ਜਹਾਂ ਮੇਂ ਕੋਈ ਪੂਛਤਾ ਨਹੀਂ,
ਫਿਰਤੀ ਹੈ ਖ਼ਾਰ[5] ਆਜ ਕੇ ਫ਼ਨਕਾਰ[6] ਕੀ ਤਰਹ।
ਦਾਮਨ ਕੋ ਮੋਤੀਉਂ ਸੇ ਕਈ ਬਾਰ ਭਰ ਦੀਆ,
ਹੈ ਆਂਖ ਅਪਨੀ ਅਬਰੇ-ਗੌਹਰ-ਬਾਰ[7] ਕੀ ਤਰਹ।
ਫੂਲੋਂ ਸੇ ਪੱਥਰੋਂ ਕਾ ਦੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਜਵਾਬ,
ਅਪਨਾ ਚਲਨ ਹੈ ਸ਼ਾਖ਼ੇ-ਸਮਰਦਾਰ[8] ਕੀ ਤਰਹ।
ਹਰਗਿਜ਼ ਕਿਸੀ ਕੋ ਸਾਏ ਮੇਂ ਅਪਨੇ ਨਾ ਲੀਜੀਏ,
ਜਲਨਾ ਪੜੇਗਾ ਧੂਪ ਮੇਂ ਅਸ਼ਜਾਰ[9] ਕੀ ਤਰਹ।
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਨਈ ਵਾਰਦਾਤ ਸੇ।
ਅਪਨੀ ਹਯਾਤ ਬਨ ਗਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕੀ ਤਰਹ।
ਅਸਰਾਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ[10] ਸੇ 'ਜਿਗਰ'! ਜੋ ਹੈਂ ਆਸ਼ਨਾ[11],
ਸੂਲੀ ਕ਼ਬੂਲ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਵੋਹ ਹਾਰ ਕੀ ਤਰਹ।

•

1. ਬਾਜ਼ਾਰੂ ਮਾਲ 2. ਰੋਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਰਣਾਂ ਸੁਟਦੀ ਸਵੇਰ 3. ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇਛੁੱਕ 4. ਅੰਨੇਰੀ ਰਾਤ 5. ਖੱਜਲ 6. ਕਲਾਕਾਰ 7. ਮੋਤੀ ਵਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬੱਦਲ 8. ਫੂਲਦਾਰ ਟਹਿਣੀ 9. ਬਿਰਖ 10. ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਭੇਦ 11. ਵਾਕਿਫ਼।

ਚੇਹਰੇ ਪਰ ਆਸ਼ਕਾਰ[1] ਹੈ ਨੂਰ ਆਫ਼ਤਾਬ[2] ਕਾ,
ਜਲਵੋਂ ਸੇ ਕਾਮ ਲੇਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਹਿਜਾਬ[3] ਕਾ।
ਇਕ ਗਰਦਬਾਦ[4] ਥਾ ਜੋ ਉੜਾਤਾ ਫਿਰਾ ਮੁਝੇ,
ਕਿਆ ਪੂਛਤੇ ਹੋ ਕਿਆ ਥਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸ਼ਬਾਬ[5] ਕਾ!
ਧੋਕੇ ਦੀਏ ਹੈਂ ਮੁਝ ਕੋ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੇ ਇਸ ਕ਼ਦਰ,
ਦਰਿਆ ਪੇ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਗੁਮਾਂ[6] ਅਬ ਸਰਾਬ[7] ਕਾ।
ਡਾਲੀ ਗੁਲਾਬ ਕੀ ਹੈ ਯਿਹ ਨਾਜ਼ੁਕ ਬਦਨ ਤੇਰਾ,
ਚੇਹਰਾ ਤੇਰਾ ਹੈ ਫੂਲ ਸ਼ਗੁਫ਼ਤਾ[8] ਗੁਲਾਬ ਕਾ।
ਦਰਿਆਏ-ਮੌਜ-ਜ਼ਨ[9] ਹੋ ਕਿ ਹੋ ਮੇਹਰੇ-ਨੀਮ-ਰੋਜ਼[10],
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਵਾਬ ਤੁਮਾਰੇ ਸ਼ਬਾਬ ਕਾ।
ਓ ਬੇਨਿਆਜ਼[11]! ਇਤਨਾ ਹੀ ਲਿਖ ਦੇ ਜਵਾਬ ਮੇਂ,
ਬੇਕਾਰ ਮੁੰਤਜ਼ਿਰ[12] ਹੈ ਤੂ ਖ਼ਤ ਕੇ ਜਵਾਬ ਕਾ।
ਸੂਝਾ ਯਿਹ ਕਿਆ ਮਜ਼ਾਕ਼ ਤੁਝੇ ਆਜ ਸਾਕ਼ੀਆ,
ਸੌ ਰਿੰਦ[13] ਔਰ ਏਕ ਪਿਆਲਾ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾ?
ਦੇਖਾ 'ਜਿਗਰ'! ਜਬ ਉਨ ਕੋ ਸਰੇ-ਬਾਮ[14] ਬੇਨਿਕ਼ਾਬ,
ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਰੰਗ ਉੜਨੇ ਲਗਾ ਆਫ਼ਤਾਬ ਕਾ।

---

1. ਪ੍ਰਗਟ 2. ਸੂਰਜ 3. ਪਰਦਾ 4. ਬਗੂਲਾ 5. ਜਵਾਨੀ 6. ਸ਼ੱਕ 7. ਰੇਤ ਜੋ ਦੂਰੋਂ ਪਾਣੀ ਲਗੇ, ਮ੍ਰਿਗ
ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ 9. ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਦਰਿਆ 10. ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਸੂਰਜ 11. ਬੇਪਰਵਾਹ 12. ਉਡੀਕਵਾਨ
ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲੇ 14. ਬਨੇਰੇ ਤੇ।

ਕੋਈ ਪਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ,
ਫਿਰ ਭੀ ਜਲਵਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ।
ਜੋ ਬੁਰੇ ਹੈਂ, ਉਨ੍ਹੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ,
ਕੋਈ ਅੱਛਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ।
ਉਸ ਕੇ ਜਲਵੇ ਤੋ ਆਮ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ,
ਆਂਖ ਵਾਲਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ।
ਸਭ ਖ਼ੁਦਾ ਬਨ ਗਏ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ,
ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ।
ਜਲ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਰਾਤ ਦਿਨ, ਲੇਕਿਨ,
ਕੋਈ ਸ਼ੋਅਲਾ[1] ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ।
ਤੇਰੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਭੀ ਕੈਸੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਹੈ,
ਕੋਈ ਅਪਨਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ
ਹਮਨੇ ਦਰ ਦਰ ਕੀ ਖ਼ਾਕ ਛਾਨੀ ਹੈ,
ਕੋਈ ਤੁਝ ਸਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ।
ਉਨ ਕੇ ਕ਼ਦਮੋਂ ਪੇ ਜਬ ਗਿਰਾ ਤੋ ਕਹਾ,
"ਆਪ ਕੋ ਕਿਆ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ"?
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਉਨ ਕੀ ਚਾਲ ਸੇ ਬੜ੍ਹ ਕਰ,
ਕੋਈ ਫ਼ਿਤਨਾ[2] ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ।

ਅੱਗ ਦੀ ਲਪਟ 2. ਫ਼ਸਾਦੀ, ਉਪੱਦਰਵੀ।

ਤੂ ਨੇ ਸਿਤਮ ਮੁਝ ਪੇ ਕੀਆਂ, ਕਿਆ ਕੀਆ?
ਅਪਨੇ ਪਰਸਤਾਰ[1] ਕੋ ਰੁਸਵਾ[2] ਕੀਆ।
ਯਿਹ ਤੋ ਬਜਾ[3], ਆਪਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਆ,
ਯਿਹ ਭੀ ਕਹੋਂ, ਕਬ ਉਸੇ ਪੂਰਾ ਕੀਆ?
ਮੌਤ ਕੋ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਸੀਹਾ[4] ਕਹੂੰ?
ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਦਰਦ ਕਾ ਚਾਰਾ[5] ਕੀਆ।
ਉਠ ਨਾ ਸਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਰੰਜੋ-ਗ਼ਮ,
ਕਿਤਨਾ ਬੜਾ ਉਮਰ ਨੇ ਧੋਕਾ ਕੀਆ।
ਦਾਗ਼ ਦੀਏ, ਰੰਜ ਦੀਏ, ਗ਼ਮ ਦੀਏ,
ਜੋ ਭੀ ਕੀਆ ਆਪ ਨੇ ਅੱਛਾ ਕੀਆ।
ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੂੰ ਜਾਨ ਮੈਂ ਤੁਝ ਪਰ ਨਿਸਾਰ[6]?
ਹਕ਼[7] ਨੇ ਇਸੀ ਕੇ ਲੀਏ ਪੈਦਾ ਕੀਆ।
ਸ਼ਗਲ[8] ਮੇਰਾ ਥਾ ਯਿਹ ਤੇਰੇ ਹਿਜਰ ਮੇਂ,
ਦਿਨ ਕੋ ਫ਼ੁਗਾਂ[9], ਰਾਤ ਕੋ ਨਾਲਾ[10] ਕੀਆ।
ਗੁਲ ਕੀ ਤਰਹ ਹੋ ਗਿਆ ਵੋਹ ਬੇਦਹਨ[11],
ਜਿਸ ਨੇ 'ਜਿਗਰ'! ਦਹਿਰ ਮੇਂ ਲਬ ਵਾ[12] ਕੀਆ।

---

1. ਪੁਜਾਰੀ 2. ਬਦਨਾਮ 3. ਠੀਕ 4. ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ 5. ਇਲਾਜ 6. ਕੁਰਬਾਨ 7. ਖ਼ੁਦਾ 8. ਰੁਝੇਵਾਂ 9. ਹ
ਭਰਨਾ। 1. ਰੋਣਾ 11. ਮੁੱਖਹੀਣ 12. ਖੋਲ੍ਹਣਾ।

ਬਸ਼ਰ ਕੋ ਚਾਹੀਏ ਬਚ ਕਰ ਰਹੇ ਅਹਿਦੇ-ਜਵਾਨੀ[1] ਮੇਂ,
ਇਸੀ ਵਕ਼ਤ ਆਤੇ ਹੈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਬਹਿਰੇ-ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ[2] ਮੇਂ।
ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਸ਼ੁਅਲੋਂ ਕੀ ਤਰਹ ਆਂਸੂ ਨਿਕਲਤੇ ਹੈਂ,
ਖ਼ੁਦਾ ਜਾਨੇ ਲਗਾ ਦੀ ਹੈ ਯਿਹ ਕਿਸ ਨੇ ਆਗ ਪਾਨੀ ਮੇਂ।
ਜਵਾਨੀ ਕਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਗੋ ਕ਼ਿਆਮਤ-ਖ਼ੇਜ਼[3] ਹੋਤਾ ਹੈ,
ਮਗਰ ਇਸ ਕੇ ਸਿਵਾ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਮੇਂ।
ਯਿਹ ਫ਼ਿਤਰਤ[4] ਅਪਨੀ ਚਿੰਗਾਰੀ ਉਗਲਨੇ ਕੀ ਨਾ ਛੋੜੇਗਾ,
ਹਜਾਰੋਂ ਸਾਲ ਰੱਖ ਕਰ ਦੇਖੀਏ ਪੱਥਰ ਕੋ ਪਾਨੀ ਮੇਂ।
ਕਿਸੀ ਕਾ ਮਕ਼ਬਰਾ[5] ਭੀ ਕ਼ੀਮਤੀ ਪੱਥਰ ਸੇ ਬਨਤਾ ਹੈ,
ਤਰਸਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਛੱਪਰ ਕੀ ਖ਼ਾਤਿਰ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਮੇਂ।
ਕੋਈ ਜਬ ਮੇਹਰਬਾਂ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੋ ਦਿਲ ਕਾਂਪ ਉਠਤਾ ਹੈ,
ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਤਾ ਹੈ ਇਸਕੋ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਮੇਂ?
ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੂ ਮੇਂ ਤੂ ਬੈਠੇ, ਤੇਰੇ ਪਹਿਲੂ ਮੇਂ ਮੈਂ ਬੈਠੂੰ,
ਦੋ ਐਸੇ ਦਿਨ ਭੀ ਆਏਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਮੇਂ।
ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਮੇ ਆਂਸੂ ਦੇਖ ਕਰ ਵੋਹ ਸਹਿਮ ਜਾਤੇ ਹੈਂ,
ਉਨ੍ਹੇਂ ਸ਼ਾਯਦ ਖ਼ਬਰ ਹੈ ਬਿਜਲੀਆਂ ਹੋਤੀ ਹੈਂ ਪਾਨੀ ਮੇਂ
ਜ਼ਮਾਨਾ ਖ਼ੁਦ-ਬ-ਖ਼ੁਦ[6] ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਸੁਨਨੇ ਕੋ,
'ਜਿਗਰ'! ਕੁਛ ਬਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਜੀਏ ਅਪਨੀ ਕਹਾਨੀ ਮੇਂ।

---

1. ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਯੁਵਾ ਕਾਲ 2. ਜੀਵਨ ਸਾਗਰ 3. ਕ਼ਿਆਮਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਲਯਕਰ 4. ਆਦਤ, ਸੁਭਾ 5. ਕ਼ਬਰ ਉਤੇ ਬਣਿਆ ਭਵਨ, ਸਮਾਧੀ 6. ਆਪਣੇ ਆਪ।

ਆਪ ਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਦਿਲ ਕੋ ਉੱਮੀਦਵਾਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਪਾਸੇ-ਕ਼ੌਲੋ-ਕ਼ਰਾਰ[1] ਤੁਮ ਕੋ ਨਹੀਂ,
ਤੁਮ ਸੇ ਕ਼ੌਲੋ-ਕ਼ਰਾਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਦੇਖਕਰ ਗੁਲ[2] ਕੇ ਚਾਕ[3] ਦਾਮਨ[4] ਕੋ,
ਆਰਜ਼ੂਏ-ਬਹਾਰ[5] ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਜਿਨ ਕੀ ਤਕ਼ਦੀਰ ਮੇਂ ਹੋ ਗ਼ਰਕ਼ਾਬੀ[6],
ਉਸ ਸਫ਼ੀਨੇ[7] ਕੋ ਪਾਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਕੋਈ ਆਂਸੂ ਤੋ ਪੂੰਛਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ,
ਆਂਖ ਕੋ ਅਸ਼ਕਬਾਰ[8] ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਮਸਤ ਕਰ ਦੇਂ ਜਿਸੇ ਤੇਰੀ ਆਂਖੇਂ,
ਉਸ ਕੋ ਫਿਰ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਤੇਰੀ ਬਾਤੋਂ ਪੇ, ਤੇਰੇ ਵਾਅਦੋਂ ਪਰ,
ਬਾਰ ਬਾਰ ਏਤਬਾਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਇਸ ਕੀ ਹਰ ਮੌਜ[9] ਹੈ ਕ਼ਿਆਮਤ ਖ਼ੇਜ਼,
ਬਹਿਰੇ-ਉਲਫ਼ਤ[10] ਕੋ ਪਾਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਯਿਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਤੋ ਬੇਵਫ਼ਾ ਹੈ 'ਜਿਗਰ',
ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਸੇ ਪਿਆਰ ਕੌਨ ਕਰੇ?

---

1. ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ 2. ਫੁੱਲ 3. ਫਟਿਆ ਹੋਇਆ 4. ਝੋਲੀ 5. ਬਹਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ 6. ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੇੜੀ 8. ਰੋਣ ਵਾਲੀ 9. ਲਹਿਰ 10. ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਗਰ।

ਏਕ ਪੈਮਾਨੇ[1] ਸੇ ਹਰ ਇਕ ਕੋ ਪਿਲਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਅਦਨਾ-ਓ-ਆਲਾ[2] ਕੀ ਤਫ਼ਰੀਕ਼[3] ਮਿਟਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਰਹਿਨ[4] ਰਖਨੇ ਕੋ ਮੈਂ ਤੱਯਾਰ ਹੂੰ ਅਪਨੀ ਹਸਤੀ,
ਤੂ ਜੋ ਮਯਖ਼ਾਨਾ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਲਗਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਤੇਰੇ ਮਯਖ਼ਾਨੇ ਮੇ ਰੌਨਕ਼ ਹੈ ਮੇਰੇ ਹੀ ਦਮ ਸੇ,
ਹਸ਼ਰ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੂੰ ਮੈਂ, ਯਿਹ ਦੁਆ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਦੇਖ ਯਿਹ ਅਦਨਾ-ਓ-ਆਲਾ ਕੀ ਬਿਨਾ[5] ਪਰ ਤਕ਼ਸੀਮ,
ਕਹੀਂ ਮਯਖ਼ਾਨੇ ਕੀ ਅਜ਼ਮਤ[6] ਨਾ ਘਟਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਤੇਰੇ ਮਯਖ਼ਾਨੇ ਕੀ ਖ਼ੈਰ, ਐਸੀ ਪਿਲਾ ਦੇ ਮੁਝ ਕੋ,
ਹਸ਼ਰ ਤੱਕ ਜੋ ਮੁਝੇ ਮਸਤਾਨਾ ਬਨਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਦਸਤੇ-ਨਾਜ਼ੁਕ[7] ਸੇ ਉਠਾਏਗਾ ਕਹਾਂ ਤੱਕ ਸਾਗ਼ਰ[8]?
ਮਸਤ ਨਜ਼ਰੋਂ ਸੇ ਬਸ ਇਕ ਜਾਮ ਪਿਲਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਅਬ ਕਿਸੀ ਤੌਰ ਸੰਭਾਲਾ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ਮੁਝ ਸੇ,
ਜਾਮੇ-ਮਯ[9] ਖ਼ੁਦ ਮੇਰੇ ਹੋਂਟੋਂ ਸੇ ਲਗਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।
ਦੇਖ! ਇਨ ਪਿਆਸੋਂ ਕੀ ਆਹੋਂ ਕਾ, ਸਰਸ਼ਕੋਂ[10] ਕਾ ਹਜੂਮ[11],
ਮਯਕਦੇ ਮੇਂ ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਂ ਨਾ ਉਠਾ ਦੇ ਸਾਕੀ!
ਜਾਮੋ-ਪੈਮਾਨਾ ਉਠਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾ ਪੜੇ,
ਏਕ ਹੀ ਸ਼ੇਅਰ 'ਜਿਗਰ' ਕਾ ਤੂ ਸੁਨਾ ਦੇ ਸਾਕ਼ੀ।

---

1. ਜਾਮ, ਪਿਆਲਾ 2. ਨੀਵਾਂ ਉੱਚਾ, ਨਿੱਕਾ ਵੱਡਾ 3. ਅੰਤਰ 4. ਗਿਰਵੀ 5. ਆਧਾਰ 6. ਮਹਾਨਤਾ 7. ਕੋਮਲ ਹੱਥ 8. ਜਾਮ 9. ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪਿਆਲਾ 10. ਅੱਥਰੂ 11. ਭੀੜ, ਇਕੱਠ।

ਜੋ ਹੈ ਦਰਵੇਸ਼[1] ਬਾਦਾਖ਼ਾਨੇ[2] ਕਾ,
ਉਸਕੋ ਕੁਛ ਗ਼ਮ ਨਹੀਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕਾ।
ਆਪ ਆਏ ਤੋ ਬਨ ਗਿਆ ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦ[3],
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਗ਼ਰੀਬਖ਼ਾਨੇ ਕਾ।
ਰਫ਼ਤਾ ਰਫ਼ਤਾ ਮੇਰੀ ਜਬੀਨੇ-ਨਿਯਾਜ਼[4],
ਬਨ ਗਈ ਜੁਜ਼ਵ[5] ਆਸਤਾਨੇ[6] ਕਾ,
ਮਯਕਸ਼ੋਂ ਕੀ ਦੁਆ ਕ਼ਬੂਲ ਹੁਈ,
ਖੁਲ ਗਿਆ ਦਰ ਸ਼ਰਾਬਖ਼ਾਨੇ ਕਾ।
ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ ਯਿਹ ਕ਼ਫ਼ਸ-ਨਸੀਬੋਂ[7] ਪਰ,
ਜ਼ਿਕਰ ਛੇੜੋ ਨਾ ਆਸ਼ੀਆਨੇ[8] ਕਾ।
ਯੂੰ ਪੜਾ ਹੂੰ ਉਸ ਆਸਤਾਨੇ ਪਰ,
ਜੈਸੇ ਪੱਥਰ ਹੋ ਆਸਤਾਨੇ ਕਾ।
ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਵੋਹ ਔਰ ਹੀ ਕੁਛ ਹੈ,
ਦਰਦ ਜਿਸ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕਾ।
ਯਿਹ ਚਮਨਜ਼ਾਰ[9], ਯਿਹ ਸ਼ਬੇ-ਮਹਿਤਾਬ[10],
ਨਾਮ ਐਸੇ ਮੇਂ ਲੋ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਾ।
ਦੋਨੋਂ ਆਲਮ ਕੀ ਦਾਸਤਾਨੇ-ਤਵੀਲ[11],
ਇਕ ਵਰਕ਼ ਹੈ ਮੇਰੇ ਫ਼ਸਾਨੇ ਕਾ।
ਮਿਲ ਕੇ ਅਸ਼ਕੋਂ ਮੇਂ ਖ਼ੂਨੇ-ਦਿਲ ਨੇ 'ਜਿਗਰ'!
ਰੰਗ ਬਦਲਾ ਮੇਰੇ ਫ਼ਸਾਨੇ ਕਾ।

---

1. ਫ਼ਕ਼ੀਰ 2. ਸ਼ਰਾਬਖਾਨਾ 3. ਸੂਰਜ 4. ਝੁਕਿਆ ਮੱਥਾ 5. ਅੰਗ 6. ਚੋਖਟ 7. ਪਿੰਜਰੇ ਦੇ ਕ਼ੈਦੀ 8. ਆਲ੍ਹਣ
ਬਾਗ਼ 10. ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ 11. ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ।

ਕੋਈ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਯਾਦ ਆਤਾ ਹੈ
ਦਿਲ ਕਾ ਸਬਰੋ-ਕ਼ਰਾਰ ਜਾਤਾ ਹੈ।
ਜੋ ਭੀ ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਦਿਲ ਲਗਾਤਾ ਹੈ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਵੋ ਗ਼ਮ ਉਠਾਤਾ ਹੈ।
ਜੀਤੇ ਜੀ ਭੀ ਸਕੂੰ[1] ਨਸੀਬ ਕਿਸੇ?
ਮਰ ਕੇ ਭੀ ਕੌਨ ਚੈਨ ਪਾਤਾ ਹੈ?
ਛੋੜ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਸਭ ਰਫ਼ੀਕੋ-ਅਜ਼ੀਜ਼[2],
ਕੌਨ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਮੇਂ ਕਾਮ ਆਤਾ ਹੈ?
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੈ ਕਿਸ ਕੀ ਜਲਵਾਗਰੀ[3]?
ਦਿਲ ਕਾ ਹਰ ਗੋਸ਼ਾ[4] ਜਗਮਗਾਤਾ ਹੈ।
ਸਾਥ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਦਿਲ ਕੇ ਅਰਮਾਂ ਭੀ,
ਕੌਨ ਤਨਹਾ[5] ਜਹਾਂ ਸੇ ਜਾਤਾ ਹੈ?
ਰਾਜ਼ੇ-ਗ਼ਮ[6] ਜਿਸ ਪੇ ਫ਼ਾਸ਼[7] ਹੋ ਜਾਏ,
ਗ਼ਮ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸੇ ਵੁਹੀ ਉਠਾਤਾ ਹੈ।
ਬੜ੍ਹਤੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਆਤਿਸ਼ੇ-ਉਲਫ਼ਤ[8],
ਕੋਈ ਜਿਤਨਾ ਇਸੇ ਬੁਝਾਤਾ ਹੈ।
ਆਦਮੀ ਜਾਨੀਏ ਉਸੀ ਕੋ 'ਜਿਗਰ'!
ਆਦਮੀ ਕੇ ਜੋ ਕਾਮ ਆਤਾ ਹੈ।

---

1. ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ 2. ਦੋਸਤ ਮਿੱਤਰ 3. ਹੋਂਦ 4. ਨੁੱਕਰ 5. ਇਕੱਲਾ 6. ਦੁਖ ਦਾ ਭੇਦ 7. ਪ੍ਰਗਟ 8. ਪਿਆਰ ਦੀ ਅੱਗ।

ਅੱਲਾਹ ਰੀ ਯਿਹ ਸਰਦੀ-ਏ-ਬਾਜ਼ਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ[1]।
ਮਿਲਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਖ਼ਰੀਦਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਗੋ ਰਾਸ ਭੀ ਦਿਲ ਕੋ ਨਹੀਂ ਆਜ਼ਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ[2],
ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਮਗਰ ਫਿਰ ਭੀ ਤਲਬਗਾਰੇ[3]-ਮਹੱਬਤ।
ਤਕਰਾਰ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਮੇਂ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ,
ਪੁਰਲੁਤਫ਼[4] ਮਗਰ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤਕਰਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਬਾਜ਼ਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ ਕੀ ਹੈ ਗਰਮੀ ਮੇਰੇ ਦੱਮ ਸੇ,
ਢੂੰਡੋਗੇ ਮੇਰੇ ਬਾਅਦ ਖ਼ਰੀਦਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਹੈਂ ਦੀਦ ਕੇ ਕ਼ਾਬਿਲ ਮੇਰੇ ਦਾਗ਼ੋਂ ਕੀ ਬਹਾਰੇਂ,
ਦੇਖੋ ਤੋ ਜ਼ਰਾ ਆ ਕੇ ਯਿਹ ਗੁਲਜ਼ਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ,
ਮਹਿਸੂਸ ਜੋ ਹੋਤੀ ਹੈ ਕਮੀ ਦਿਲ ਕੀ ਖ਼ਲਿਸ਼[5] ਮੇਂ।
ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਚੁਭੋ ਲੇਤਾ ਹੂੰ ਫਿਰ ਖ਼ਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ[6]।
ਕਿਆ ਉਠ ਗਏ ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਤੇਰੇ ਚਾਹਨੇ ਵਾਲੇ?
ਵੀਰਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆਤਾ ਹੈ ਬਾਜ਼ਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਮਨਸੂਰ ਕੇ ਲਬ ਪਰ ਥਾ ਸਰੇ-ਦਾਰ[7] ਯਿਹ ਕਲਮਾ,
"ਸਰ ਦੇ ਜੋ ਮਹੱਬਤ ਮੇਂ, ਹੈ ਸਰਦਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ"।
ਬੜ੍ਹਤਾ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਯਿਹ ਰੋਗ ਜਹਾਂ ਮੇਂ,
ਹਰ ਸ਼ਖ਼ਸ 'ਜਿਗਰ'! ਹੋਤਾ ਹੈ ਬੀਮਾਰੇ-ਮਹੱਬਤ।

---

1. ਮਹੱਬਤ ਦਾ ਮੰਦਾ 2. ਪਿਆਰ ਦੇ ਦੁਖ 3. ਇਛੁਕ 4. ਮਜੇਦਾਰ, ਸੁਆਦਲੀ 5. ਚੁਭਨ 6. ਕੰਡਾ 7. ਸੂਰ

ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਅਗਰ ਦਿਲ ਹੈ ਤੋ ਦਿਲਦਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈਂ,
ਇਸ ਮਾਲ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਖ਼ਰੀਦਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈਂ।
ਆਰਾਮ ਕਹਾਂ? ਇਸ਼ਕ ਮੇਂ ਆਜ਼ਾਰ[1] ਬਹੁਤ ਹੈਂ,
ਇਸ ਬਾਗ਼ ਮੇਂ ਗੁਲ ਕਮ ਹੈਂ ਮਗਰ ਖ਼ਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈਂ।
ਅਬ ਸ਼ਰਬਤੇ-ਦੀਦਾਰ ਵੋਹ ਕਿਸ ਕਿਸ ਕੋ ਪਿਲਾਏਂ?
ਪਾਸ ਉਨ ਕੇ ਅਨਾਰ ਏਕ ਹੈ, ਬੀਮਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈਂ।
ਕਿਉਂ ਐ ਨਿਗਾਹੇ-ਨਾਜ਼[2] ਤੇਰੇ ਨਾਜ਼ ਉਠਾਊਂ?
ਜਬ ਦਿਲ ਕੇ ਲੀਏ ਖ਼ੰਜਰੇ-ਖ਼ੂੰਖ਼ਾਰ[3] ਬਹੁਤ ਹੈਂ,
ਵੋਹ ਜਿਤਨੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈਂ, ਕਿਸ ਕੋ ਨਹੀਂ ਮਾਲੂਮ,
ਕਹਿਨੇ ਕੋ ਤੋ ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈਂ।
ਅਬ ਦੇਖਨਾ ਯਿਹ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਾਤਾ ਹੈ ਸ਼ਿਫਾ[4] ਭੀ?
ਉਸ ਨਰਗਿਸੇ-ਬੀਮਾਰ[5] ਕੇ ਬੀਮਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈਂ।
ਇਨ ਸ਼ੋਖ਼ ਹਸੀਨੋਂ ਸੇ 'ਜਿਗਰ' ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਨਾ,
ਅੱਯਾਰ[6] ਬਹੁਤ ਹੈਂ ਯਿਹ, ਦਿਲ-ਆਜ਼ਾਰ[7] ਬਹੁਤ ਹੈਂ।

ਦੁਖ 2. ਨਖ਼ਰੀਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ 3. ਖ਼ੂਨੀ ਕਟਾਰ 4. ਤੰਦਰੁਸਤੀ 5. ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਅੱਖ 6. ਮੱਕਾਰ 7. ਦਿਲ ਦੁਖਾਣ ਲੇ।

ਅੱਵਲ ਤੋ ਵੋਹ ਹਮ ਸੇ ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ,
ਕਰਤੇ ਭੀ ਹੈਂ ਤੋ ਫਿਰ ਉਸੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।
ਅਪਨੇ ਸੇ ਹਸੀਂ ਕੋ ਵੋਹ ਗਵਾਰਾ[1] ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ,
ਅਬ ਖ਼ੈਰ ਸੇ ਆਈਨਾ ਭੀ ਦੇਖਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।
ਉਸ ਬੁਤ ਕੋ ਮੇਰੇ ਅਸ਼ਕੋਂ ਪੇ ਰਹਿਮ ਆਏ ਤੋ ਕਿਉਂਕਰ?
ਪੱਥਰ ਕਭੀ ਪਾਨੀ ਸੇ ਤੋ ਪਿਘਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।
ਪਰਵਾਨੇ ਸੇ ਕੁਛ ਕਮ ਨਹੀਂ ਸੋਜ਼ੇ-ਜਿਗਰ ਅਪਨਾ,
ਹਮ ਇਸ ਕਾ ਮਗਰ ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।
ਉਸ ਗੁਲ ਕੀ ਜਫ਼ਾਉਂ ਪੇ ਭੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਰਹੇ ਹੈਂ,
ਬੁਲਬੁਲ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ ਉਸੇ ਰੁਸਵਾ[2] ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।
ਹਮ ਸੇ ਅਗਰ ਉਨਕੋ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਵਾ ਹੈ ਤੋ ਯਿਹ ਹੈ,
ਹਮ ਉਨ ਸੇ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਕਾ ਸ਼ਿਕਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।
ਜਿਸ ਬਾਤ ਪੇ ਹੋ ਬਾਅਦ ਮੇਂ ਕੁਛ ਹਮ ਕੋ ਨਦਾਮਤ[3],
ਵੋਹ ਬਾਤ ਕਭੀ ਮੂੰਹ ਸੇ ਨਿਕਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।
ਸ਼ਬਨਮ[4] ਨੇ ਕੁਛ ਅੱਛਾ ਨਾ ਕੀਆ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ[5],
ਹੰਸਤੋਂ ਕੋ 'ਜਿਗਰ'! ਦੇਖ ਕੇ ਰੋਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।

1. ਬਰਦਾਸ਼ਤ 2. ਬਦਨਾਮ 3. ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ 4. ਤ੍ਰੇਲ 5. ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸਭਾ, ਫੁਲਵਾੜੀ।

ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ ਹੋਸ਼-ਰੁਬਾ[1] ਜਲਵੇ ਦਾਨਿਸਤਾ[2] ਦਿਖਾਏ ਜਾਤੇਂ ਹੈਂ,
ਹਮ ਖ਼ੁਦ ਨਹੀਂ ਬਨਤੇ ਦੀਵਾਨੇ, ਦੀਵਾਨੇ ਬਨਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ।
ਨਰਗਿਸ ਕੀ ਸੀ ਆਂਖੇਂ, ਸਰਵ ਸਾ ਕ਼ਦ, ਲਾਲੇ ਕਾ ਸਾ ਰੁਖ਼, ਗੁਲ ਕੀ ਸੀ ਹੰਸੀ,
ਅੰਦਾਜ਼ ਸਰਾਸਰ ਗੁਲਸ਼ਨ ਕੇ ਉਸ ਸ਼ੋਖ਼ ਮੇਂ ਪਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ।
ਗਿਰ ਜਾਏ ਜੋ ਨਜ਼ਰੋਂ ਸੇ ਕੋਈ, ਫਿਰ ਉਸ ਕੋ ਉਠਾਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ,
ਜੋ ਤਾਰੇ ਅਰਸ਼[3] ਸੇ ਟੂਟਤੇ ਹੈਂ, ਕਬ ਅਰਸ਼ ਪੇ ਲਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ?
ਦਸਤੂਰ ਨਿਰਾਲਾ ਹੀ ਦੇਖਾ, ਹਮ ਨੇ ਤੋ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਕਾ,
ਬੇਗਾਨੇ ਬਿਠਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਔਰ ਅਪਨੇ ਉਠਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ।
ਹਮ ਹੁਸਨੋ-ਇਸ਼ਕ ਕੇ ਝਗੜੇ ਕੋ ਇਕ ਰੋਜ਼ ਮਿਟਾ ਕਰ ਛੋੜੇਂਗੇ,
ਵੋਹ ਹਮ ਮੇਂ ਸਮਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈ, ਹਮ ਉਨ ਮੇਂ ਸਮਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ।
ਖ਼ੁੱਦਾਰੀਏ-ਦਿਲ[4] ਪਰ ਕਿਆ ਗੁਜ਼ਰੀ, ਹਮ ਸੇ ਯਿਹ ਬਾਤ ਨਾ ਪੂਛੀਏਗਾ,
ਹੋ ਕਰ ਮਜਬੂਰੇ-ਇਸ਼ਕੋ-ਵਫ਼ਾ ਨਾਜ਼ ਉਨ ਕੇ ਉਠਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ।
ਜੋ ਲੋਗ ਕ਼ਦਮ ਰਖਤੇ ਹੈਂ 'ਜਿਗਰ'! ਇਸ਼ਕੋ-ਉਲਫ਼ਤ ਕੀ ਵਾਦੀ ਮੇਂ,
ਵੋਹ ਨਕਸ਼ੇ-ਕਫ਼ੇ-ਪਾ[5] ਕੀ ਸੂਰਤ ਮਿੱਟੀ ਮੇਂ ਮਿਲਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ।

---

1. ਹੋਸ਼ ਖੋਹਣ ਵਾਲੇ 2. ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ 3. ਆਕਾਸ਼ 4. ਦਿਲ ਦੀ ਅਣਖ 5. ਪੈੜ, ਪੈਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ।

ਐਸੇ ਕਮ ਦੇਖਨੇ ਮੇ ਆਏ ਹੈਂ,
ਗ਼ਮ ਮੇਂ ਜੋ ਲੋਗ ਮੁਸਕਰਾਏ ਹੈਂ।
ਆਪ ਜਿਸ ਵਕ਼ਤ ਮੁਸਕਰਾਏ ਹੈਂ,
ਦਹਿਰ[1] ਮੇਂ ਇਨਕ਼ਲਾਬ ਆਏ ਹੈਂ।
ਪਰਦਾਦਾਰੀ ਤੋ ਦੇਖੀਏ ਉਨ ਕੀ,
ਖ਼ਾਬ ਮੇਂ ਪਰਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਹੈਂ।
ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਉਨ ਕੇ ਰੂਬਰੂ[2] ਹਰ ਵਕ਼ਤ,
ਕਿਆ ਨਸੀਬ ਆਈਨੇ ਨੇ ਪਾਏ ਹੈਂ।
ਰੋਜ਼ੇ-ਫ਼ੁਰਕ਼ਤ[3] ਜਿਗਰ ਕੇ ਦਾਗ਼ੋਂ ਨੇ,
ਦਿਨ ਕੋ ਤਾਰੇ ਹਮੇਂ ਦਿਖਾਏ ਹੈਂ।
ਚਾਂਦ ਤਾਰੋਂ ਸੇ ਭੀ ਹਸੀਂ ਚੇਹਰੇ,
ਮੌਤ ਨੇ ਖ਼ਾਕ ਮੇਂ ਮਿਲਾਏ ਹੈਂ।
ਦੇਖ! ਵੋਹ ਆਸਮਾਂ ਪੇ ਮਾਹੋ-ਨਜੂਮ[4],
ਤੇਰਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨੇ ਆਏ ਹੈਂ।
ਤੇਰੇ ਬੀਮਾਰੇ-ਗ਼ਮ ਕੀ ਪੁਰਸਿਸ਼[5] ਕੋ,
ਜੋ ਗਏ ਹੈਂ ਉਦਾਸ ਆਏ ਹੈਂ।
ਆਪ ਕੀ ਏਕ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਪਰ,
ਹਮ ਨੇ ਕ਼ਲਬੋ-ਜਿਗਰ[6] ਲੁਟਾਏ ਹੈਂ।
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਦੇਖ, ਖੋਲ ਭੀ ਆਂਖੇਂ,
ਪੁਰਸਿਸ਼ੇ-ਹਾਲ ਕੋ ਵੋਹ ਆਏ ਹੈਂ।

---

1. ਦੁਨੀਆਂ 2. ਸਾਮ੍ਹਣੇ 3. ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਿਨ 4. ਚੰਨ ਤਾਰੇ 5. ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਣਾ 6. ਦਿਲ ਤੇ ਜਿਗਰ

ਕ਼ਦਰ ਮਰ ਕਰ ਹੀ ਹੂਆ ਕਰਤੀ ਹੈ ਦੀਵਾਨੋਂ ਕੀ,
ਸ਼ਮਾ ਭੀ ਰੋਤੀ ਹੈ ਅਬ ਖ਼ਾਕ ਪੇ ਪਰਵਾਨੋਂ ਕੀ।
ਦਿਲ ਸੇ ਅਰਮਾਨ ਕਿਸੀ ਤੌਰ ਨਿਕਲਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ,
ਇਤਨੀ ਜੁਰਅਤ ਕਭੀ ਦੇਖੀ ਨਾ ਥੀ ਮਹਿਮਾਨੋਂ ਕੀ।
ਹਾਥ ਫੂਲੋਂ ਕੋ ਲਗਾਏਂ ਤੋ ਵੋਹ ਸ਼ੁਅਲੇ ਬਨ ਜਾਏਂ,
ਦੇਖੇ ਕਿਸਮਤ ਕੋਈ ਹਮ ਸੋਖ਼ਤਾ-ਸਾਮਾਨੋਂ[1] ਕੀ।
ਖ਼ੂਨੇ-ਦਿਲ ਹਮ ਨੇ ਪਿਲਾਇਆ ਹੈ ਤੇਰੇ ਤੀਰੋਂ ਕੋ,
ਇਤਨੀ ਖ਼ਾਤਿਰ ਕੋਈ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਮਹਿਮਾਨੋਂ ਕੀ।
ਰੁਖ਼ੇ-ਤਾਬਾਂ[2] ਸੇ ਉਠਾਇਆ ਜੋ ਕਿਸੀ ਨੇ ਪਰਦਾ,
ਕਿਸ ਕ਼ਦਰ ਭੀੜ ਹੂਈ ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ ਪਰਵਾਨੋਂ ਕੀ।
ਜੋ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਕੇ ਥੇ ਹਾਕਿਮ, ਵੋਹ ਹੈਂ ਬੰਦੋਂ ਕੇ ਗ਼ੁਲਾਮ,
ਇਤਨੀ ਉਫ਼ਤਾਦ[3]! ਇਲਾਹੀ ਤੇਰੇ ਇਨਸਾਨੋਂ ਕੀ।
ਇਸਮੇਂ ਜਲ ਜਲ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਖ਼ਾਕ ਹੂਆ ਜਾਤਾ ਹੈ,
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਏਕ ਚਿਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਅਰਮਾਨੋਂ ਕੀ।
ਜ਼ਬਤੇ-ਫ਼ਰਿਆਦੋ-ਫ਼ੁਗਾਂ[4] ਸੇ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਯਿਹ ਹਾਲ,
ਜੈਸੇ ਜ਼ਦ[5] ਮੇ ਹੋ ਸਫ਼ੀਨਾ ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨੋਂ ਕੀ।
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਜਿਨ ਪੇ ਗੁਲੋ-ਸਰਵ ਕੇ ਸਾਏ ਥੇ ਕਭੀ,
ਛਾਨਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ ਵੋਹ ਖ਼ਾਕ ਬਿਆਬਾਨੋਂ ਕੀ।

. ਜਿਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸੜ ਭੁੱਜ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਬਦਨਸੀਬ 2. ਚਮਕਦਾ ਚਿਹਰਾ 3. ਗਿਰਾਵਟ 4. ਫ਼ਰਿਆਦ ਤੇ ਰੁਦਨ ਰੋਕਣਾ 5. ਮਾਰ।

ਦਿਲੇ-ਬੇਖ਼ਿਰਦ[1] ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਕ ਨਾ ਮਾਨੀ,
ਮਹੱਬਤ ਕੇ ਹਾਥੋਂ ਲੁਟਾ ਦੀ ਜਵਾਨੀ।
ਸੁਨੀ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗ਼ਮ ਕੀ ਕਹਾਨੀ।
ਨਵਾਜਿਸ਼, ਇਨਾਅਤ, ਕਰਮ[2], ਮੇਹਰਬਾਨੀ।
ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਤਮੰਨਾ ਨਾ ਕਰਤਾ,
ਅਗਰ ਇਸ ਮੇਂ ਹੋਤਾ ਨਾ ਅਹਿਦੇ-ਜਵਾਨੀ[3]।
ਤੇਰੇ ਰੂਏ-ਜ਼ੇਬਾ[4] ਕੋ ਦੇਖਾ ਜੋ ਉਸਨੇ,
ਹੂਆ ਆਈਨਾ ਸ਼ਰਮ ਸੇ ਪਾਨੀ ਪਾਨੀ।
ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈਂ ਦੋ ਹੀ ਬਾਤੇਂ,
ਹਮਾਰੀ ਮਹੱਬਤ, ਤੁਮਾਰੀ ਜਵਾਨੀ।
ਬਸ ਅਬ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਗ਼ਮ ਕੇ ਕਿੱਸੇ ਕੋ ਐ ਦਿਲ!
ਕਹਾਂ ਤਕ ਸੁਨੇ ਕੋਈ ਤੇਰੀ ਕਹਾਨੀ?
ਮਹੱਬਤ ਕੀ ਬਾਜ਼ੀ ਅਗਰ ਜੀਤਨੀ ਹੈ,
ਲਗਾ ਦੇ 'ਜਿਗਰ' ਦਾਵ ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ।

---

1. ਬੇਅਕ਼ਲ 2. ਕਿਰਪਾ 3. ਜੋਬਨ ਕਾਲ 4. ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ।

ਉਨ ਕਾ ਰੁਖ਼[1], ਫੂਲ ਖਿਲਾ ਹੋ ਜੈਸੇ,
ਉਨ ਕਾ ਕ਼ਦ, ਸਰਵ ਖੜਾ ਹੋ ਜੈਸੇ।
ਏਕ ਪਲ ਹਿਜਰ ਕਾ ਤੌਬਾ, ਤੌਬਾ।
ਏਕ ਯੁਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋ ਜੈਸੇ।
ਤੇਰੇ ਦੀਵਾਨੇ ਕੇ ਗਿਰਦ ਇਤਨਾ ਹਜੂਮ[2]?
ਉਸ ਮੇਂ ਭੀ ਤੇਰੀ ਅਦਾ ਹੋ ਜੈਸੇ।
ਉਨ ਕੀ ਫ਼ੁਰਕ਼ਤ[3] ਮੇਂ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਨਾ ਪੂਛ,
ਸ਼ਾਖ਼ ਸੇ ਫੂਲ ਜੁਦਾ ਹੋ ਜੈਸੇ।
ਜਾਂਫ਼ਜ਼ਾ[4] ਆਜ ਹੈ ਯੂੰ ਬਾਦੇ-ਸਬਾ[5],
ਤੇਰੀ ਸਾਂਸੋਂ ਕੀ ਹਵਾ ਹੋ ਜੈਸੇ।
ਯਿਹ ਜਵਾਨੀ, ਯਿਹ ਤੇਰਾ ਹੁਸਨੋ-ਜਮਾਲ,
ਹਸ਼ਰ ਮੇਂ ਹਸ਼ਰ ਬਪਾ[6] ਹੋ ਜੈਸੇ।
ਆਜ ਯੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਤਾ ਹੈ ਦਿਲ,
ਉਨ ਕਾ ਦੀਦਾਰ ਹੂਆ ਹੋ ਜੈਸੇ।
ਦਿਲ ਮੇਂ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਯਿਹ ਆਤਾ ਹੈ ਖ਼ਿਆਲ,
ਵੋਹ ਮੁਝੇ ਭੂਲ ਗਿਆ ਹੋ ਜੈਸੇ।
'ਜਿਗਰ'! ਉਸ ਬੁਤ ਹੀ ਕਾ ਜਿਕਰ ਆਠੋਂ ਪਹਿਰ,
ਵੁਹੀ ਇਕ ਤੇਰਾ ਖ਼ੁਦਾ ਹੋ ਜੈਸੇ।

ਮੁਖੜਾ 2. ਭੀੜ 3. ਵਿਛੋੜਾ 4. ਜਾਨ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਗੀ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲੀ 5. ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ, ਸਮੀਰ 6. ਵਾਪਰਿਆ।

ਜਲਤਾ ਹੈ ਸ਼ਬੇ-ਹਿਜਰ[1] ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭੀ ਜਿਗਰ ਭੀ,
ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਮੇਰੇ ਆਗ ਇਧਰ ਭੀ ਹੈ ਉਧਰ ਭੀ
ਕਿਉਂ ਖ਼ਾਕ ਉੜਾਨੇ ਕੋ ਮੈਂ ਵੀਰਾਨੇ ਮੇ ਜਾਊਂ?
ਵੀਰਾਨੇ ਸੇ ਕੁਛ ਕਮ ਨਹੀਂ ਵੀਰਾਂ ਮੇਰਾ ਘਰ ਭੀ।
ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਕੇ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ ਉਧਰ ਬੈਠਣੇ ਵਾਲੇ,
ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਲਿਬੇ-ਦੀਦਾਰ[2] ਇਧਰ ਭੀ।
ਦਿਲ ਕੋ ਤੋ ਦਿਖਾਏ ਹੈਂ ਬਹੁਤ ਆਪ ਨੇ ਜਲਵੇ,
ਇਨ ਫੂਲੋਂ ਸੇ ਭਰ ਦੇਂ ਮੇਰਾ ਦਾਮਾਨੇ-ਨਜ਼ਰ[3] ਭੀ।
ਬੇਸੂਦ ਹੈ ਯਿਹ ਦੂਰੀਏ-ਮੰਜ਼ਿਲ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਅਤ,
ਪਹਿਲੇ ਯਿਹ ਕਹੋ, ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੈ ਕਿਆ ਅਜ਼ਮੇ-ਸਫ਼ਰ[4] ਭੀ।
ਕਿਆ ਫ਼ਿਤਨੇ ਉਠਾਏ ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਨੇ ਹਰ ਸੂ,
ਹੰਗਾਮਾਏ-ਮਹਿਸ਼ਰ[5] ਹੈ ਬਪਾ, ਦੇਖੇਂ ਜਿਧਰ ਭੀ।
ਜਾਤੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਸੇ ਤੋ ਯਿਹ ਬਾਤ ਭੀ ਸੋਚੋ,
ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ ਤੁਮ ਕੋ ਕਹੀਂ ਇਸ ਸ਼ਾਨ ਕਾ ਘਰ ਭੀ?
ਉਸ ਬੁਤ ਕਾ ਹੀ ਦੀਵਾਨਾ ਬਨਾਨਾ ਥਾ ਜੋ ਮੁਝ ਕੋ,
ਯਾ ਰੱਬ! ਮੁਝੇ ਫਿਰ ਦੇਨਾ ਥਾ ਪੱਥਰ ਕਾ 'ਜਿਗਰ' ਭੀ।

1. ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਰਾਤ 2. ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਇਛੁੱਕ 3. ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਝੋਲੀ 4. ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ 5. ਕ਼ਿਆਮਤ ਦਾ ਰੌਲਾ।

ਬੇ-ਮੁੱਦਾਆ[1] ਕਿਸੀ ਕੋ ਕੋਈ ਚਾਹਤਾ ਨਹੀਂ,
ਮੈਂ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਤੁਝ ਕੋ, ਕੋਈ ਮੁੱਦਾਆ ਨਹੀਂ।
ਮੈਂ ਤੋ ਯਿਹ ਕਹਿ ਰਹਾ ਹੂੰ ਕਿ ਤੂ ਬੇਵਫ਼ਾ ਨਹੀਂ,
ਦੁਨੀਆ ਜੋ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਵੋਹ ਤੂ ਨੇ ਸੁਨਾ ਨਹੀ?
ਝੁਕਤੇ ਹੈਂ ਆਦਮੀ ਹੀ ਕੇ ਕ਼ਦਮੋਂ ਪਰ ਆਦਮੀ,
ਫਿਰ ਭੀ ਯਿਹ ਲੋਗ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ, ਬੰਦਾ ਖ਼ੁਦਾ ਨਹੀਂ।
ਸਾਂਸ ਆਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ, ਨਾ ਆਏ ਤੋ ਮੌਤ ਹੈ,
ਮੌਤ ਔਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਕੋਈ ਫ਼ਾਸਿਲਾ ਨਹੀਂ।
ਰੂਪ ਅਸਲੀ ਦੇਖਨਾ ਹੈ ਅਗਰ, ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਝਾਂਕ,
ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਇਸ ਸੇ ਬੜ੍ਹਕੇ ਕੋਈ ਆਈਨਾ ਨਹੀਂ।
ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੁਸਨ, ਮਗਰ ਪੂਛਤੇ ਹੈਂ ਸਭ,
ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ ਇਸ਼ਕ ਇਸਕੋ ਕੋਈ ਪੂਛਤਾ ਨਹੀਂ।
ਲਬ ਪੇ ਤੇਰੇ 'ਜਿਗਰ' ਕੀ ਬੁਰਾਈ ਹੈ ਰਾਤ ਦਿਨ,
ਅੱਛਾ ਤੋ ਵੋਹ ਨਹੀਂ, ਮਗਰ ਇਤਨਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ।

---

1. ਬਿਨਾਂ ਮੰਤਵ ਜਾਂ ਸੁਆਰਥ।

ਸਾਮਨੇ ਆਪਨੇ ਸੁਰਾਹੀ, ਜਾਮ, ਪੈਮਾਨਾ ਰਹੇ,
ਉਮਰ ਭਰ ਐ ਕਾਸ਼! ਇਨ ਯਾਰੋਂ ਸੇ ਯਾਰਾਨਾ ਰਹੇ।
ਗੁਲ ਕੇ ਬੁਲਬੁਲ, ਸ਼ਮਾ ਕੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਰਵਾਨਾ ਰਹੇ।
ਕਿਸ ਤਰਹ ਫਿਰ ਦੂਰ ਤੁਝ ਸੇ ਤੇਰਾ ਦੀਵਾਨਾ ਰਹੇ?
ਰਹਿਕੇ ਗਰਦਿਸ਼ ਮੇਂ ਭੀ ਇਨਸਾਂ ਖ਼ਿਦਮਤੇ-ਇਨਸਾਂ[1] ਕਰੇ,
ਇਸ ਜਹਾਂ ਕੇ ਮਯਕਦੇ ਮੇਂ ਬਨ ਕੇ ਪੈਮਾਨਾ ਰਹੇ।
ਦੇਖ ਕਰ ਜਲਵੇ ਬੁਤੋਂ ਕੇ ਦਿਲ ਸੇ ਨਿਕਲੀ ਯਿਹ ਦੁਆ,
"ਯਾ ਇਲਾਹੀ ਹਸ਼ਰ ਤਕ ਆਬਾਦ ਬੁਤਖ਼ਾਨਾ ਰਹੇ!"
ਅਕ਼ਲ ਵਾਲੋਂ ਕੋ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ ਹੈਂ ਲਾਖੋਂ ਰੰਜੋ-ਗ਼ਮ,
ਇਨੌਂ ਸੇ ਬਚ ਸਕਤਾ ਹੈ ਵੋਹ ਜੋ ਬਨਕੇ ਦੀਵਾਨਾ ਰਹੇ।
ਇਸ ਕੀ ਮਿੱਟੀ ਮੇਂ ਹੈ ਹਮ ਗਰਦਿਸ਼-ਨਸੀਬੋਂ[2] ਕਾ ਖ਼ਮੀਰ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਫਿਰ ਗਰਦਿਸ਼ ਮੇਂ ਪੈਮਾਨਾ ਰਹੇ?
ਸਾਕ਼ੀਆ! ਕੁਛ ਇਸ ਤਰਹ ਤਕ਼ਸੀਮ ਕਾ ਕਰ ਇੰਤਜ਼ਾਮ,
ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਿਸੀ ਕਾ ਭੀ ਨਾ ਪੈਮਾਨਾ ਰਹੇ।
ਸ਼ੌਕ ਇਤਨਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹੇਂ ਬਨਨੇ ਸੰਵਰਨੇ ਕਾ 'ਜਿਗਰ',
ਚਾਹਤੇ ਹੈਂ ਪਾਸ ਆਈਨਾ ਰਹੇ, ਸ਼ਾਨਾ[3] ਰਹੇ।

1. ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ 2. ਅਭਾਗੇ ਲੋਕ 3. ਕੰਘੀ।

ਤੁਮ ਹਮਾਰੇ ਮਰਨੇ ਪਰ ਕਿਉਂ ਰੋਨੇ ਚਿੱਲਾਨੇ ਲਗੇ?
ਹਮ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਥੇ ਯਹਾਂ, ਅਬ ਅਪਨੇ ਘਰ ਜਾਨੇ ਲਗੇ।
ਹੋ ਕੇ ਨਾਜ਼ੁਕ-ਤਨ ਗ਼ਮੇ-ਦੌਰਾਂ[1] ਕੇ ਮੂੰਹ ਆਨੇ ਲਗੇ,
ਹਮ ਵੋਹ ਆਈਨੇ ਹੈਂ, ਜੋ ਪੱਥਰ ਸੇ ਟਕਰਾਨੇ ਲਗੇ।
ਐ ਮਹੱਬਤ! ਤੂ ਨੇ ਕਿਆ ਸੇ ਕਿਆ ਬਨਾ ਡਾਲਾ ਹਮੇਂ,
ਜਿਨ ਕੋ ਸਮਝਾਤੇ ਥੇ ਹਮ, ਵੋਹ ਹਮ ਕੋ ਸਮਝਾਨੇ ਲਗੇ।
ਮੈਂ ਤੋ ਇਸ ਉੱਮੀਦ ਪਰ ਆਇਆ ਥਾ ਤੁਮ ਪੂੰਛੋਗੇ ਅਸ਼ਕ[2],
ਤੁਮ ਤੋ ਖ਼ੁਦ ਹਮਰਾਹ ਮੇਰੇ ਅਸ਼ਕ ਟਪਕਾਨੇ ਲਗੇ।
ਮੈਂ ਦੁਆਓਂ ਪਰ ਦੁਆਏਂ ਦੇ ਰਹਾ ਹੂੰ ਮੌਤ ਕੋ,
ਵੋਹ ਜੋ ਬਰਸਾਤੇ ਥੇ ਪੱਥਰ, ਫੂਲ ਬਰਸਾਨੇ ਲਗੇ।
ਹਮ ਤੋ ਸਮਝੇ ਥੇ ਕਿ ਘਬਰਾਏਂਗੇ ਆਹੇ-ਸਰਦ[3] ਸੇ,
ਵੋਹ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਸੇ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਖਾਨੇ ਲਗੇ।
ਐ ਮੁਸੱਵਿਰ[4]! ਖੀਂਚ ਐਸੇ ਢੰਗ ਸੇ ਤਸਵੀਰੇ-ਯਾਰ,
ਏਕ ਏਕ ਉਸਕੀ ਅਦਾ ਜਿਸ ਮੇਂ ਨਜ਼ਰ ਆਨੇ ਲਗੇ।
ਜਬ ਹੂਏ ਵੋਹ ਬਾਖ਼ਬਰ ਅਪਨੀ ਅਦਾਓਂ ਸੇ 'ਜਿਗਰ',
ਆਈਨੇ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਨੇ ਆਨੇ ਸੇ ਘਬਰਾਨੇ ਲਗੇ।

1. ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਗ਼ਮ 2. ਅੱਥਰੂ 3. ਠੰਡੀ ਆਹ 4. ਚਿੱਤਰਕਾਰ।

ਵੋਹ ਪਾਸ ਹੈਂ, ਸਬਜ਼ਾ[1] ਹੈ, ਲਬੇ-ਜੂ[2] ਹੈ, ਘਟਾ ਹੈ,
ਐਸੇ ਮੇਂ ਖ਼ਤਾਕੋਸ਼[3] ਨਾ ਹੋਨਾ ਭੀ ਖ਼ਤਾ ਹੈ।
ਬੜ੍ਹਨੇ ਕੋ ਬਸ਼ਰ ਚਾਂਦ ਸੇ ਭੀ ਆਗੇ ਬੜ੍ਹਾ ਹੈ,
ਯਿਹ ਦੇਖੀਏ ਕਿਰਦਾਰ ਬੜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟਾ ਹੈ।
ਯਿਹ ਮਾਨ ਲੀਆ ਜੌਰੋ-ਸਿਤਮ ਮੁਝ ਪੇ ਰਵਾ ਹੈ,
ਇਤਨਾ ਤੋ ਬਤਾ ਦੀਜੀਏ ਕਿਆ ਮੇਰੀ ਖ਼ਤਾ ਹੈ?
ਮੰਜ਼ੂਰ ਕਿਸੀ ਕੋ ਭੀ ਨਹੀਂ ਖ਼ਾਕ ਮੇਂ ਮਿਲਨਾ,
ਆਂਸੂ ਭੀ ਲਰਜ਼ਤਾ ਹੂਆ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਗਿਰਾ ਹੈ।
ਮੈਂ ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ "ਅਬ ਔਰ ਸਿਤਮ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ,"
ਵੋਹ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ, "ਹਮ ਨੇ ਅਭੀ ਆਗ਼ਾਜ਼[4] ਕੀਆ ਹੈ।"
ਕਿਉਂ ਜਾਊਂ ਨਾ ਅਪਨੀ ਨਿਗਾਹੇ-ਸ਼ੌਕ[5] ਕੇ ਕੁਰਬਾਂ,
ਸੌ ਪਰਦੇ ਮੇਂ ਭੀ ਇਸਨੇ ਤੁਝੇ ਦੇਖ ਲੀਆ ਹੈ।
ਮੈਂ ਹਾਰ ਕੇ ਜਬ ਬੈਠ ਗਿਆ ਦਿਲ ਨੇ ਸਦਾ ਦੀ,
"ਆ, ਉਸ ਸੇ ਮਿਲਾ ਦੂੰ, ਤੂ ਜਿਸੇ ਢੂੰਡ ਰਹਾ ਹੈ।"
ਇਸ ਦੌਰ ਮੇਂ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਸ਼ਰਾਫਤ ਨਹੀਂ ਚਲਤੀ,
ਹਮਨੇ ਤੋ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਸੇ ਬੜਾ ਕਾਮ ਲੀਆ ਹੈ।
ਕਹਿਨੇ ਕੋ ਤੋ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਤੁਝੇ ਲੋਗ ਮਸੀਹਾ6,
ਕਿਆ ਪਾਸ ਤੇਰੇ ਦਰਦੇ-'ਜਿਗਰ' ਕੀ ਭੀ ਦਵਾ ਹੈ?

---

1. ਹਰਿਆਲੀ 2. ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ 3. ਦੋਸ਼ੀ 4. ਆਰੰਭ 5. ਸ਼ੌਕੀਨ ਨਜ਼ਰ 6. ਮੁਰਦੇ ਜਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਸੋਜ਼ੇ-ਇਸ਼ਕ ਹੈ, ਲਬ ਪਰ ਫ਼ੁਗਾਂ ਨਹੀਂ,
ਯਾ ਰਬ! ਯਿਹ ਕੈਸੀ ਆਗ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਧੂਆਂ ਨਹੀਂ?
ਦਿਲ ਹੋ ਕਿ ਸੀਨਾ, ਦਰਦ ਕੀ ਸ਼ਿੱਦਤ[1] ਕਹਾਂ ਨਹੀਂ?
ਯਿਹ ਔਰ ਬਾਤ ਹੈ ਮੇਰੇ ਲਬ ਪਰ ਫ਼ੁਗਾਂ ਨਹੀਂ।
ਜਬ ਕੁਛ ਕਹੂੰ ਤੋ ਹੋਤਾ ਹੈ ਇਰਸ਼ਾਦ "ਚੁਪ ਰਹੋ",
ਰਹਿਤਾ ਹੂੰ ਚੁਪ ਤੋ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ, "ਮੂੰਹ ਮੇਂ ਜ਼ਬਾਂ ਨਹੀਂ?"
ਝੁਕਤਾ ਹੈ ਹਰ ਕਿਸੀ ਕਾ ਤੇਰੇ ਆਸਤਾਂ ਪੇ ਸਰ,
ਸ਼ਾਯਦ ਜਹਾਂ ਮੇਂ ਔਰ ਕੋਈ ਆਸਤਾਂ ਨਹੀਂ।
ਕਿਉਂ ਆਪ ਕੇ ਸਿਤਮ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਕਰੂੰ ਨਾ ਮੈਂ,
ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਮੂੰਹ ਮੇਂ ਜ਼ਬਾਂ ਨਹੀਂ?
ਦੈਰੋ-ਹਰਮ[2] ਹੀ ਮੇਂ ਤੁਝੇ ਕਿਉਂ ਢੂੰਡਤਾ ਫਿਰੂੰ,
ਦੁਨੀਆ-ਏ-ਹਸਤ[3] ਮੇਂ ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ ਕਹਾਂ ਨਹੀਂ?
ਕਿਉਂ ਹੈ ਇਸੀ ਪੇ ਤੇਰਾ ਕਰਮ? ਐ ਨਿਗਾਹੇ-ਬਰਕ[4],
ਕਿਆ ਗੁਲਸਿਤਾਂ ਮੇਂ ਔਰ ਕੋਈ ਆਸ਼ੀਆਂ ਨਹੀਂ?
ਰਹਿਕਰ ਹਮਾਰੇ ਖ਼ਾਨਾਇ-ਦਿਲ ਹੀ ਮੇਂ ਦੇਖੀਏ,
ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਕੋਈ ਔਰ ਤੋ ਐਸਾ ਮਕਾਂ ਨਹੀਂ।
ਨਾਜ਼ਾਂ[5] 'ਜਿਗਰ' ਹੂੰ ਅਪਨੇ ਦਿਲੇ-ਦਾਗ਼ਦਾਰ ਪਰ,
ਇਸ ਬਾਗ਼ ਕੀ ਬਹਾਰ ਕੋ ਖੌਫ਼ੇ-ਖ਼ਜ਼ਾਂ[6] ਨਹੀਂ।

---

1. ਅਧਿਕਤਾ 2. ਮੰਦਿਰ ਤੇ ਮਸੀਤ 3. ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੰਸਾਰ 4. ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਅੱਖ 5. ਫ਼ਖ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 6. ਪਤਝੜ ਦਾ ਡਰ।

ਉਸ ਕੂਚੇ ਮੇਂ ਜਾਨੇ ਕੀ ਯਿਹ ਤੂ ਨੇ ਜੋ ਠਾਨੀ ਹੈ,
ਕੁਛ ਸੋਚ ਦਿਲੇ-ਨਾਦਾਂ! ਕਿਆ ਜਾਨ ਗੰਵਾਨੀ ਹੈ?
ਕਿਆ ਖ਼ੂਬ ਤੇਰੀ ਸੂਰਤ, ਕਿਆ ਖ਼ੂਬ ਜਵਾਨੀ ਹੈ,
ਯਿਹ ਸੁਬਹੇ-ਕ਼ਿਆਮਤ[1] ਹੈ, ਵੋਹ ਸੁਬਹ ਸੁਹਾਨੀ ਹੈ।
ਅਸ਼ਕੋਂ ਕੀ ਰਵਾਨੀ ਪਰ ਯਿਹ ਦਾਦ ਮਿਲੀ ਮੁਝ ਕੋ,
"ਬਹਿਤਾ ਰਹੇ ਮਹਿਸ਼ਰ[2] ਤੱਕ, ਕਿਆ ਸਾਫ਼ ਯਿਹ ਪਾਨੀ ਹੈ।"
ਹਾਲੇ-ਸ਼ਬੇ-ਗ਼ਮ[3] ਸੁਨ ਕਰ ਯੂੰ ਕਹਿਨੇ ਲਗਾ ਕੋਈ,
"ਕਿਆ ਖ਼ੂਬ ਯਿਹ ਕ਼ਿੱਸਾ ਹੈ, ਕਿਆ ਖ਼ੂਬ ਕਹਾਨੀ ਹੈ",
ਪਲਕੋਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਰੋਕਾ, ਲੇਕਿਨ ਨਾ ਰੁਕੇ ਆਂਸੂ,
ਤਿਨਕੋਂ ਸੇ ਯਿਹ ਕਿਆ ਰੁਕਤੀ? ਦਰਿਆ ਕੀ ਰਵਾਨੀ ਹੈ।
ਪੈਗ਼ਾਮ ਤੋ ਆਇਆ ਹੈ ਵੋਹ ਆਏਂਗੇ ਮਿਲਨੇ ਕੋ,
ਕਿਆ ਮੁਝ ਕੋ ਯਕ਼ੀਂ ਆਏ, ਪੈਗ਼ਾਮ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੈ।
ਜਬ ਆਹ ਭਰੀ ਮੈਂ ਨੇ ਆਸੂ ਭੀ ਤੋ ਨਿਕਲੇਂਗੇ,
ਪੁਰਵਾਈ ਕਾ ਚਲਨਾ ਭੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।
ਦਿਲ ਲੂਟਾ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਕਾ, ਲੀ ਜਾਨ ਭੀ ਲਾਖੋਂ ਕੀ,
ਚੰਗੇਜ਼ ਸੇ ਜ਼ਾਲਿਮ-ਤਰ ਉਸ ਬੁਤ ਕੀ ਜਵਾਨੀ ਹੈ।
ਦਿਲ ਦੇ ਕੇ 'ਜਿਗਰ'! ਉਨ ਕੋ ਅਬ ਜਾਨ ਨਾ ਦੂੰਗਾ ਮੈਂ,
ਯਿਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਠਹਿਰਾ ਹੈ, ਅਬ ਦਿਲ ਮੇਂ ਯਿਹ ਠਾਨੀ ਹੈ।

1. ਪ੍ਰਲਯ ਦੀ ਸਵੇਰ 2. ਕ਼ਿਆਮਤ 3. ਗ਼ਮ ਦੀ ਰਾਤ ਦਾ ਹਾਲ।

ਖ਼ਾਹਿਸ਼ੇਂ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਪੈਦਾ ਦਿਲ ਜਲਾਨੇ ਕੇ ਲੀ
ਬਿਜਲੀਓਂ ਕੋ ਪਾਲਤਾ ਹੂੰ ਆਸ਼ੀਆਨੇ ਕੇ ਲੀ
ਮਿਲ ਗਿਆ ਸਰ ਕੋ ਵੋਹ ਸੰਗੇ-ਦਰ[1] ਸਰਹਾਨੇ ਕੇ ਲੀ
ਮਿਲ ਗਈ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਕੋ ਠਿਕਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ
ਹਸਰਤੋਂ ਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਕ਼ਦਰ ਦਿਲ ਮੇਂ ਹਜੂ
ਸਾਂਸ ਰਸਤਾ ਢੂੰਡਤੀ ਹੈ ਆਨੇ ਜਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ
ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਮੇਂ ਤੋ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੀ ਜਲਾਤੇ ਹੈਂ ਮੁਝੇ
ਮਰ ਗਿਆ ਤੋ ਦੋਸਤ ਆਏਂਗੇ ਜਲਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ
ਦਿਲ ਹਮਾਰਾ ਲੇ ਕੇ ਰਖ ਲੋ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਕੇ ਪਾਸ ਤੁਮ
ਕਾਮ ਆਏਗਾ ਤੁਮਾਰੇ ਗ਼ਮ ਉਠਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ
ਸ਼ਰਹੇ-ਗ਼ਮ[2] ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਲਾਜ਼ਿਮ ਹੈਂ ਆਂਸੂ ਖ਼ੂਨ ਕੇ
ਚਾਹੀਏ ਰੰਗੀਂ ਇਬਾਰਤ[3] ਇਸ ਫ਼ਸਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ
ਬੈਠੀਏ, ਕੁਛ ਅਪਨੀ ਕਹੀਏ ਔਰ ਕੁਛ ਸੁਨੀਏ ਮੇਰੀ
ਆਪ ਆਤੇ ਹੀ ਹੂਏ ਬੇਤਾਬ[4] ਜਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ।
ਯਿਹ ਤਬਸੱਮ[5], ਯਿਹ ਅਦਾ, ਯਿਹ ਨਾਜ਼, ਯਿਹ ਚਿਤਵਨ ਤੇਰੀ,
ਸਾਰੇ ਖ਼ੰਜਰ ਹੈਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਪਰ ਚਲਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ।
ਪਾਰਸਾਈ[6] ਛੋੜੀਏ ਅਹਿਦੇ-ਜਵਾਨੀ ਮੇਂ 'ਜਿਗਰ'!
ਯਿਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਪੀਨੇ ਪਿਲਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ।

---

1. ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਪੱਥਰ 2. ਦੁਖ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ 3. ਬਿਆਨ, ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ 4. ਬੇਚੈਨ 5. ਮੁਸਕਾਨ 6. ਪਰਹੇਜ।

ਹਮ ਅਬਸ[1] ਨਾਲਾ-ਏ-ਸ਼ਬਗੀਰ[2] ਲੀਏ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ,
ਜੋ ਖ਼ਤਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਵੋਹ ਤੀਰ ਲੀਏ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ।
ਕ਼ਤਲ ਕਰਨੇ ਕੋ ਮੇਰੇ ਏਕ ਅਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ,
ਆਪ ਕਿਉਂ ਹਾਥ ਮੇਂ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਲੀਏ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ?
ਜਿਸ ਤਰਹ ਲਾਸ਼ ਉਠਾਏ ਹੂਏ ਫਿਰਤਾ ਹੋ ਕੋਈ,
ਉਸ ਤਰਹ ਹਮ ਦਿਲੇ-ਦਿਲਗੀਰ[3] ਲੀਏ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ।
ਹੁਸਨ ਵਾਲੋਂ ਕੋ ਭੀ ਜੀਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ ਯਿਹ ਲੋਗ,
ਸ਼ਮਾਂ ਕੇ ਕ਼ਤਲ ਕੋ ਗੁਲਗੀਰ[4] ਲੀਏ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ।
ਸ਼ਬੇ-ਫ਼ੁਰਕ਼ਤ ਕੇ ਅੰਧੇਰੋਂ ਕਾ ਅਸਰ ਕਿਆ ਹਮ ਪਰ,
ਹਮ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਕੀ ਤਨਵੀਰ[5] ਲੀਏ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ।
ਦਿਲ ਸੇ ਜਾਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ 'ਜਿਗਰ'! ਉਸ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਕਾ ਧਿਆਨ,
ਸਾਥ ਦੀਵਾਨੇ ਕੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਲੀਏ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ।

---

1. ਵਿਅਰਥ 2. ਰਾਤ ਦਾ ਰੋਣਾ 3. ਦੁਖੀ ਦਿਲ 4. ਬੱਤੀ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਕੈਂਚੀ 5. ਰੋਸ਼ਨੀ।

ਫਲਕ ਕੀ ਜਫ਼ਾਓਂ[1] ਸੇ ਤੰਗ ਆ ਕਰ ਆਖ਼ਿਰ, ਕੀਆ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੇ ਜਬ ਰ ਰੋਜ਼ ਨਾਲਾ[2]।
ਜ਼ਮੀਂ ਤਕ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਕੀ ਆਈਂ ਸਦਾਏਂ, "ਹਮੇਂ ਮਾਰ ਡਾਲਾ, ਹਮੇ ਮਾਰ ਡਾਲਾ!"
ਬੜੀ ਦੇਰ ਕੇ ਬਾਅਦ ਆਇਆ ਹੂੰ ਸਾਕ਼ੀ, ਕਹਾਂ ਤਕ ਤੂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਗਾ ਪਿਆਲਾ?
ਤਕੱਲੁਫ਼[3] ਕੋ ਛੋੜ ਔਰ ਰਖ ਦੇ ਪਿਆਲਾ, ਜੋ ਮਟਕਾ ਪੜਾ ਹੈ ਉਸੀ ਤੇ ਉਠਾ ਲਾ।
ਕਹਾਂ ਮਦ ਭਰੀ ਥੀਂ ਯਿਹ ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹੇਂ? ਕਹਾਂ ਤੁਝ ਮੇਂ ਥੀਂ ਪਿਆਰੀ ਆਰੀ ਅਦਾਏਂ,
ਯਿਹ ਸਾਰਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਕ਼ ਕਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਹੁਸਨ ਕੋ ਜਿਸਨੇ ਮੇਂ ਢਾਲਾ।
ਯਿਹ ਕਿਆ ਮਾਜਰਾ ਹੈ, ਯਿਹ ਕਿਆ ਮਜ਼ਹਕਾ[5] ਹੈ, ਯਿਹ ਕਿਆ ਦੋਸਤੀ ਹੈ, ਯਿਹ ਕਿ ਦਿਲਲਗੀ ਹੈ?
ਉਧਰ ਗੋਸ਼ਾ-ਏ-ਦਿਲ[6] ਮੇਂ ਤੂ ਨੇ ਜਗਹ ਦੀ, ਇਧਰ ਅਪਨੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਸੇ ਕੋ ਨਿਕਾਲਾ।
ਨਾ ਦੇ ਚਾਰਾਗਾਰ[7]! ਮੁਝ ਕੋ ਝੂਟੇ ਦਿਲਾਸੇ, ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਭੀ ਹੋਨੇ ਕਾ ਰੀ ਦਵਾ ਸੇ,
ਅਗਰ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਤੂ ਮੁਝ ਕੋ ਬਚਾਨਾ, ਅਭੀ ਉਠ ਕੇ ਜਾ ਔਰ ਉ ਕੋ ਬਲਾ ਲਾ।
ਬੜੀ ਚਸ਼ਮੇ-ਗਿਰਿਆਂ[8] ਨੇ ਜ਼ਹਿਮਤ[9] ਉਠਾਈ, ਜੋ ਦਿਲ ਮੇਂ ਲਗੀ ਥੀ ਨਾ ਮ ਹੋਨੇ ਪਾਈ,
ਬੁਝਾਨੇ ਕੀ, ਕੀ ਜਿਸ ਕ਼ਦਰ ਹਮ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਭੜਕਤੀ ਗਈ ਉਸ ਕ਼ਦ ਯਿਹ ਜਵਾਲਾ।
ਕੀਆ ਗ਼ੌਰ ਹਮ ਨੇ ਤੋ ਯਿਹ ਰਾਜ਼ ਜਾਨਾ, ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ ਮੁਰਦੋਂ ਕਾ ਲਿਮ ਜ਼ਮਾਨਾ,
ਜਿਸੇ ਉਮਰ ਭਰ ਇਸ ਨੇ ਰੱਖਾ ਬਰਿਹਨਾ[10], ਮਰਾ ਜਬ ਤੋ ਡਾਲਾ ਬਦ.. ਪਰ ਦੋਸ਼ਾਲਾ।
'ਜਿਗਰ'! ਜਲਵਾਏ-ਯਾਰ ਜਬ ਦਿਲ ਮੇਂ ਪਾਊਂ, ਤੋ ਕਿਉਂ ਇਸ ਕੇ ਆਗੇ ਨਾ ਸਰ ਕੋ ਝੁਕਾਊਂ,
ਯਹੀ ਮੇਰਾ ਕਾਅਬਾ, ਯਹੀ ਹੈ ਕਲੀਸਾ[11], ਯਹੀ ਮੇਰਾ ਮੰਦਿਰ, ਯਹੀ ਹੈ ਸ਼ਿਵਾਲਾ।

---

1. ਅਤਿਆਚਾਰ 2. ਰੁਦਨ 3. ਬਨਾਵਟ 4. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ 5. ਮਖ਼ੌਲ 6. ਦਿਲ ਦੀ ਨੁੱਕਰ 7. ਹਕੀਮ 8. ਰੋਂਦੀ ਅੱਖ 9. ਕਸ਼ਟ 10. ਨੰਗਾ 11. ਗਿਰਜਾ।

ਅੱਛੀ ਸੂਰਤ ਸੇ ਆਸ਼ਨਾਈ[1] ਕੀ,
ਹਮ ਨੇ ਬਸ ਇਕ ਯਹੀ ਬੁਰਾਈ ਕੀ,
ਆਪ ਸੇ ਸੁਲਹ ਕਰਨੇ ਕੀ ਖ਼ਤਿਰ,
ਹਮ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਸੇ ਬੜੀ ਲੜਾਈ ਕੀ।
ਐਸੀ ਦੌਲਤ ਹੈ ਹੁਸਨ ਜਿਸ ਕੇ ਲੀਏ,
ਬਾਦਸ਼ਾਹੋਂ ਨੇ ਭੀ ਗਦਾਈ[2] ਕੀ।
ਸ਼ਿਕਵਾ-ਏ-ਜੌਰ[3] ਉਨ ਸੇ ਕੌਨ ਕਰੇ?
ਕਿਸ ਕੋ ਜੁਰਅਤ ਹੈ ਲਬ-ਕੁਸ਼ਾਈ[4] ਕੀ?
ਜੀ ਸੇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਨਾ ਆਦਮੀ ਜਬ ਤਕ,
ਸ਼ਬ ਗੁਜ਼ਰਤੀ ਨਹੀਂ ਜੁਦਾਈ ਕੀ।
ਆਦਮੀ ਮਰਕੇ ਜਨਮ ਲੇਤਾ ਹੈ,
ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾਈ ਕੀ,
ਵਾਦਾ-ਏ-ਯਾਰ ਤਕ ਨਾ ਸਾਥ ਦੀਆ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਭੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਕੀ।
ਤੁਮ ਸੇ ਮਿਲ ਕਰ ਜੋ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹੈ ਮਜ਼ੇ,
ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਹੈ ਸਭ ਜੁਦਾਈ ਕੀ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਬ 'ਜਿਗਰ'! ਬਨੀ ਦੁਸ਼ਮਨ,
ਮੌਤ ਨੇ ਹਮ ਸੇ ਆਸ਼ਨਾਈ ਕੀ।

---

1. ਦੋਸਤੀ 2. ਫ਼ਕੀਰੀ 3. ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਯਤ 4. ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਣਾ।

ਜਬ ਮੁਕ਼ੱਦਰ ਹੀ ਹੋ ਬੁਰਾ ਅਪਨਾ,
ਫਿਰ 'ਜਿਗਰ'! ਕਿਆ ਕਰੇ ਕੀਆ ਅਪਨਾ?
ਸਾਥ ਦੇ ਨਾਲਾ-ਏ-ਰਸਾ[1] ਅਪਨਾ,
ਹੈ ਫ਼ਲਕ ਸੇ ਮੁਕ਼ਾਬਲਾ ਅਪਨਾ।
ਜਬ ਚਮਨ ਹੀ ਉਜੜ ਗਿਆ ਅਪਨਾ
ਕਿਆ ਬਹਾਰੋਂ ਸੇ ਵਾਸਤਾ ਅਪਨਾ?
ਬੁਤ ਕਰੇਂਗੇ ਬਿਗਾੜ ਕਿਆ ਅਪਨਾ?
ਜਬ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ ਖ਼ੁਦਾ ਅਪਨਾ।
ਤਰਕੇ-ਉਲਫ਼ਤ ਪੇ ਕਿਆ ਕਹੂੰ? ਐ ਦਿਲ!
ਸੋਚ ਲੇ ਖ਼ੁਦ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਅਪਨਾ।
ਖ਼ਾਕ ਮੇਂ ਮਿਲ ਗਏ ਸਭੀ ਅਰਮਾਂ।
ਲੁਟ ਗਿਆ ਹਾਏ, ਕ਼ਾਫ਼ਿਲਾ ਅਪਨਾ!
ਇਸ਼ਕ਼ ਸੇ ਫ਼ਾਇਦਾ ਯਹੀ ਕੁਛ ਹੈ,
ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਾ-ਬਜਾ ਅਪਨਾ।
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਇਸ ਜਹਾਂ ਕੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ,
ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਭੀ ਆਸ਼ਨਾ ਅਪਨਾ।

ਾਮਯਾਬ ਫ਼ਰਿਆਦ।

ਗ਼ਮ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੁਨਤਾ ਹੂੰ ਫਬਤੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੀ,
ਲੱਜ਼ਤੇਂ ਉਠਾਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਦਿਲ ਲਗਾਨੇ ਕੀ।
ਆਪ ਚਾਂਦ ਸਾ ਮੁਖੜਾ ਲੇ ਕੇ ਕਿਸ ਦਿਨ ਆਏਂਗੇ?
ਦੂਰ ਹੋਗੀ ਤਾਰੀਕੀ[1] ਕਬ ਗ਼ਰੀਬਖ਼ਾਨੇ ਕੀ?
ਕਾਟ ਕਰ ਜ਼ਬਾਂ ਮੇਰੀ, ਲਬ ਮੇਰੇ ਭੀ ਸੀ ਡਾਲੇ,
ਦਾਦ ਯਿਹ ਮਿਲੀ ਮੁਝ ਕੋ ਹਾਲੇ-ਦਿਲ ਸੁਨਾਨੇ ਕੀ।
ਖ਼ਾਕ ਹੋ ਕੇ ਉੱਠੂੰਗਾ ਤੇਰੇ ਆਸਤਾਨੇ ਸੇ,
ਬੈਠਾ ਹੂੰ ਕ਼ਸਮ ਖਾ ਕਰ ਤੇਰੇ ਆਸਤਾਨੇ ਕੀ।
ਖ਼ਾਕ ਤੂ ਸਿਲਾ ਦੇਗਾ ਬੇਵਫ਼ਾ! ਵਫ਼ਾਓਂ ਕਾ,
ਜਬ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਤੁਝ ਕੋ ਕਿਆ ਬਦੀ ਹੈ, ਕਿਆ ਨੇਕੀ?
ਬਿਜਲੀਉਂ ਕੀ ਯੂਰਿਸ਼[2] ਹੈ, ਆਂਧੀਉਂ ਕੀ ਸ਼ੋਰਿਸ਼[3] ਹੈ,
ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਤੋ ਰੱਖੀ ਹੈ ਤਰਹ[4] ਆਸ਼ਿਆਨੇ ਕੀ।
ਸਾਥ ਦਿਲ ਉੜਾਨੇ ਕੇ, ਹੋਸ਼ ਭੀ ਉੜਾਤੇ ਹੋ,
ਕਿਸ ਸੇ ਯਿਹ ਅਦਾ ਸੀਖੀ ਤੁਮ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਨੇ ਕੀ?
ਲੇ ਗਿਆ ਜੋ ਦਿਲ ਕੋਈ, ਇਸਕਾ ਗ਼ਮ ਨਹੀਂ ਮੁਝ ਕੋ,
ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ 'ਜਿਗਰ'! ਅਬ ਤੋ ਜਾਨ ਕੇ ਬਚਾਨੇ ਕੀ।

---

1. ਹਨੇਰਾ 2. ਹਮਲਾ 3. ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ 4. ਬੁਨਿਆਦ।

ਪੱਥਰ ਹੈ, ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਵੋਹ, ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਯਕ਼ੀਂ ਸੇ,
ਹੋਤੀ ਨਹੀਂ ਮਹੱਬਤ ਜਿਸਕੋ ਕਿਸੀ ਹਸੀਂ ਸੇ।

ਪਾਬੰਦ ਹੁਸਨ ਵਾਲੇ 'ਹਾਂ' ਕੇ ਭੀ ਜਬ ਨਹੀਂ ਹੈਂ,
ਮਾਯੂਸ[1] ਹੋ ਨਾ ਐ ਦਿਲ ਉਨ ਕੀ 'ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ' ਸੇ।

ਜੱਨਤ ਮੇਂ ਇਨ ਬੁਤੋਂ ਸਾ ਸ਼ਾਯਦ ਮਿਲੇ ਨਾ ਕੋਈ,
ਐ ਕਾਸ਼! ਏਕ ਦੋ ਕੋ ਲੇਜਾ ਸਕੂੰ ਯਹੀਂ ਸੇ।

ਬੇ-ਚਾਰਗੀ ਹੈ ਕਿਆ ਸ਼ੈ, ਪੂਛੇ ਯਿਹ ਉਸ ਸੇ ਕੋਈ,
ਜੋ ਪੂੰਛਤਾ ਹੈ ਆਂਸੂ ਅਪਨੀ ਹੀ ਆਸਤੀਂ ਸੇ।

ਵੋਹ ਏਕ ਸੰਗਰੇਜ਼ਾ[2], ਯਿਹ ਇਕ ਗੁਲੇ-ਸਗੁਫ਼ਤਾ[3],
ਮੈ ਚਾਂਦ ਕੋ ਮਿਲਾ ਦੂੰ ਕਿਉਂਕਰ ਤੇਰੀ ਜਬੀਂ[4] ਸੇ।

"ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੁਝ ਸਾ, ਹਰ ਇਕ ਯਹੀ ਕਹੇਗਾ,
ਯਿਹ ਬਾਤ ਪੂਛ ਦੇਖੇ ਬੇਸ਼ਕ ਕਿਸੀ ਹਸੀਂ ਸੇ।

ਅਸ਼ਆਰ[5] ਸਬ 'ਜਿਗਰ' ਨੇ ਕਿਆ ਦਿਲਨਸ਼ੀਂ[6] ਕਹੇ ਹੈਂ,
ਗੂੰਜੀ ਹੈ ਖ਼ੂਬ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਤਹਿਸੀਨੋ-ਆਫ਼ਰੀਂ[7] ਸੇ।

. ਨਿਰਾਸ਼ 2. ਪੱਥਰ ਦਾ ਟੁਕੜਾ 3. ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ 4. ਮੱਥਾ 5. ਸ਼ੇਅਰ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ 6. ਮਨਮੋਹਣੇ 7. ਸ਼ਾਬਾਸ਼,
ਾਹ ਵਾਹ।

ਆਂਖ ਨਹੀਂ ਵੋਹ ਜੋ ਅਸ਼ਕਬਾਰ[1] ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਦਿਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵੋਹ ਜੋ ਬੇਕ਼ਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਕੌਨ ਸੀ ਜਾਨ ਆਪ ਪਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਸੱਦੁਕ਼[2]?
ਕੌਨ ਸਾ ਦਿਲ ਆਪ ਪਰ ਨਿਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ?
ਤੇਰਾ ਕਰਮ[3] ਹੈ ਅਗਰ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਬਾਹਰ,
ਮੇਰੇ ਗੁਨਾਹੋਂ ਕਾ ਭੀ ਸ਼ੁਮਾਰ[4] ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਵਾਅਦਾ-ਏ-ਫ਼ਰਦਾ[5] ਸੇ ਤੇਰੇ ਕਿਆ ਹੋ ਮੁਸੱਰਤ[6]?
ਮੁਝ ਕੋ ਤੋ ਇਕ ਪਲ ਕਾ ਏਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਕ਼ਬਰ ਮੇਂ ਤੜਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਫ਼ਿਕਰੇ-ਕ਼ਿਆਮਤ[7],
ਮਰ ਕੇ ਭੀ ਇਨਸਾਨ ਕੋ ਕ਼ਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਜਿਸ ਮੇਂ ਨਾ ਗੁਲਰੇਜ਼[8] ਹੋ ਨਿਹਾਲੇ-ਤਮੰਨਾ[9],
ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਮੇਂ ਵੋਹ ਬਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਹੈ ਯਿਹ ਮੇਰੀ ਬੇਕ਼ਰਾਰੀਓਂ ਕਾ ਤਾਅਸੁੱਰ[10],
ਉਨ ਕੋ ਸੁਨਾ ਹੈ ਉਧਰ ਕ਼ਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਮੋਅਤਬਰ[11] ਉਸ ਵਕ਼ਤ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਵਹਿਸ਼ਤ[12],
ਦਾਮਨੇ-ਹਸਤੀ[13] ਜੋ ਤਾਰ ਤਾਰ[14] ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਯਿਹ ਦਰਦ ਸ਼ਾਮੋ-ਸਹਰ[15] ਕਿਓਂ?
ਮੁਝ ਕੋ 'ਜਿਗਰ' ਜਬ ਕਿਸੀ ਸੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

---

1. ਅੱਥਰੂ ਵਹਾਉਣ ਵਾਲੀ 2. ਕੁਰਬਾਨ 3. ਕਿਰਪਾਲਤਾ 4. ਗਿਣਤੀ 5. ਕੱਲ ਦਾ ਵਾਅਦਾ 6. ਖ਼ੁਸ਼ੀ 7. ਦੀ ਚਿੰਤਾ 8. ਖਿੜਨਾ 9. ਆਸ ਦਾ ਬੂਟਾ 10. ਪ੍ਰਭਾਵ 11. ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ 12. ਦੀਵਾਨਗੀ 13. ਜੀਵਨ ਝੋ ਫਟਿਆ, ਲੀਰੋ ਲੀਰ 15. ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ।

ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਾ ਮੇਰੀ ਆਖੋਂ ਸੇ ਜੋ ਬਹਿਤਾ ਪਾਨੀ,
ਹੋ ਗਿਆ ਸ਼ਰਮ ਸੇ ਦਰਿਆ ਕਾ ਕਲੇਜਾ ਪਾਨੀ।
ਆਤਿਸ਼ੇ-ਗ਼ਮ[1] ਨੇ ਕੀਆ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਬਦਨ ਕਾ ਪਾਨੀ,
ਲਾਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਪੇ ਭੀ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਨਾ ਨਿਕਲਾ ਪਾਨੀ।
ਵੋਹ ਸ਼ਬੇ-ਹਿਜਰ[2] ਮੇਰੇ ਦੀਦਾ-ਏ-ਤਰ[3] ਕੋ ਦੇਖੇ,
ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਖਾ ਨਾ ਹੋ ਸਾਵਨ ਮੇਂ ਬਰਸਤਾ ਪਾਨੀ।
ਪਾਂਚਵੇਂ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰੋ ਲੇਤਾ ਹੂੰ,
ਦੇਰ ਤਕ ਰੁਕਨੇ ਸੇ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਗਦਲਾ ਪਾਨੀ।
ਅਹਿਲੇ-ਜ਼ਿੰਦਾਂ[4] ਕਰੇਂ ਅਸ਼ਕੋਂ ਪੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਅਪਨਾ।
ਕੈਦਖ਼ਾਨੋਂ ਮੇਂ ਯਹੀ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ਦਾਨਾ ਪਾਨੀ।
ਅਸ਼ਕ ਕਮ ਹੋਨੇ ਨਾ ਪਾਏ ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਕਭੀ,
ਯਿਹ ਵੋਹ ਦਰਿਆ ਹੈਂ ਕਭੀ ਜਿਨ ਕਾ ਨਾ ਉਤਰਾ ਪਾਨੀ।
ਇਸ਼ਕ ਕੋ ਮੈਂ ਤੋ ਫ਼ਕ਼ਤ[5] ਖੇਲ ਸਮਝਤਾ ਥਾ, ਮਗਰ,
ਕਰ ਦੀਆ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਖ਼ੂਨ ਪਸੀਨਾ ਪਾਨੀ।
ਤੂ ਨੇ ਗ਼ਰਕ਼ਾਬ[6] ਕੀਆ ਮੁਝ ਕੋ, ਜਲਾਇਆ ਮੁਝ ਕੋ,
ਅਸ਼ਕੇ-ਗ਼ਮ[7]! ਅਬ ਮੈਂ ਤੁਝੇ ਆਗ ਕਹੂੰ ਯਾ ਪਾਨੀ?
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਹਜ਼ਰਤੇ ਸਾਹਿਰ 'ਕਾ ਕਰਮ ਹੈ', ਵਰਨਾ,
ਮੁਝ ਸੇ ਇਸ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਮੀਂ ਸੇ ਨਾ ਨਿਕਲਤਾ ਪਾਨੀ।

---

1. ਦੁਖ ਦੀ ਅੱਗ 2. ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਰਾਤ 3. ਗਿੱਲੀ ਅੱਖ 4. ਕੈਦੀ 5. ਕੇਵਲ 6. ਡੋਬਿਆ 7. ਦੁਖ ਦਾ ਅੱਥਰੂ।

ਮਹੱਬਤ ਕਰ ਕੇ ਹਮ ਪਛਤਾ ਰਹੇ ਹੈਂ,
ਸਜ਼ਾ ਅਪਨੇ ਕੀਏ ਕੀ ਪਾ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਮਹੱਬਤ ਮੇਂ ਹੈ ਦਿਲ ਰਹਿਬਰ[1] ਹਮਾਰਾ,
ਜਿਧਰ ਲੇ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ, ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਉਨ੍ਹੇਂ ਸ਼ਕ ਹੈ ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਪੇ ਸ਼ਾਯਦ,
ਗੁਨਾਹ ਕਰਨੇ ਸੇ ਜੋ ਘਬਰਾ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਵੋਹ ਮੇਰੇ ਸਾਮਨੇ ਆਏਂਗੇ ਕਿਓਂ-ਕਰ?
ਜੋ ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਸ਼ਰਮਾ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਸਫ਼ੀਨਾ[2] ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾ ਬੜ੍ਹ ਰਹਾ ਹੈ,
ਤਲਾਤੁਮ[3] ਪਰ ਤਲਾਤੁਮ ਆ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਹੂਈ ਹੈਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵੀਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰੋਂ,
ਖ਼ੁਦਾ ਜਾਨੇ ਕਿਧਰ ਸਬ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ।
ਹਮ ਉਸ ਬੁਤ ਕੀ ਗਲੀ ਮੇਂ ਮੁੱਦਤੋਂ ਸੇ,
'ਜਿਗਰ'! ਠੋਕਰ ਪੇ ਠੋਕਰ ਖਾ ਰਹੇ ਹੈਂ।

---

1. ਆਗੂ 2. ਬੇੜੀ 3. ਥਪੇੜੇ।

ਕੌਨ ਹੈ ਔਰ ਗ਼ਮ ਕੇ ਮਾਰੋਂ ਕਾ?
ਤੂ ਸਹਾਰਾ ਹੈ ਬੇਸਹਾਰੋਂ ਕਾ।
ਫੂਲ ਸ਼ਾਖੋਂ ਸੇ ਤੋੜਨੇ ਵਾਲੋ
ਯਿਹ ਤੋ ਮਤਲਬ ਨਾ ਥਾ ਬਹਾਰੋਂ ਕਾ।
ਚਾਰਾਗਰ[1] ਹਾਰ ਥਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ,
ਅਬ ਖ਼ੁਦਾ ਹੀ ਹੈ ਗ਼ਮ ਕੇ ਮਾਰੋਂ ਕਾ।
ਹੈ ਤਮੰਨਾ ਅਗਰ ਗੁਲੋਂ ਕੀ ਤੁਝੇ,
ਖ਼ੌਫ਼ ਫਿਰ ਦਿਲ ਮੇਂ ਰਖ ਨਾ ਖ਼ਾਰੋਂ[2] ਕਾ।
ਛੋੜ ਐ ਨਾਖ਼ੁਦਾ[3]! ਯਿਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ੇ-ਖ਼ਾਮ,
ਸ਼ੌਕ਼ ਮੁਝ ਕੋ ਨਹੀਂ ਕਿਨਾਰੋਂ ਕਾ।
ਫੂਲ ਕਿਉਂ ਹੰਸ ਰਹੇ ਹੈਂ ਗੁਲਸ਼ਨ ਮੇਂ?
ਕੁਛ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਬਹਾਰੋਂ ਕਾ।
ਸ਼ਾਯਦ ਉਸ ਮੇਹਰ-ਵਸ਼[4] ਕੋ ਦੇਖਾ ਹੈ,
ਚਿਹਰਾ ਉਤਰਾ ਹੂਆ ਹੈ ਤਾਰੋਂ ਕਾ।
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਆਜ ਕਲ ਕੀ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ,
ਕੌਨ ਹੈ ਹਮ ਸੇ ਖ਼ਾਕਸਾਰੋਂ[5] ਕਾ?

---

1. ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 2. ਕੰਡੇ 3. ਮਲਾਹ 4. ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ 5. ਨਿਮਾਣੇ।

ਜਜ਼ਬਾ-ਏ-ਦਿਲ ਕੋ ਆਜ਼ਮਾਏ ਕੋਈ,
ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੂ ਸੇ ਉਠ ਜਾਏ ਕੋਈ।
ਦਿਲ ਕਿਸੀ ਕਾ ਅਗਰ ਦੁਖਾਏ ਕੋਈ,
ਫਿਰ ਕਰੇ ਕਿਓਂ ਨਾ ਹਾਏ ਹਾਏ ਕੋਈ।
ਪਹਿਲੇ ਆਈਨਾ ਦੇਖ ਆਏ ਕੋਈ,
ਮੁਝ ਪੇ ਫਿਰ ਤੋਹਮਤੇਂ ਲਗਾਏ ਕੋਈ।
ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਓ, ਮਗਰ ਖ਼ਿਆਲ ਰਹੇ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੇ ਨਾ ਤੰਗ ਆਏ ਕੋਈ।
ਖ਼ੁਦਨੁਮਾਈ[1] ਕਾ ਦਰਸ[2] ਦੇਤਾ ਹੈ,
ਆਈਨੇ ਕੋ ਨਾ ਮੂੰਹ ਲਗਾਏ ਕੋਈ।
ਆਤਿਸ਼ੇ-ਗੁਲ ਸੇ ਜਲ ਰਹਾ ਹੈ ਚਮਨ,
ਆਸ਼ੀਆਨਾ ਕਹਾਂ ਬਨਾਏ ਕੋਈ?
ਬੈਠਨੇ ਕੋ ਜਗਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ,
ਤੇਰੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ ਖ਼ਾਕ ਆਏ ਕੋਈ?
ਦਿਲ ਮਿਲਾਨਾ ਤੋ ਬਾਤ ਦੂਰ ਕੀ ਹੈ,
ਆਂਖ ਸੇ ਆਂਖ ਹੀ ਮਿਲਾਏ ਕੋਈ।
ਰੂਠ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਬਾਤ ਬਾਤ ਪੇ ਵੋਹ,
ਉਨ ਕੋ ਕਬ ਤਕ 'ਜਿਗਰ' ਮਨਾਏ ਕੋਈ?

1. ਆਤਮ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਘਮੰਡ 2. ਸਿੱਖਿਆ।

ਹੈਂ ਯਿਹ ਦੋ ਚਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਦਿਨ।
ਕਟ ਹੀ ਜਾਏਂਗੇ ਆਦਮੀ ਕੇ ਦਿਨ।
ਵਕ਼ਤੇ-ਪੀਰੀ[1] ਖ਼ਿਆਲੇ-ਜ਼ੀਨਤ[2] ਕਿਆ?
ਯਿਹ ਤੋ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਸਾਦਗੀ ਕੇ ਦਿਨ।
ਫੂਲ ਹੰਸਤਾ ਹੈ, ਸ਼ਮਾ ਰੋਤੀ ਹੈ,
ਕਟ ਹੀ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਹਰ ਕਿਸੀ ਕੇ ਦਿਨ।
ਕੋਈ ਯਾਵਰ[3] ਨਾ ਕੋਈ ਮੂਨਿਸ[4] ਹੈ,
ਕਿਆ ਮੁਸੀਬਤ ਹੈਂ ਬੇਕਸੀ ਕੇ ਦਿਨ?
ਤੌਬਾ ਤੌਬਾ! ਬਹਾਰ ਮੇਂ ਤੌਬਾ?
ਯਿਹ ਤੋ ਹੈਂ ਖ਼ਾਸ ਮਯਕਸ਼ੀ[5] ਦੇ ਦਿਨ।
ਕਿਓਂ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਨਾ ਫੂਲ ਹੰਸ ਹੰਸ ਕਰ?
ਚੰਦ ਹੈਂ ਇਸ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਦਿਨ।
ਪਾਰਸਾਈ[6] ਸ਼ਬਾਬ ਮੇਂ ਹੈ ਫ਼ਜ਼ੂਲ,
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਯਿਹ ਹੈਂ ਮਯਕਸ਼ੀ ਕੇ ਦਿਨ।

---

1. ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਸਮਾਂ 2. ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ 3. ਸਹਾਇਕ 4. ਹਮਦਮ 5. ਸ਼ਰਾਬਖ਼ੋਰੀ, ਮਦਿਰਾਪਾਨ 6. ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ।

ਅਬ ਮੇਰੀ ਉਨ ਸੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਹੀਂ,
ਅਬ ਵੋਹ ਆਲਮ[1] ਨਹੀਂ, ਵੋਹ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।
ਬਾਤ ਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਝੀ ਪਰ ਐ ਦੋਸਤ!
ਕਰਮੋ - ਲੁਤਫੋ - ਇਨਾਯਤ[2] ਨਹੀਂ?
ਜਿਸਮੇਂ ਪੋਸ਼ੀਦਾ[3] ਗ਼ਰਜ਼ ਹੋ ਕੋਈ,
ਵੋਹ ਮੁਲਾਕਾਤ, ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਹੀਂ।
ਦੈਰੋ-ਕਾਅਬਾ ਮੇਂ ਤੁਝੇ ਕਿਓਂ ਢੂੰਡੂੰ?
ਕਿਆ ਮੇਰੀ ਜ਼ਾਤ[4], ਤੇਰੀ ਜ਼ਾਤ ਨਹੀਂ?
ਜਿਸ ਮੇਂ ਦੌਰੇ-ਮਯੇ-ਰੰਗੀਂ ਨਾ ਚਲੇ,
ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਮੇਂ ਵੋਹ ਬਰਸਾਤ ਨਹੀਂ।
ਦੇਖ ਲੇਤੇ ਹੈਂ ਅਗਰ ਹਮ ਤੁਮ ਕੋ,
ਇਸ ਮੇਂ ਰੰਜਿਸ਼[5] ਕੀ ਤੋ ਕੁਛ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।
ਆਪ ਤੋ ਪੂਛ ਰਹੇ ਹੈਂ ਵੋਹ ਸਵਾਲ,
ਜਿਨ ਸਵਾਲੋਂ ਕੇ ਜਵਾਬਾਤ ਨਹੀਂ।
ਜਾਨ ਕੇ ਆਪ ਤਲਬਗਾਰ[6] ਤੋ ਹੈਂ,
ਕੁਛ ਭੀ ਮੇਰੇ ਲੀਏ ਯਿਹ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।
ਜਿਸ ਮੇਂ ਆਂਸੂ ਨਾ ਰਵਾਂ ਹੋ ਜਾਏਂ,
ਵੋਹ ਮੁਨਾਜਾਤ[7], ਮੁਨਾਜਾਤ ਨਹੀਂ।
ਜੀਤੇ ਜੀ ਹੋ ਤੇਰਾ ਦੀਦਾਰ[8] ਨਸੀਬ,
ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਮੇਂ ਯਿਹ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।
ਬਾਜ਼ੀ - ਏ - ਇਸ਼ਕੋ - ਮਹੱਬਤ ਮੇਂ 'ਜਿਗਰ'!
ਮਾਤ ਭੀ ਹੈ ਤੋ ਕੋਈ ਮਾਤ ਨਹੀਂ।

1. ਦਸ਼ਾ, ਹਾਲਤ 2. ਮੇਹਰਬਾਨੀਆਂ 3. ਲੁਕਿਆ 4. ਆਪਾ 5. ਰੰਜ, ਦੁਖ, ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ 6. ਇਛੁੱਕ 7. ਦੁਆ 8. ਦਰਸ਼ਨ ।

ਗੋ ਮੁਸੀਬਤ ਬਹੁਤ ਉਠਾਈ ਹੈ,
ਇਸ਼ਕ ਸੇ ਹਮ ਨੇ ਦਾਦ[1] ਪਾਈ ਹੈ।
ਹਮ ਤੋ ਮੁਸ਼ਤਾਕੇ-ਦੀਦ[2] ਹੈਂ ਬੇਸ਼ਕ,
ਉਨ ਕੋ ਭੀ ਸ਼ੌਕੇ-ਖ਼ੁਦਨੁਮਾਈ[3] ਹੈ।
ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਕਲੀ ਕੀ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ,
ਫਿਰ ਭੀ ਗੁਲਸ਼ਨ ਮੇਂ ਮੁਸਕਰਾਈ ਹੈ।
ਦਿਲ ਮਿਲਾਨਾ ਨਾ ਥਾ ਅਗਰ ਤੁਮਕੋ,
ਕਿਓਂ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਨਜ਼ਰ ਮਿਲਾਈ ਹੈ?
ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਕੋ ਭੂਲ ਬੈਠਾ ਹੂੰ,
ਆਜ ਯਿਹ ਕਿਸ ਕੀ ਯਾਦ ਆਈ ਹੈ?
ਅਬ ਤੋ ਪਾਨੀ ਭੀ ਹੈ ਸ਼ਰਾਬ ਹਮੇਂ,
ਅਪਨੀ ਮਸਤੀ ਯਹਾਂ ਤਕ ਆਈ ਹੈ।
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਆਜ ਉਨ ਕੇ ਆਨੇ ਸੇ,
ਮੇਰੇ ਘਰ ਭੀ ਬਹਾਰ ਆਈ ਹੈ।

---

1. ਸ਼ਬਾਸ਼ 2. ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ 3. ਆਪ ਦੱਸਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ।

ਤਵੱਕੋ[1] ਨਾ ਥੀ ਯਿਹ ਜ਼ਮਾਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ,
ਰੁਲਾਏਗਾ ਯੂੰ ਵੋਹ ਹੰਸਾਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ।
ਬੜਾ ਯਿਹ ਕਰਮ ਬਰਕੇ-ਸੋਜ਼ਾਂ[2] ਕਾ ਹੋਗਾ,
ਜਲਾ ਦੇ ਮੁਝੇ ਆਸ਼ੀਆਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ।
ਤਮੱਨਾ-ਏ-ਦੀਦਾਰ ਤਕ ਬਰ ਨਾ ਆਈ,
ਅਜਲ[3] ਆ ਗਈ ਉਨ ਕੇ ਆਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ।
ਮੁਝੇ ਦਿਲ ਕੀ ਖ਼ੁਦਦਾਰੀਆਂ[4] ਯਾਦ ਆਈਂ,
ਕਿਸੀ ਸ਼ੋਖ਼ ਕੇ ਨਾਜ਼[5] ਉਠਾਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ।
ਤੇਰੀ ਜੁਸਤਜੂ[6] ਮੇਂ ਯਿਹ ਮੰਜ਼ਿਲ ਭੀ ਆਈ,
ਹਮੀਂ ਗੁਮ ਹੂਏ ਤੁਝ ਕੋ ਪਾਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ।
ਫ਼ਸੁਰਦਾ[7] ਭੀ ਹੋਨਾ ਪੜੇਗਾ ਕਲੀ ਕੋ,
ਯਿਹ ਸਮਝੀ ਨਾ ਥੀ ਮੁਸਕਰਾਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ।
ਜ਼ਰਾ ਅਪਨਾ ਅੰਜਾਮ ਭੀ ਸੋਚ ਲੇਨਾ,
'ਜਿਗਰ'! ਤਾਬੇ-ਦੀਦ[8] ਆਜ਼ਮਾਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ।

---

1. ਆਸ 2. ਸਾੜਨ ਵਾਲੀ ਬਿਜਲੀ 3. ਮੌਤ 4. ਅਣਖਾਂ 5. ਨਖ਼ਰੇ 6. ਤਲਾਸ਼, ਭਾਲ 7. ਉਦਾਸ, ਮੁਰਝਾਇਆ ਹੋਇਆ 8. ਦੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਬਰਕ[1] ਕੀ ਜ਼ਦ[2] ਮੇਂ ਹੈ ਸਬ ਗੁਲਸ਼ਨ,
ਕੌਨ ਕਰੇ ਤਾਮੀਰ[3] ਨਸ਼ੇਮਨ[4]?
ਲਾਖ ਆਰਾਮ ਕਫ਼ਸ[5] ਮੇਂ ਹੋਂ ਫਿਰ ਭੀ,
ਅਪਨਾ ਗੁਲਸ਼ਨ, ਅਪਨਾ ਗੁਲਸ਼ਨ।
ਅਸ਼ਕ ਮੇਰੇ ਮੋਤੀ ਬਨ ਜਾਤੇ,
ਮਿਲ ਜਾਤਾ ਜੋ ਤੇਰਾ ਦਾਮਨ।
ਇਸ ਮੇਂ ਹੈ ਤਸਵੀਰ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ,
ਤੋੜਤੇ ਕਿਓਂ ਹੋ ਦਿਲ ਕਾ ਦਰਪਨ?
ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਖ਼ਾਰੋ-ਗੁਲ ਮੇਂ,
ਯਿਹ ਗੁਲਸ਼ਨ ਹੈ ਅਪਨਾ ਗੁਲਸ਼ਨ।
ਕਿਸ ਕੇ ਜਲਵੇ ਕਾ ਪਰਤੌ[6] ਹੈ,
ਨੂਰ ਬਨਾ ਹੈ ਦਿਲ ਕਾ ਆਂਗਨ।
ਦਸਤੇ-ਜਨੂੰ[7] ਨੇ ਇਕ ਕਰ ਡਾਲਾ,
ਚਾਕੇ-ਗਿਰੇਬਾਂ, ਚਾਕੇ-ਦਾਮਨ।
ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਤੋ ਗੁਲਸ਼ਨ ਸਹਰਾ,
ਪਾਸ ਹੋ ਜਬ ਤੁਮ ਸਹਰਾ ਗੁਲਸ਼ਨ।
ਦਾਗ਼ੇ-ਜਿਗਰ ਕੇ ਫ਼ੈਜ਼ੋ-ਕਰਮ[8] ਸੇ,
ਰਾਤ ਅਪਨੀ ਹੈ ਰੋਜ਼ੇ-ਰੋਸ਼ਨ।

1. ਬਿਜਲੀ 2. ਮਾਰ 3. ਨਿਰਮਾਣ, 4. ਆਲ੍ਹਣਾ 5. ਪਿੰਜਰਾ 6. ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ, ਅਕਸ 7. ਪਾਗਲ ਹੱਥ 8. ਕਿਰਪਾ।

ਖਾ ਰਹਾ ਹੈ ਅਬ ਮੁਝੇ ਯਿਹ ਗ਼ਮ ਤੇਰੇ ਆਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ,
ਹਾਲ ਕਿਆ ਹੋਗਾ ਮੇਰਾ ਤੇਰੇ ਚਲੇ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ?
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਜੋ ਉਠਾ ਸਕਤੇ ਨਹੀਂ ਦੋ ਫੂਲ ਭੀ,
ਸੈਂਕੜੋਂ ਪੱਥਰ ਉਠਾ ਲੇਤੇ ਹੈਂ ਮਰ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ।
ਪਾਓਂ ਫੈਲਾਨੇ ਹੈਂ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਤੋ ਯਿਹ ਭੀ ਸੋਚ ਲੇ,
ਹਾਥ ਫੈਲਾਨੇ ਪੜੇਂਗੇ, ਪਾਓਂ ਫੈਲਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ।
ਆਰਜ਼ੂਓਂ ਸੇ ਕਭੀ ਖ਼ਾਲੀ ਨਾ ਦੇਖਾ ਹਮਨੇ ਦਿਲ,
ਔਰ ਇਕ ਦੋ ਆ ਗਈਂ, ਇਕ ਦੋ ਨਿਕਲ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ।
ਜਬ ਖ਼ਿਆਲੇ-ਜ਼ੁਹਦ[1] ਆਇਆ ਮੁਝ ਕੋ ਮਯਨੋਸ਼ੀ[2] ਕੇ ਵਕ਼ਤ,
"ਤੌਬਾ ਤੌਬਾ" ਕਹਿ ਲੀਆ ਹਰ ਏਕ ਪੈਮਾਨੇ[3] ਕੇ ਬਾਅਦ।
ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰਗਾ ਕਿ ਗ਼ਮ ਕੇ ਬਾਅਦ ਮਿਲਤੀ ਹੈ ਖ਼ੁਸ਼ੀ,
ਕਬ ਕਰਮ ਤੁਮ ਨੇ ਕੀਆ ਮੁਝ ਪਰ ਸਿਤਮ ਢਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ।
ਸ਼ੈਖ਼! ਇਕ ਮਸਜਿਦ ਬਨਾ ਲੇ ਤੂ ਭੀ ਮੈਖ਼ਾਨੇ ਕੇ ਪਾਸ,
ਤਾਕਿ ਘਰ ਜਾਏ ਖ਼ੁਦਾ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਨ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ।
ਜੋ ਪਰਾਈ ਆਗ ਮੇਂ ਜਲ ਜਾਏ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਕੇ ਸਾਥ,
ਆਜ ਤਕ ਪੈਦਾ ਹੂਆ ਕੋਈ ਨਾ ਪਰਵਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ।
ਐ 'ਜਿਗਰ'! ਲਬ ਪਰ ਗਿਲਾ ਉਨ ਕਾ ਕਭੀ ਲਾਊਂ ਨਾ ਮੈਂ,
ਇਕ ਕਰਮ ਭੀ ਵੋਹ ਜੋ ਕਰ ਦੇਂ ਸੋ ਸਿਤਮ ਢਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ।

---

1. ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ 2. ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ 3. ਪਿਆਲਾ।

ਹਰ ਸਾਂਸ ਬਨੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਆਵਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ,
ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਅਬ ਰਾਜ਼ ਰਹੇ ਰਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਅਬ ਹਮ ਸੇ ਤੋ ਉਠਨੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ,
ਬੇਹਤਰ ਹੈ ਬਦਲ ਲੋ ਤੁਮ੍ਹੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ[1]।
ਆਹਿਸਤਾ ਜ਼ਰਾ ਚੋਟ ਯਿਹ ਮਿਜ਼ਰਾਬੇ-ਸਿਤਮ[2] ਕੀ,
ਹੋ ਜਾਏ ਸ਼ਿਕਸਤਾ ਨਾ ਕਹੀਂ ਸਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਸੁਨਨੀ ਹੀ ਪੜੇਗੀ, ਤੁਮ੍ਹੇਂ ਸੁਨਨੀ ਹੀ ਪੜੇਗੀ,
ਆਵਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ ਹੈ ਯਿਹ, ਆਵਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਵੋਹ ਸ਼ਮਾ ਪੇ ਮਿਟਤੇ ਹੂਏ ਪਰਵਾਨੇ ਕੋ ਦੇਖੇ,
ਦੇਖਾ ਨਾ ਜਿਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜਾਂਬਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ।
ਮਨਸੂਰ ਸਰੇ-ਦਾਰ[3] ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਬਨਾ ਹੈ,
ਕਿਸਮਤ ਹੀ ਸੇ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ਯਿਹ ਏਜ਼ਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ[4]।
ਫ਼ਰਹਾਦ ਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੋ ਸ਼ੀਰੀਂ ਕੀ ਤਮੰਨਾ,
ਦੇਖੇ ਤੋ ਕੋਈ ਅਜ਼ਮਤੋ-ਏਆਜਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ[5]।
ਹੰਗਾਮਾ-ਏ-ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ ਬਪਾ ਦਹਿਰ ਮੇਂ ਹਰ ਸੂ,
ਸੁਨਤਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ 'ਜਿਗਰ' ਆਵਾਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ।

---

1. ਢੰਗ, ਤਰੀਕੇ 2. ਸਿਤਾਰ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਛੜੀ 3. ਸੂਲੀ ਉਪਰ 4. ਇੱਜ਼ਤ, ਸਨਮਾਨ 5. ਮਹੱਬਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਚਮਤਕਾਰ।

ਗ਼ਮ ਸੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਜੋ ਲੋਗ ਆਹੋ-ਬੁਕਾ[1] ਕਰਤੇ ਹੈਂ,
ਇਸ਼ਕ਼ ਕੇ ਨਾਮ ਕੋ ਬਦਨਾਮ ਕੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ।
ਹਮ ਸਬਕ਼ ਜੀਨੇ ਕਾ ਫ਼ੂਲੋਂ ਸੇ ਲੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ,
ਚਾਕ ਸੀਨੇ ਹੈਂ ਮਗਰ ਸ਼ਾਦ ਰਹਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ।
ਹੁਸਨ ਤੇਰਾ ਤੋ ਹੈ ਬੇਦਾਗ਼, ਖ਼ੁਦਾ ਜਾਨੇ ਯਿਹ ਲੋਗ,
ਚਾਂਦ ਸੇ ਕਿਉਂ ਤੁਝੇ ਤਸ਼ਬੀਹ[2] ਦੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ?
ਤੇਰੇ ਆਨੇ ਸੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਕੰਵਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖਿਲੇ?
ਜਬ ਬਹਾਰ ਆਤੀ ਹੈ ਤੋ ਫ਼ੂਲ ਖਿਲਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ।
ਬਾਗ਼ੇ-ਹਸਤੀ ਮੇ ਗ਼ਰੀਬੋਂ ਕੋ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਾਲੇ,
ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਪੱਤੋਂ ਕੀ ਤਰਹ ਤੋੜ ਦੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ।
ਆਪ ਕੇ ਰੁਏ-ਮੁਨੱਵਰ[3] ਪੇ ਫ਼ਿਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਦਿਲ?
ਸ਼ਮਾ ਪਰ ਸ਼ੌਕ ਸੇ ਪਰਵਾਨੇ ਮਿਟਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਪਨੀ ਰਹੀ ਤੋ ਯਿਹ ਬਤਾ ਦੇਂਗੇ ਤੁਝੇ,
ਪਿਆਰ ਯੂੰ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਯੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ।
ਕੋਈ ਕਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਯਿਹ ਜਾਨੇ ਤੋ ਕੈਸੇ ਜਾਨੇ,
ਲੋਗ ਇਸ ਦੌਰ ਕੇ ਕਿਆ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ, ਕਿਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ?
ਫ਼ੂਲ ਮੇਂ, ਚਾਂਦ ਮੇਂ, ਬਿਜਲੀ ਮੇਂ, ਸਿਤਾਰੋਂ ਮੇਂ 'ਜਿਗਰ'!
ਹਮ ਜਹਾਂ ਚਾਹੇਂ ਉਸੇ ਦੇਖ ਲੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਂ।

1. ਰੋਣਾ ਧੋਣਾ 2. ਉਪਮਾ 3. ਚਮਕੀਲਾ ਚੇਹਰਾ।

ਜੋ ਲੋਗ ਉਜਾਲੇ ਕੋ ਉਜਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ,
ਹਮ ਉਨ ਕੋ ਬੁਰਾ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ, ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।
ਜੋ ਜੋੜ ਨਾ ਦੇ ਟੂਟੇ ਹੂਏ ਤਾਰ ਦਿਲੋਂ ਕੇ,
ਹਮ ਉਸ ਕੋ ਮਹੱਬਤ ਕਾ ਤਰਾਨਾ[1] ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।
ਜੀਨਾ ਉਸੇ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਹੋ ਔਰੋਂ ਕੀ ਖ਼ਾਤਿਰ,
ਅਪਨੇ ਲੀਏ ਜੀਨੇ ਕੋ ਤੋ ਜੀਨਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।
ਇਨਸਾਂ ਕੇ ਦਿਲੋ-ਜ਼ਿਹਨ ਮੁਨੱਵਰ[2] ਨਾ ਹੋਂ ਜਿਸ ਸੇ,
ਹਮ ਐਸੇ ਉਜਾਲੇ ਕੋ ਉਜਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।
ਹੈਰਤ[3] ਮੇਂ ਕਭੀ ਜਲਵੇ ਕੋ ਹਮ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਪਰਦਾ,
ਪਰਦੇ ਕੋ ਕਭੀ ਸ਼ੌਕ ਮੇ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।
ਹਮ ਤੁਮ ਸਾ ਹਸੀਂ ਕੈਸੇ ਕਹੇਂ ਸ਼ਮਸ਼ੋ-ਕ਼ਮਰ[4] ਕੋ,
ਹਰ ਹੁਸਨ ਕੋ ਤੋ ਹੁਸਨੇ-ਸਰਾਪਾ[5] ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।
ਤੁਮ ਸਾਮਨੇ ਹੋ ਔਰ ਤੁਮੇਂ ਦੇਖ ਨਾ ਪਾਏਂ,
ਹਮ ਐਸੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਕੋ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।
ਦਿਲ ਰਖਨੇ ਕੋ ਮੂੰਹ ਸੇ ਯੂੰਹੀ ਕ਼ਹਿ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਅੱਛਾ,
ਦਿਲ ਸੇ ਤੋ 'ਜਿਗਰ'! ਵੋਹ ਹਮੇਂ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਤੇ।

1. ਗੀਤ 2. ਰੋਸ਼ਨ 3. ਹੈਰਾਨੀ, ਅਚੰਭਾ 4. ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ 5. ਸੰਪੂਰਣ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰ ਤੱਕ ਸੁੰਦਰ।

ਤੇਰੇ ਚੇਹਰੇ ਪੇ ਨਾ ਹਮ ਨੇ ਕੋਈ ਪਰਦਾ ਦੇਖਾ,
ਫਿਰ ਭੀ ਤੁਝ ਕੋ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ ਦੇਖਾ।
ਦਿਲ ਕੀ ਤਹਿ ਤਕ ਕਿਸੀ ਸੂਰਤ ਨਾ ਪਹੁੰਚਨੇ ਪਾਏ,
ਹਮ ਨੇ ਇਸ ਕਤਰੇ ਕੋ ਦਰਿਆ ਸੇ ਭੀ ਗਹਿਰਾ ਦੇਖਾ।
ਕਭੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਮੇਂ ਵੀਰਾਨੇ ਕੀ ਸੂਰਤ ਦੇਖੀ,
ਕਭੀ ਵੀਰਾਨੇ ਮੇਂ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਕਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦੇਖਾ।
ਛਾ ਗਿਆ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ ਪਰ,
ਮੈ ਨੇ ਹਰ ਸ਼ੈ ਮੇਂ ਵੁਹੀ ਹੁਸਨੇ-ਸਰਾਪਾ ਦੇਖਾ।
ਦਿਲ ਮੇਂ ਆਰਾਮ ਸੇ ਜਬ ਚਾਹਾ, ਤੁਝੇ ਦੇਖ ਲੀਆ,
ਕਾਅਬਾ ਦੇਖਾ, ਨਾ ਕਭੀ ਹਮ ਨੇ ਕਲੀਸਾ[1] ਦੇਖਾ।
ਚਾਂਦ ਤਾਰੋਂ ਮੇਂ, ਚਮਨਜ਼ਾਰੋਂ ਮੇਂ, ਮਹਪਾਰੋਂ[2] ਮੇਂ,
ਹਮ ਨੇ ਸੂਰਤ ਤੇਰੀ ਦੇਖੀ, ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ ਦੇਖਾ।
ਹਸ਼ਰ ਤਕ ਹਰ ਕੋਈ ਆਰਾਮ ਸੇ ਸੋ ਜਾਤਾ ਹੈ,
ਮੌਤ ਕੋ ਸਬ ਸੇ ਬੜਾ ਹਮ ਨੇ ਮਸੀਹਾ[3] ਦੇਖਾ।
ਸਜਦਾ ਕਰਤੇ ਨਾ ਅਗਰ ਉਸ ਕੋ ਤੋ ਕਾਫ਼ਿਰ[4] ਬਨਤੇ,
ਹਮਨੇ ਉਸ ਬੁਤ ਮੇਂ ਨਿਹਾਂ[5] ਜਲਵਾ ਖ਼ੁਦਾ ਕਾ ਦੇਖਾ।
ਸਬ ਕੇ ਸਬ ਮਸਤ ਥੇ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਨੇ ਭੀ 'ਜਿਗਰ'!
ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਕਾ ਰੋਨਾ ਨਾ ਪਰਵਾਨੇ ਕਾ ਜਲਨਾ ਦੇਖਾ।

---

1. ਗਿਰਜਾ 2. ਚੰਨ ਦਾ ਟੋਟਾ, ਸੁੰਦਰ ਵਿਅਕਤੀ 3. ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ, ਹਕੀਮ 4. ਨਾਸਤਿਕ 5. ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ।

ਹਜ਼ੂਰ ਦੇਖੇ ਹੈਂ, ਹਮ ਨੇ ਜਨਾਬ ਦੇਖੇ ਹੈਂ,
ਜ਼ਮੀਂ ਮੇ ਦਫ਼ਨ ਕਈ ਆਫ਼ਤਾਬ[1] ਦੇਖੇ ਹੈਂ।
ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਪਰਦੇ ਸੇ ਬਰਸਰੇ-ਮਹਿਫ਼ਿਲ,
ਹਿਜਾਬ[2] ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਬੇਹਿਜਾਬ ਦੇਖੇ ਹੈਂ।
ਤੇਰੇ ਬਦਨ ਕੀ ਮਹਿਕ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬਦਨ ਕੀ ਮਹਿਕ,
ਚਮਨ ਮੇ ਲਾਖ ਮਹਿਕਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇਖੇ ਹੈਂ।
ਵੋਹ ਕਬ ਉਠਾਤੇ ਹੈਂ ਸਰ ਅਪਨਾ ਬਹਿਰੇ[3]-ਹਸਤੀ ਮੇ,
ਸ਼ਿਕਸਤਾ ਹੋਤੇ ਜਿਨਹੋਂ ਨੇ ਹਬਾਬ[4] ਦੇਖੇ ਹੈਂ।
ਜਨਾਬ ਕੋ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਨੇ ਜਬ ਸੇ ਦੇਖਾ ਹੈ,
ਨਾ ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ[5], ਨਾ ਮਹੋ-ਆਫ਼ਤਾਬ[6] ਦੇਖੇ ਹੈਂ।
ਮਹੱਬਤ ਆਪ ਕੀ ਜੱਨਤ ਭੀ ਹੈ ਜਹੰਨਮ[7] ਭੀ,
ਸਵਾਬ[8] ਦੇਖੇ ਹੈਂ ਇਸ ਮੇਂ, ਅਜ਼ਾਬ[9] ਦੇਖੇ ਹੈਂ।
ਨਾ ਹੁਸਨ ਹੈ, ਨਾ ਜਵਾਨੀ ਹੈ ਪਾਇਦਾਰ[10] 'ਜਿਗਰ'!
ਗ਼ਰੂਬ[11] ਹੋਤੇ ਮਹੋ-ਆਫ਼ਤਾਬ ਦੇਖੇ ਹੈਂ।

---

1. ਸੂਰਜ 2. ਪਰਦਾ 3. ਜੀਵਨ ਸਾਗਰ 4. ਬੁਲਬੁਲੇ 5. ਆਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ 6. ਚੰਨ ਸੂਰਜ 7. ਨਰਕ 8. ਪੁੰਨ ਦਾ ਫਲ 9. ਕਸ਼ਟ 10. ਸਥਾਈ 11. ਅਸਤ।

ਜ਼ਮੀਨੇ-ਹਿੰਦਕੋ ਗੁਲਸ਼ਨ ਬਨਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ,
ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ ਵਕਾਰ ਇਸਕਾ ਬੜ੍ਹਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਚਿਰਾਗ਼ੇ-ਇਸ਼ਕ਼ ਸੀਨੋਂ ਮੇਂ ਜਲਾ ਕਰ ਐ ਵਤਨ ਵਾਲੋ,
ਕਦੂਰਤ[1] ਕੇ ਅੰਧੇਰੋਂ ਕੋ ਮਿਟਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਵਤਨ ਹੀ ਸਬ ਕਾ ਮਜ਼ਹਬ ਹੋ, ਵਤਨ ਹੀ ਸਬ ਕੀ ਮਿਲੱਤ[2] ਹੋ,
ਤਮੀਜ਼ੇ-ਮਜ਼ਹਬੋ-ਮਿਲੱਤ[3] ਮਿਟਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਜੀਏਂਗੇ ਕ਼ੌਮ ਕੀ ਖ਼ਾਤਿਰ, ਮਰੇਂਗੇ ਕ਼ੌਮ ਕੀ ਖ਼ਾਤਿਰ ਹੈ,
ਕ਼ਸਮ ਯਿਹ ਅਬ ਹਰ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਕੋ ਖਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈਂ ਯਿਹ ਜੋ ਖ਼ਿਰਮਨ[4] ਬੁਗ਼ਜ਼ੋ-ਨਫ਼ਰਤ[5] ਕੇ,
ਇਨ੍ਹੇਂ ਸੋਜ਼ੇ-ਮਹੱਬਤ ਸੇ ਜਲਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਨਾ ਮੁਸਲਿਮ ਹੈਂ ਫ਼ਕ਼ਤ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਹੈਂ,
ਹਰ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਕੋ, ਯਿਹ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਅਸਲ ਜਬ ਇਕ ਹੈ ਤੋ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਸਲ ਕੇ ਝਗੜੇ,
ਯਿਹ ਹਕ਼[6] ਕੀ ਬਾਤ ਹਰ ਇਕ ਕੋ ਬਤਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਅਜ਼ਾਂ[7] ਮੰਦਿਰ ਸੇ ਆਏ, ਸੰਖ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਸਜਿਦ ਸੇ,
ਰਹੇ-ਹਕ਼ ਮੇ ਤਅਸੁੱਬ[8] ਭੂਲ ਜਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਵੋਹ ਗੁਲਸ਼ਨ ਜਿਸ ਕੋ ਸੀਂਚਾ ਹੈ ਲਹੂ ਦੇ ਕਰ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਨੇ,
ਉਸੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀ ਆਂਧੀ ਸੇ ਬਚਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਹਵਾਦਿਸ[9] ਕੀ ਕੜਕਤੀ ਧੂਪ ਸੇ ਮਹਿਫ਼ੂਜ਼[10] ਰਖਨੇ ਕੋ,
ਵਤਨ ਕੋ ਏਕਤਾ ਕੇ ਸ਼ਾਮੀਆਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
ਬਜਾਏ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਨੇ ਕੇ ਜੋ ਘਰ ਫੂੰਕ ਦੇਤੇ ਹੈਂ,
'ਜਿਗਰ'! ਐਸੇ ਚਿਰਾਗੋਂ ਕੋ ਬੁਝਾਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

---

1. ਨਫ਼ਰਤ, ਕੀਨਾ 2. ਕੌਮ 3. ਧਰਮ ਤੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ 4. ਖਲਿਆਣ 5. ਸਾੜਾ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ 6. ਸੱਚ 7. ਬਾਂਗ 8. ਪੱਖਪਾਤ 9. ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ 10. ਸੁਰਖਿਅਤ।

ਲੇਖਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦਰਪਣ

ਧਰਮਪਾਲ ਮਰਵਾਹਾ

ਜਿਗਰ ਜਲੰਧਰੀ

18.1.1935

ਸਾਰੰਗ ਦੇਵ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ

ਬੀ.ਏ., ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ., ਅਦੀਬ ਫ਼ਾਜ਼ਿਲ

ਸੋਜ਼-ਏ-ਜਿਗਰ, ਲਖ਼ਤ-ਏ-ਜਿਗਰ,

ਖ਼ੂਨ-ਏ-ਜਿਗਰ, ਅੰਦਾਜ਼-ਏ-ਜਿਗਰ,

ਦਰਦ-ਏ-ਜਿਗਰ, ਗੁਲ-ਓ-ਖ਼ਾਰ

1.	ਯੂ. ਪੀ. ਉਰਦੂ ਅਕਾਦਮੀ ਐਵਾਰਡ	1980
2.	ਲਖ਼ਤ-ਏ-ਜਿਗਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਰਬੋਤਮ ਸਾਹਿਤ ਐਵਾਰਡ	1981
3.	ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਮੀਰ ਅਕਾਦਮੀ ਐਵਾਰਡ	1985
4.	ਯੂ. ਪੀ. ਉਰਦੂ ਅਕਾਦਮੀ ਐਵਾਰਡ	1985
5.	ਸਾਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਵੀ ਐਵਾਰਡ	1986
6.	ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨ	1987
7.	ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਐਵਾਰਡ	1990
8.	ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ	1991

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ

9519-ਉ. ਪੰ. ਅ-1180